

MAALITTAMISEN KRIMINALISOINTI JA VERKKOALUSTOJEN SÄÄNTELYN

VASTUUKYSYMYKSET

erityisesti perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta, sananvapauden toteutumisen kannalta

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

Maisteritutkielma

27.9.2022

Tekijä: Iina-Mari Laine

Ohjaaja: Juhana Riekkinen

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Maalittamisen kriminalisointi ja verkkoalustojen sääntelyn vastuukysymykset erityisesti perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta, sananvapauden toteutumisen kannalta

Tekijä: Iina-Mari Laine

Koulutusohjelma: Oikeustiede

Työn laji: Maisteritutkielma

Vuosi: 2022

Sivumäärä: XI + 84

Kieli: Suomi

Tiivistelmä

Tutkielmassa pyritään selvittämään, onko maalittamista koskevissa Poliisihallituksen ja kansanedustajien erilliskriminalisointiehdotuksissa huomioitu yksilön oikeudet perus- ja ihmisoikeudet, erityisesti sananvapauden näkökulmasta. Pääpaino ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta sijoittuu annettujen lainsäädäntöehdotusten tutkimiseen. Keskityn erityisesti rikoslain 16 lukuun annettuihin säännösehdoiksiin ja niissä tunnistettuihin haasteisiin. Näitä ovat erityisesti tunnusmerkistöjen laajuus ja epätarkkuus sekä niistä aiheutuvat ongelmat. Ehdotuksia tutkitaan perusoikeuksien rajoitusedellytysten sekä rikosoikeudellisten kriminalisointiperiaatteiden valossa sananvapauden toteutumisen kannalta. Perusoikeuksien rajoittamisella tulee olla aina hyväksyttävä päämäärä ja kriminalisointiperiaatteiden asettamat vaatimukset on täytyttävä, jotta kriminalisointi voisi olla hyväksyttävä. Arvioinnin perusteella ehdotetut tunnusmerkistöt jäävät kuitenkin kauas kriminalisoinnin hyväksymisen edellytyksistä, nimenomaisesti sananvapauden liiallisen kaventumisen vuoksi.

Aihepiirin sijoituessa sosiaalisen median verkkoalustoille tutkielmassa pyritään myös selvittämään, voidaanko maalittamiseen ja muuhun haitalliseen viestintään vaikuttaa internetin alustapalveluihin kohdistuvalla sääntelyllä, jolloin tarkasteltavaksi tulee sosiaalisen median verkkoalustojen juridiset vastuukysymykset haitalliseen viestintään puuttumisessa. Tutkielmassa pohditaan tämänhetkistä oikeustilaa sekä tulevaa oikeustilaa sääntelyn uudistamisen valossa. Kuitenkaan tällä hetkellä laissa ei ole yleistä säännöstä, jolla alustojen ylläpitäjä veloitettaisiin valvomaan sivustojen laillisuutta, jolloin alustoilla ei ole isompia edellytyksiä esimerkiksi maalittamistoimintaan puuttumisessa. Uudistetun sääntelyn mukana tähän on kuitenkin tulossa merkittäviäkin muutoksia.

Avainsanat: Maalittaminen, erilliskriminalisointi, sananvapaus, kunnianloukkaus, yksityisyyden suoja, verkkoalusta, vastuukysymykset.

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ.....	II
LÄHTEET.....	V
LYHENNELUETTELO.....	XI
1. JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkielman yleinen aihepiiri ja ongelmakenttä	1
1.2 Määritelmiä.....	4
1.3 Tutkimuskysymykset ja tutkielman rajaus.....	8
1.4 Tutkielman menetit.....	10
1.5 Tutkielmassa käytetty materiaali ja tutkielman rakenne.....	11
2. PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN TURVAAMINEN VERKKOYMPÄRISTÖSSÄ.....	14
2.1 Sananvapaus perus- ja ihmisoikeutena.....	14
2.2 Yksityiselämän- ja kunnian suoja perus- ja ihmisoikeutena.....	17
3. MAALITTAMISEN ERILLISKRIMINALISOINTIEHDOTUKSET JA KRIMINALISOINNIN TARPEEN ARVIOINTI.....	23
3.1 Rikosoikeuden kriminalisointiperiaatteet.....	23
3.1.1 Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate	24
3.1.2 Ihmisarvon loukkaamattomuuden periaate.....	25
3.1.3 Oikeushyvien suojelun periaate.....	26
3.1.4 Ultima ratio -periaate.....	27
3.1.5 Hyöty-haittavertailun periaate.....	27
3.2 Perusoikeuksien rajoitusedellytykset.....	28
3.3 Maalittamisen rikosoikeudellinen arviointi nykylainsäädännön ja rangaistusvastuun asettamisen haasteiden valossa.....	31
3.4 Lainsäädäntöehdotukset koskien maalittamisen erilliskriminalisointia.....	34
3.5 Maalittamista koskevissa erilliskriminalisointiehdotuksissa havaitut ongelmakohdat.....	38
3.6 Maalittamista koskevien erilliskriminalisointiehdotusten arviointia kriminalisointiperiaatteiden- ja perusoikeuksien rajoitusedellytysten valossa.....	50
3.7 Euroopan unionin sääntely ja maalittaminen	57

4. VERKKOALUSTOJEN SÄÄNTELY JA PALVELUN TARJOAJIA KOSKEVAT VASTUUKYSYMYKSET.....	60
4.1 Verkkoalustojen sääntelykehikko koskien verkkoalustojen vastuuta.....	60
4.1.1 Euroopan unionin sähköistä kaupankäyntiä koskeva direktiivi.....	61
4.1.2 Laki sähköisen viestinnän palveluista.....	62
4.1.3 Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä.....	65
4.1.4 Euroopan unionin digipalvelusäädös (Digital Services Act, DSA).....	68
4.1.5 Verkkoalustojen itsesääntely.....	73
4.2 Verkkoyhteiskunnan sääntely ja maalittamiseen puuttuminen.....	47
5. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	80

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Balkin, Jack M., Free Speech Is a Triangle, *Columbia Law Review* 118:7, 2018, s. 2011-2055.

Balkin, Jack M., How to Regulate (and not Regulate) Social Media, *Journal of Free Speech Law*, 2021, s. 71-96.

Bayer, Judit, Rights and Duties of Online Platforms, *Perspectives on Platform Regulation, Concepts and Models of Social Media Governance Across the Globe*, Nomos, 2021, s. 25-45.

Bayer, Judit, Holznapel, Bernd, Korpisaari, Päivi, Woods, Lorna (eds.), *Perspectives on Platform Regulation*, 2021, s. 13-24

De Gregorio, Giovanni, Strelau, Nicole, Platform Governance at the Periphery: Moderation, Shut-downs and Intervention, *Perspectives on Platform Regulation, Concepts and Models of Social Media Governance Across the Globe*, Nomos, 2021, s. 433-450.

Hakapää, Sari, Sähköinen verohallinto, *Automatisoitu arvonlisäverotusmenettely*, Vaasan yliopisto, 2008, s. 212–215.

Hallberg, Pekka, Karapuu, Heikki, Ojanen, Tuomas, Scheinin, Martin, Tuori, Kaarlo, Viljanen, Veli-Pekka, *Perusoikeudet*, Alma Talent, 2011.

Hirvonen, Ari, *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*, Helsinki, 2011, s. 1–64.

Hyttinen, Tatu, *Rikosoikeudelliset keinot reagoida vihapuheeseen*, *Haaste* 3/2019, s. 11–13.

Hyttinen, Tatu, *Rahanpesu ja rikosvastuu, Teoria ja käytäntö*, Alma Talent, 2021.

Kalbhenn, Jan Christopher, *European Legislative Initiative for Very Large Communication Platforms*, *Perspectives on Platform Regulation, Concepts and Models of Social Media Governance Across the Globe*, Nomos, 2021, s. 47-76.

Kimpimäki, Minna, *Vihapuhe verkossa ja verkkoalustan ylläpitäjän vastuu*, *Haaste* 3/2019, s. 18–19.

Kostiainen, Riikka, *Sanallista väkivaltaa ei pidä hyväksyä*, *Haaste*, 3/2019, s. 4–7.

Kostiainen, Riikka, *Oikeusviranomaisten maalittaminen lisääntynyt*, *Haaste* 3/2019, s. 22–13.

Koivukari, Kristiina: *Voisiko maalittaminen olla rangaistavaa?* *Lakimies* 6/2021, s. 946–962.

Koivukari, Kristiina ja Korpisaari Päivi, *Online Shaming - a New Challenge for Criminal Justice*, *Perspectives on Platform Regulation, Concepts and Models of Social Media Governance Across the Globe*, Nomos, 2021, s. 473-487.

- Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Miettinen, Tarmo: Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Verkkopainos. Edita Publishing Oy 2016, s. 106–134.
- Korpisaari, Päivi, Sananvapaus verkossa – yksilöön kohdistuva vihapuhe ja verkkoalustan ylläpitäjän vastuu, Lakimies ,7–8/2019, s. 928–952.
- Korpisaari, Päivi, Yksilöön kohdistuvaa vihapuhetta torjumassa: Pitäisikö laittoman uhkauksen syyte-oikeutta laajentaa?, Viestintäoikeuden vuosikirja, 2020 s. 13-29.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Hakamies, Kaarlo, Helenius, Dan, Melander, Sakari, Nuotio, Kimmo, Ojala, Timo, Rautio, Ilkka, Rikosoikeus, Alma Talent, 2022.
- Lindroos-Hovinheimo Susanna: Komission ehdotus digipalvelusäädökseksi Sanan vapauksia ja rajoja – Viestintäoikeuden vuosikirja 2020 s. 52–63.
- Mankkinen, Tarja, Sisäministeriö, Maalittamista käsiteltävä yhteenveto on julkaistu, 2021, <https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/maalittamista-kasitteleva-yhteenveto-on-julkaistu>, 27.9.2022.
- Neuvonen, Riku, Vihapuheen sääntely sananvapauden turvaaja ja rajoittaja, Haaste 3/2019, s. 14–15.
- Neuvonen, Riku: Internetin käyttäjän eri roolit – Ihmiskuva internetin sääntelyssä Sanan vapauksia ja rajoja – Viestintäoikeuden vuosikirja 2020 s. 1–12.
- Oksanen, Atte, Verkkoviha koskettaa kaikkia, Haaste, 3/2019, s. 8–10.
- Rinne, Jarmo, vihapuhe verkkoilmionä, Haaste, 1/2012, s. 9–10.
- Pesonen, Pirkko, Sosiaalisen median lait, Lakimiesliiton kustannus, 2013.
- Pihlajarinne, Taina, Nykyaikainen internetviestintä ja tallennuspalvelut – Kuka saa vastuuvapauden?, Viestintäoikeuden vuosikirja, Vastaako joku viestistä, Helsingin yliopisto, 2011, s. 1–23.
- Päläs, Jenna ja Peltonen, Anja, Muodostumassa oleva jakamistalouden alustavastuu EU:n kuluttajansuojasääntelyssä, Edilex, 2021.
- Riekkinen, Juhana: Targeting Targeted Harassment: Problems with Criminalization and Platform Liability, Tagungsband des 25, Internationalen Rechtsinformatik Symposions IRIS, 2022, s. 1-10.
- Schultz, Márten, Six Problems with Facebook’s Oversight Board. Not enough contract law, too much human rights, Perspectives on Platform Regulation, Concepts and Models of Social Media Governance Across the Globe, Nomos, 2021, s. 145-163.
- Tapio, Veli Markus, Notice and Taken Down – Määrämuotoinen ilmoitusmenettely internetissä tapahtuvan oikeudenloukkauksen johdosta, Nettiajan oikeus, Viestintäoikeuden vuosikirja 2012, Helsingin yliopisto, 2012, s. 39–56.
- Tapani, Jussi, Tolvanen, Matti ja Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa, Vastuuoppi, Alma Talent, Helsinki, 2019.

Vaaraniemi, Liisa: Kuka päättää sananvapauden käyttämisestä verkossa? Sanan vapauksia ja rajoja – Viestintäoikeuden vuosikirja, 2020 s. 30–52.

Viljanen, Veli-Pekka. Perusoikeuksien rajoitusedellytykset, WSLT, 2001.

Viljanen, Pekka, Maalittamisen kriminalisointiehdotuksen arviointia, Akava works, 5/2021.

Woods, Lorna, Introducing the Systems Approach and the Statutory Duty of Care, Perspectives on Platform Regulation, Concepts and Models of Social Media Governance Across the Globe, Nomos, 2021, s. 77-98.

VIRALLISLÄHTEET

Kansainväliset säädökset

Euroopan ihmisoikeussopimus (1950)

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (1966)

Euroopan unionin perusoikeuskirja (2000)

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2000/31/EY ("Direktiivi sähköisestä kaupankäynnistä")

Kansalliset säädökset

Rikoslaki (39/1889)

Suomen perustuslaki (731/1999)

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003)

Laki sähköisen viestinnän palveluista (917/2014)

Kansainväliset virallislähteet

Ihmisoikeusneuvosto, Yleiskommentti nro. 34, 19 artikla: Mielipide- ja sananvapaus, 2011.

Kansalliset virallislähteet

HE 309/1993 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 194/2001 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 54/2002 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 19/2013 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.

HE 18/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle terrorismirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 226/2020 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 25 luvun 9 §:n muuttamisesta.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 2/1990 vp, hallituksen esityksestä n:o 22 ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 19/1998 vp, Hallituksen esitys televisio- ja radiotoimintaa koskevaksi lainsäädännöksi.

Lainsäädäntöehdotukset

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista (digipalvelusäädös) ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta, COM(2020) 825 final.

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista (digipalvelusäädös) ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta, 2020/0361(COD).

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviehdotus naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta (COM/2022/105 final).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta (digipalvelusäädös, DSA).

Euroopan parlamentin tarkistukset 20. tammikuuta 2022 ehdotukseen Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista (digipalvelusäädös) ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta (COM(2020)0825 – C9-0418/2020 – 2020/0361(COD)) (1).

Lakialoite LA 33/2019 vp, Lakialoite laiksi rikoslain muuttamisesta.

Oikeusministeriö, Lainsäädännölliset muutostarpeet viranomaisten maalittamiseen puuttumiseksi, Poliisihallituksen, Valtakunnansyyttäjäviraston ja Käräjäoikeuksien laamannien oikeusministeriölle osoittama lainsäädäntöehdotus, 17.6.2019.

Muut

Liikenne- ja viestintäministeriön muistio, LVM2020-00297, 12.8.2020.

Oikeusministeriö, Maalittamisen rikosoikeudellinen sääntely, Arvomuuistio, 2022.

Valtioneuvoston U-kirjelmä, U 2/2021 vp, Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi (digipalvelusäädös).

Euroopan alueiden komitea, Eurooppalaista demokratiaa käsittelevän korkean tason ryhmän raportti, Euroopan unioni, 2022.

Mika Illman, Järjestelmällinen häirintä ja maalittaminen, Lainsäädännön arviointia, Valtioneuvoston selvitys, 2020.

PTK 71/2019 vp, Eduskunnan täysistunto, Lakialoite laiksi rikoslain muuttamisesta.

Sisäministeriön julkaisuja, Maalittamisen vastaisten toimien tehostaminen, Työryhmäraportti, 2021.

OIKEUSKÄYTÄNTÖ

Euroopan unionin tuomioistuin

Bernard Connolly vs. Euroopan yhteisöjen komissio, C-274/99, 2001.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Autronic AG v. Sveitsi, 1990.

Mamère v. Ranska, 2006.

Haguenauer v. Ranska, 2010

Ahmet Yildirim v. Turkki 2012.

Delfi AS v. Viro, 2015.

Couderc ja Hachette Filipacchi Associés v. Ranska, 2015.

Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete ja Index.hu Zrt v. Unkari, 2016.

Korkein oikeus

KKO:2012:58.

KKO:2014:89.

KKO:2018:81.

KKO:2019:81.

KKO:2020:30.

KKO:2020:68.

KKO:2022:1.

KKO:2022:8.

Käräjäoikeudet

Helsingin käräjäoikeus R 18/4821 (19.8.2016).

INTERNETLÄHTEET

Euroopan komissio, Questions and answers: the Commission's proposal for new EU-wide rules to stop violence against women and domestic violence, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_1534, 24.7.2022.

Euroopan komissio, EU:n digipalvelusäädös varmistaa turvallisen ja vastuullisen verkkoympäristön, 2022, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act-ensuring-safe-and-accountable-online-environment_fi, 29.7.2022.

Euroopan parlamentti, <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20220412IPR27111/digipalvelusaados-sopu-turvallisten-verkkoymparistojen-saannoista>, 23.9.2022.

Euroopan parlamentti, <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20220701IPR34364/parlamentti-hyvakysyi-digipalvelusaannot>, 25.9.2022.

Euroopan unionin neuvosto, <https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2022/04/23/digital-services-act-council-and-european-parliament-reach-deal-on-a-safer-online-space/>, 25.9.2022.

Lakimiesliitto, Maalittaminen tulee kriminalisoida, 2019, <https://www.lakimiesliitto.fi/uutiset/maalittaminen-tulee-kriminalisoida/>, 12.10.2021

Lakimiesuutiset, <https://lakimiesuutiset.fi/verkkoviha-syovyttaa-yhteiskuntaa/>, 12.9.2022.

MUUT LÄHTEET

Uutiset

Jokinen, Matilda, Maalittamisen kriminalisointi jakaa mielipiteitä – poliittinen ilmapiiri on kärjistynyt ja "poliitikoilla itsellään on tästä täysi vastuu", 10.12.2020, <https://kuntalehti.fi/uutiset/laki/maalittamisen-kriminalisointi-jakaa-mielipiteita-poliittinen-ilmapiiri-on-karjistynyt-ja-poliitikoilla-itsellaan-on-tasta-taysi-vastuu/>, 29.6.2022.

Maisteritutkielmat

Harju, Sanna, Hauras tasapaino, Sananvapaudesta, yksityiselämän ja kunnian suojasta sekä lähdesuojasta joukkoviestinnässä, Lapin yliopisto, 2012.

LYHENNELUETTELO

DSA	Digital Services Act
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
KP-sopimus	YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
KäO	Käräjäoikeus
LA	Lakialoite
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
LSVP	Laki sähköisen viestinnän palveluista (917/2014)
PeVL	Perustuslakivaliokunta
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
PTK	Pöytäkirja
RL	Rikoslaki (39/1889)
Sananvapauslaki	Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003)
Sähkökauppadirektiivi	Euroopan unionin sähköisestä kaupankäyntiä

1. JOHDANTO

1.1 Tutkielman yleinen aihepiiri ja ongelmakenttä

Internetin verkkopalvelut ja erityisesti sosiaalisen median alustat ovat mullistaneet yhteiskunnassa tapahtuvan viestinnän laajentamalla tiedon saannin mahdollisuuksia edesauttamalla mielipiteen ilmaisua ja sitä kautta toteuttaneet sananvapauden keskeistä ideaa. Teknologian kehittyminen ja viestinnän siirtyminen internetiin ovat kuitenkin lisänneet myös negatiivisten ilmiöiden muodostumista, kuten rikollisuuden siirtymistä verkkoympäristöön. Muun muassa uhkailu, vihapuhe ja maalittaminen ovat tämän avoimen viestinnän haittailmiöitä.¹ Maalittamisella tarkoitetaan yleensä jonkinlaista yhteen ihmiseen kohdistuvaa organisoitua vihapuhetta, yksityisluontoisten tietojen levittämistä ja muunlaista häirintää. Maalittaminen tapahtuu pääasiassa sosiaalisen median alustoilla viestein ja kirjoituksin ja se on lähtökohtaisesti hyvinkin järjestelmällistä. Toiminnan nimenomaisena tarkoituksena on käyttää hyväksi joukkovoimaa, ja joukkovoiman tarkoituksena on ihmisten usuttaminen tietyn henkilön kimppuun pyrkien vaientamaan tämä tai muulla tavoin vaikuttamaan kohteen toimintaan.²

Tutkielmassa tutkitaan sosiaalisen median verkkoalustoilla tapahtuvaa maalittamista sekä ilmiöön liittyviä ongelmia, kuten henkilön yksityiselämän- ja kunnian loukkaamista, sekä sananvapauden mahdollista kaventumista. Maalittamisen voisi sanoa taiteilevan sananvapauden rajapinnalla, sillä ilmiötä perustellaan nimenomaan sananvapaudella ja muilla perusoikeuksilla³ siltä kannalta, että myös jossain määrin asiaton ja loukkaavakin viestintä saattaa saada sananvapaudensuojaa, jolloin kaikki verkossa tapahtuva arvosteleva ja kritisoiava keskustelu ei edellytä jaetun sisällön poistamista. Maalittaminen eroaa kuitenkin kunnianloukkausrikoksista ja yksityisyyttä loukkaavien tietojen levittämisestä siten, että maalittaminen ja sen aiheuttama vahinko kokonaisuudessaan on aina useiden erillisten osatekojen summa,⁴ jolloin kyseessä ei välttämättä ole vain yksi rikosnimike tai tekomuoto. Tämä aiheuttaakin maalittamisen rangaistavuuden haasteet, minkä vuoksi Poliisihallitus ja Kokoomuksen kansanedustajat ovat antaneet maalittamista koskevat erilliskriminalisointiehdotukset, joiden tarkoituksena olisi muun muassa parantaa puuttumista erityisesti sosiaalisessa mediassa esiintyviin laitto-
man uhkauksen kaltaisiin ääri-ilmiöihin.⁵

1 Illman, 2020, s. 15 ja 9.

2 Koivukari, 2021, s. 963–964.

3 Poliisihallitus ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 2.

4 Koivukari ja Korpisaari, 2021, s. 476.

5 HE 226/2020 vp, s. 19.

Tutkielman tarkoituksena onkin pääasiassa tutkia maalittamisen erilliskriminalisoinnista annettuja rikoslain 16 luvun sääntelyehdotuksia ja niiden vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen sananvapauden näkökulmasta. Kyseisten säännösehdotusten osalta tutkielmassa keskitytään enimmäkseen ehdotetuissa tunnusmerkistöissä tunnistettuihin haasteisiin. Näitä ovat esimerkiksi osallisuuden ja tahallisuuden täyttyminen sekä tunnusmerkistöjen laajuus ja epätarkkuus ja niistä aiheutuvat ongelmat. Tutkielmassa sivutaan myös ehdotuksissa ehdotettua syyteoikeuden laajentamista virallisen syytteen alaiseksi rikoslain 24 luvun 12 § sekä 25 luvun 7a § ja 9 § muutosten osalta, vaikka tutkimuksen pääpaino sijoittuukin ehdotettuihin 16 luvun säännöksiin.

Ensin tutkielmassa tarkastellaan maalittamiseen puuttumista tämänhetkisen sääntelyn ja rikosvastuun toteutumisen valossa, minkä jälkeen pohdittavaksi tulee, kuinka ehdotettu erilliskriminalisointi saattaisi vaikuttaa muiden suojeltavien oikeushyvien täysimääräiseen toteutumiseen. Tarkemmin ottaen tutkielmassa tarkastellaan maalittamisen kriminalisoinnin tarvetta ja sen tuomia haasteita sananvapauden toteutumisen näkökulmasta. On toisin sanoen mietittävä, voidaanko maalittamiseen puuttua lain keinoin ilman, että sananvapauteen kajottaisiin liiallisesti. Sananvapaus on oleellinen osa demokraattista oikeusvaltiota, mutta kyseiseen oikeuteen vetoamalla ei tule kuitenkaan sallia solvaavia tai yleisesti muita loukkaavia kannanottoja.

On todettu, että maalittamisella on vaikutusta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, mutta kriminalisoinnin pelotevaikutus voisi kuitenkin muodostua todelliseksi ongelmaksi, mikä rajoittaa ihmisten toimintaa yhteiskunnassa. Tutkielma pääpaino keskittyykin Suomen perustuslain (731/1999, PL) 12 §:n mukaisen sananvapauden, ja PL 10 § mukaisen yksityisyydensuojan ja kunnian suojan keskinäisen suhteen arviointiin maalittamistoiminnan osalta. Maalittamisen kriminalisoinnissa on kysymys perus- ja ihmisoikeutena turvatun sananvapauden rajoittamisesta, mutta toisaalta maalittamisen kriminalisoinnilla suojattaisiin kohteen perus- ja ihmisoikeuksia, kuten yksityisyyden- ja kunniansuojaa. Näin ollen sananvapautta rajoittavan uuden kriminalisoinnin hyväksyttävyyden arvioiminen ja rangaistusvastuun määrittäminen edellyttävät huomioimaan sananvapautta koskevan sääntelyn lisäksi perusoikeuksien rajoitusedellytysten sekä kriminalisointiperiaatteiden asettamat rajat ja vaatimukset. Tutkielmassa tarkasteltavia maalittamisen kriminalisointiehdotuksia onkin tutkittava sananvapauden toteutumisen kannalta perusoikeuksien rajoitusedellytysten sekä rikosoikeudellisten kriminalisointiperiaatteiden avulla. Kriminalisointiperiaatteiden ja perusoikeuksien rajoitusedellytysten asettamat

vaatimukset on kuitenkin täytyttävä, jotta maalittamista koskeva kriminalisointi voisi olla hyväksyttävä.⁶ Molempia tarkastellaan tutkielmassa jäljempänä.

PL 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu ja 12 §:ssä säädetään sananvapaudesta. Lain esitöiden mukaan sananvapauden käyttöön ja sen rajoittamiseen liittyy punnintaa eri oikeuksien välillä, sillä sananvapaus ei ole rajoittamaton oikeus. Näin ollen sananvapauden merkitystä onkin punnittava useimmiten kunnian ja yksityisyyden suojan valossa. Sananvapauden rikosoikeuden käytölle asettamat rajoitukset onkin otettu huomioon RL 24 luvun 8 §:n 2 ja 3 momenteissa yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen ja RL 24 luvun 9 §:n 3 ja 4 momenteissa kunnianloukkauksen rangaistavuutta koskevissa rajoitussäännöksissä. Säännöksillä pyritään estämään sananvapauden ydinsisältöön puuttuminen. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kohdan mukaan sananvapauden käyttöön liittyy paitsi oikeuksia myös velvollisuuksia, eikä oikeuksia saa käyttää väärin. Tämän vuoksi se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa esimerkiksi kansallisen turvallisuuden, rikollisuuden estämiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi tai luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi.⁷

Suurimpia haasteita maalittamisen kriminalisoinnille voi nähdä aiheutuvan ilmiön vaikeasta luonteesta sen tunnistamisen osalta, toiminnan yleisestä määrittelyongelmasta sekä tarpeesta turvata sananvapaus. Isona ongelmakohtana on nimenomaisesti maalittamisesta aiheutuvien oikeushyvien loukkausten välinen jännite perus- ja ihmisoikeuksien kannalta. Oikeushyvillä ei tässä ole ennalta määrättyä arvojärjestystä, jolloin tapauskohtainen arviointi ratkaisee lopputuloksen. Näin ollen sananvapauden yhteiskunnallisesti tärkeän aseman turvin ei voida rikkoa yksilön yksityiselämän- tai kunnian suojaa. Toisaalta on myös huomioitava, että kaikki negatiivinen ja arvosteleva keskustelu ei ole rangaistavaa ja näin ollen nauttii sananvapauden suojaa.⁸ Pääsääntönä kuitenkin on, että perusoikeudet eivät ole absoluuttisia eivätkä aina toteudu täysimääräisesti ja yhtäaikaaisesti. Tutkielmassa yksityiselämän- ja kunnian suoja sekä sananvapaus nähdään jännitteisenä keskenään, sillä maalittaminen rikkoo henkilön kunnian suojaa sekä oikeutta yksityisyyteen, mutta rikosoikeudellisen menettelyn kautta vaarana voi olla myös sananvapauden liiallinen kaventuminen.

6 Illman, 2020, s. 116.

7 HE 226/2020 vp, s. 6–7.

8 Koivukari, 2021, s. 968–969.

Tutkielmassa pohditaan myös voisiko maalittamiseen puuttua muuten kuin rikosoikeudellisin keinoin, jolloin tarkasteltavaksi on otettava myös sosiaalisen median verkkoalustoja koskettava juridinen vastuu. Siten tutkielmassa on huomioitava myös alustojen palveluntarjoajien vastuukysymykset verkossa ilmenevän haitallisen viestinnän rajoittamista koskien, sekä sääntelyn soveltuvuus maalittamiseen puuttumiseksi. Verkkoalustojen sääntelyn voi tällä hetkellä nähdä olevan jonkinlaisessa murroksessa. Tämänhetkisen oikeustilan mukaan verkkoalustat saavat itse määrittää omat yhteisöpalvelunsa säännöt, jotka käyttäjien tulee hyväksyä, mikäli he haluavat käyttää palveluita. Verkkoalustoilla ei myöskään ole vastuuta alustoilla tapahtuvista oikeudenloukkauksista, vaan nykyisen sääntelyn mukaan alustat voivat esimerkiksi poistaa heidän mielestään haitallista sisältöä, vaikka se ei välttämättä täytä oikeudenloukkauksen kriteereitä. Näin ollen kukaan ei tosiasiallisesti valvo sananvapauden toteutumista verkossa, jolloin ongelmallisinta onkin se, että sananvapauden toteutuminen nykypäivän digitalisoituneessa maailmassa on suurelta osin yksityisten verkkopalveluiden hallinnassa.⁹

Uudella Euroopan komission hyväksymällä verkkoalustoja koskevalla sääntelyllä (Digital Services Act) kuitenkin mahdollistettaisiin yhteisöpalveluiden vastuun kasvattaminen haitallisen sisällön kontrolloinnissa, mutta tämäkään ei ole niin yksinkertaista esimerkiksi sananvapauden toteutumisen näkökulmasta. Uusilla säännöksillä asetettaisiin palveluntarjoajille määräyksiä, millä alustojen tulisi luoda erilaisia mekanismeja puuttuakseen haitalliseen viestintään. Tämä, jos mikä asettaa palveluntarjoajat erityisasemaan sananvapauden toteuttamisessa. Toisaalta uuden sääntelyn turvin sosiaalisessa mediassa tapahtuvaan maalittamiseen voitaisiin mahdollisesti puuttua tehokkaammin, sillä valvonta olisi ulkoistettu viranomaisilta verkkoalustoille. Tämä saattaisi helpottaa ilmiön havaitsemista ja vastuun asettamista.

1.2 Määritelmiä

Tutkielman kannalta oleellista on lyhyesti esitellä eräitä määritelmiä. Näin lukija ymmärtää paremmin mistä on kysymys, kun puhutaan sosiaalisen median verkkoalustoista ja palveluntarjoajista sekä maalittamisesta.

Sosiaalinen media

Sosiaalinen media on tärkeä osa nykypäivän verkkoympäristöä, mikä toimii palveluntarjoajien ylläpitämällä verkkoalustoilla.¹⁰ Tämä mahdollistaa käyttäjien välisen vuorovaikutteisen viestinnän ja verkottumisen. Sosiaalinen media perustuu itsetekemiseen, käyttäjakeskeisyyteen ja yhteisölliseen

⁹ Tapio, 2012, s. 42, Balkin, 2021, s. 76, Vaaraniemi, 2021, s. 33.

¹⁰ Kalbhenn, 2021, s. 47.

vuorovaikutukseen. Ihmiset keskustelevat, tekevät ja jakavat asioita yhdessä.¹¹ Sosiaalisella medialla tarkoitetaan internetin palveluita ja sovelluksia, joissa yhdistyy käyttäjien välinen kommunikaatio, verkkoaineiston, kuten kuvien tai videoiden vastaanottaminen, oma sisällöntuotanto, uutisten sekä tarinoiden jakaminen. Lisäksi käyttäjät voivat julkaista ajatuksiaan blogeissa ja osallistua verkkokeskusteluihin. Kanavilla voidaan viestiä joko avoimesti tai henkilökohtaisin viestein muille käyttäjille¹² ilman moderointia tai sensuuria.¹³

Verkkoviestintä onkin kehittynyt valtavasti viime vuosikymmeninä. Sosiaalinen media toimii yhteiskunnalle tärkeänä vapaan keskustelun kanavana, joka on myös tärkeä tiedon lähde demokraattisten arvojen, kuten kokoontumisvapauden ja sananvapauden harjoittamisen kannalta. Sosiaalisen median alustat vaikuttavat suoraan julkiseen keskusteluun ja siten demokratian toteutumiseen. Verkkoalustojen toiminta vaikuttaa erilaisiin ihmisoikeuksiin, ensisijaisesti sananvapauteen ja oikeuteen saada tietoa, mutta myös muihin, kuten yksityisyyteen ja ihmisarvoon.¹⁴ Nykyinen sananvapauden sääntelymalli ei kuitenkaan enää rajoitu enää vain valtion ja yksilön välille vaan se muodostaa eräänlaisen kolmion. Yhden kulman muodostavat kansallisvaltiot ja Euroopan unioni, toisessa kulmassa ovat yksityisomistuksessa olevat sosiaalisen median yritykset ja kolmannessa kulmassa palveluiden käyttäjät.¹⁵

Nykyään lähes 60 % maailman väestöstä on verkossa, mistä valtaosa on aktiivisia sosiaalisen median käyttäjiä. Esimerkiksi Facebookilla on 2,7 miljardia aktiivista käyttäjää maailmanlaajuisesti. Voisikin todeta, että online-alustat osaltaan vahvistavat liberalismia ja takaavat vapauksia, joita ei muuten voisi käyttää ja verkkoyhteisössä osallistumisesta on tullut monille välttämättömyys.¹⁶ Verkkoalustojen palveluntarjoajat ovat kuitenkin nykypäivänä suurimmaksi osaksi yksityisiä palveluntarjoajia, mikä tarkoittaa sitä, että sananvapauden toteutuminen on riippuvainen yksityisomistuksessa olevasta digitaalisen viestinnän yrityksistä, jotka hallinnoivat julkiseen viestintään käytettävää kenttää. Tällä saattaa olla sananvapauden vaarantumiseen johtavat vaikutteet, sillä alustoilla sovelletaan niiden itse määrittämiä sääntöjä ja standardeja siitä, millainen sisältö ja keskustelut on sallittua tai kiellettyä. Alustojen määrittämät normit voivat olla huomattavasti rajoittavampia kuin valtion säätämä laki vaatisi, jolloin vaikutukset sananvapauteen saattaa olla toivottua suurempia. Toisin sanoen valtio voi

11 Rinne, 2012, s. 9.

12 Pesonen, 2013, s. 14 ja 119.

13 Oksanen, 2019, s. 9.

14 Bayer, Woods ja Holznagels, 2021, s. 13, Pihlajarinne, 2011, s. 4, De Gregorio ja Strelau, 2021, s. 442, Bayer, 2021, s. 25 ja 43.

15 Balkin, 2018, s. 2011.

16 Mchangama ja Alkiviadou, 2021, s. 452 ja Bayer, 2021, s. 29 ja 44.

määrätä julkiseen keskusteluun sananvapautta rajoittavia normeja vain hyvin rajallisesti, mutta sosiaalisen median alustat voivat määrätä tiukempia normeja omien arvojensa mukaisesti. Näin ollen huonosti toimiva julkinen ilmaisuvapauden vaikutuspiiri heikentää poliittista ja kulttuurista demokratiaa sekä haittaa tiedon kasvua ja leviämistä.¹⁷ Sosiaalisella medially onkin eräänlainen kaksijakoinen vaikutus, sillä alustojen voi toisaalta nähdä toteuttavan sananvapautta, mutta samaan aikaan myös rajoittavan sitä. Verkkoalustat mahdollistavat yhteiskunnallisen keskustelun esimerkiksi tilanteessa, missä valtiolla voisi olla pyrkimys mielivaltaisesti ohjata tai rajoittaa sananvapautta, sensuroimalla tai sääntelemällä kansalaisten puhetta, jonka tavoitteena on vaientaa ihmisten mielipiteitä valtion poliittisista päättäjistä tai heidän toiminnastaan. Sananvapauden rajoittajina verkkoalustat voi nähdä esimerkiksi niiden vaihtelevien ja itse määritettävien sääntöjensä vuoksi.¹⁸

Maalittaminen

Suomen lainsäädäntö ei tunne käsitettä maalittaminen, eikä termille ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä määritelmää.¹⁹ Maalittamista voi kuitenkin käsitellä muun muassa verkkokiusaamisena tai häirintänä, jossa joku asetetaan maalitauluksi vahingoittamistarkoituksessa.²⁰ Ilmiön suomenkielinen nimitys juontaa juurensa sotilasterminologiasta ja viittaa hyökkäyksen kohteena olevan kohteen nimeämiseen.²¹

Rikoslain (39/1889, RL) 25 luvun 9 §:n muuttamista koskevien lain esitöiden mukaan niin sanottu maalittaminen on vihapuheen eräs muoto, jossa kehoitetaan julkisesti sosiaalisessa mediassa lähettämään kohteelle loukkaavia tai uhkailevia viestejä, minkä seurauksena esimerkiksi hänen yhteystietojaan, tietoja henkilökohtaisista oloista tai hänen kuvaansa jaetaan. Merkityksellistä on viestien suuri lukumäärä. Kehotus tai yllyttäminen voi johtaa myös ilkivaltaan, asunnon tarkkailuun tai kohteen kuvaamiseen eri tilanteissa. Viranomaisiin kohdistettuna kyse voi olla myös virkatoimien vuoksi tehdystä perättömistä rikosilmoituksista tai kanteluista. Kyse on siis järjestelmällisestä, joukkoistetusta uhkailusta tai vainoamisesta, jossa toiminnan alkuunpanija tarkoituksellisesti osoittaa suurin kehoituksin tai piiloilmaisuin näkemystensä tukijoille tulevan uhkailun tai muun häirinnän kohteen.²²

17 Balkin, 2021, s. 73, 76, 78 ja 79, Balkin, 2018, s. 2012, Tapio, 2012, s. 42.

18 Balkin, 2018, s. 2012.

19 Mankkinen, 2021, <https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/maalittamista-kasitteleva-yhteenvedo-on-julkaistu>, 27.9.2022.

20 Koivukari ja Korpisaari, 2021, s. 476, ja Illman, 2020, s. 11.

21 Riekkinen, 2022, s. 2.

22 HE 226/2020 vp, s. 4.

Oikeuskirjallisuudessa maalittamisesta on lisäksi sanottu seuraavaa: ”Maalittamisella tarkoitetaan järjestelmällistä toimintaa, jolla pyritään vaientamaan ihmisiä tai vaikuttamaan heidän toimintaansa esimerkiksi uhkailemalla tai levittämällä heidän yksityisluontoisia tai perättömiä tietojaan internetissä. Maalittajien tavoitteena on vaientaa kohteensa, ja pitkässä juoksussa jo maalittamisen pelko voi vaikuttaa siihen, mitä puheenaiheita julkisuudessa käsitellään ja miten. Vaikka maalittaminen kohdistuu suoraan vain yhteen ihmiseen, se vahingoittaa laajemminkin oikeusvaltiota sekä sananvapausilmapiiriä rajoittamalla ihmisten halukkuutta tai uskallusta ilmaista itseään. Näin ollen se samalla kaventaa yleisön oikeutta saada tietoa siitä, mitä yhteiskunnassa ajatellaan ja tapahtuu”.²³

Toiminta tapahtuu yleensä ryhmässä tai ryhmää hyödyntäen, jolloin olennaista on se, että tekokokonaisuuteen osallistuu useita henkilöitä, jotka joko oma-aloitteisesti tai maalittajan yllyttäminä tai innoittamina toimivat kohdetta häiritsevällä tavalla.²⁴ Kaikki verkkohäirintä ei kuitenkaan ole järjestelmällistä, tai kaikkea verkkohäirintää ei voida kutsua maalittamiseksi. Siten onkin epäselvää, millaista järjestelmällisyyden astetta edellytetään, että toiminta katsotaan maalittamiseksi.²⁵ Osalla tekoon osallistujista saattaa olla vahingoittamistarkoitus, mutta osan tarkoituksena saattaa olla vain kritiikin ilmaiseminen kyseisestä aiheesta tai henkilöstä, jolloin heillä ei ole pyrkimyksenä manipuloida ja vaikuttaa kohteen toimintaan. Viesteillä, jotka kuuluvat vahingoittamistarkoituksen ulkopuolelle saattaa kuitenkin olla olennainen myötävaikutus kohteen toimintaan.

Maalittaminen loukkaa yleisiä ja yksityisiä oikeushyviä ja osa vihapuheesta voi täyttää myös rikoksen tunnusmerkistön. Teko voi esimerkiksi koostua rikoslain 24 luvun 8 § mukaisesta yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä tai saman luvun 9 § mukaisesta kunnianloukkauksesta. Maalittamisen pyrkimyksenä saattaa olla muun muassa tarkoituksenmukainen viranomaisten päätöksenteon ohjailu. Tämä on omiaan vähentämään esimerkiksi demokratian ja sananvapauden toteutumista, sillä ilmiö voi vaikuttaa ihmisten halukkuuteen osallistua yhteiskunnallisiin ja julkisiin keskusteluihin. Näin ollen, ilmiön rajoittaessa kohdehenkilön tahdonvapautta vaikuttaa se siihen, minkälaisia valintoja hän tekee. Siten yhteiskunnassa julkisesti ilmaistujen mielipiteiden ja tiedon määrä voi vähentyä merkittävästi.²⁶ Maalittaminen voi olla joko suoraa ”Laittakaa X:lle viestiä siitä, mitä mieltä olette hänen artikkelistaan” tai epäsuoraa ”Hyi hitto, miten X:n artikkelissa hyysätään mamuja” tilanteessa, jossa tiedetään lukijoiden reagoivan kehotukseen.²⁷

23 Koivukari, 2021, s. 696.

24 Koivukari, 2021, s. 696 ja Oikeusministeriö 2022, s. 10.

25 Riekkinen, 2022, s. 2.

26 Illman, 2020, s. 10.

27 Korpisaari, 2019, s. 930.

Lakialoitteen LA 33/2019 vp pöytäkirjassa PTK 71/2019 vp (jäljempänä laki aloitteen pöytäkirja) on todettu, että maalittaminen on ilmiö, joka on tullut jäädäkseen ja ajan myötä se tulee myös pahenemaan ja lisääntymään, jos siihen ei puututa.²⁸ Maalittaminen on tuhoisaa uhrin lisäksi koko demokraattiselle yhteiskunnalle, oikeusvaltiolle sekä sananvapaudelle.²⁹ Demokraattisessa oikeusvaltiossa onkin välttämätöntä reagoida ihmisarvoa loukkaavaan vihapuheeseen.³⁰ Näin ollen maalittamisen uhrien ja yhteiskunnallisen tarpeen näkökulmasta, julkisen keskustelun mahdollistamiseksi ja sananvapauden toteutumisen kannalta sekä oikeuksien loukkausten välttämiseksi on ryhdyttävä maalittamisen rajoittamista koskeviin toimenpiteisiin.

1.3 Tutkimuskysymykset ja tutkielman raja

Viranomaisiin kohdistuvan vihapuheen ja uhkailun taustalla on usein pyrkimys julkisen vallan toiminnan vaikeuttamiseen. Tämä on uhka demokraattiselle oikeusvaltiolle ja sen heijastevaikutukset voivat ulottua koko yhteiskuntaan sekä yksittäisiin kansalaisiin. Ehdotetun maalittamisen erilliskriminalisoinnin tavoitteena on perusoikeuksia kunnioittaen osaltaan vähentää ja puuttua julkisessa keskustelussa ja erityisesti sosiaalisessa mediassa esiintyviin laittoman uhkauksen kaltaisiin ääri-ilmiöihin.³¹ Rikosoikeudellisia keinoja voidaan kuitenkin pitää viimesijaisena ja mahdollisesti myös tehotomana maalittamiseen puuttumiselle,³² jolloin tutkielmassa tulee ensin tarkastella, voidaanko maalittamista torjua jo voimassa olevalla lainsäädännöllä riittävän tehokkaasti vai tulisiko sääntelyä tehostaa ehdotetulle erilliskriminalisoinnilla.

Tämän jälkeen tarkastellaan tutkimuskysymyksen kannalta olennaista näkökulmaa. Siinä tulee pohdittavaksi, olisiko maalittamisen erilliskriminalisointi tarpeellinen ja toimiva keino sosiaalisessa mediassa tapahtuvan maalittamisilmiön rajoittamiseksi. Tutkimuksessa paneudutaan nimenomaisesti erilliskriminalisointiehdotusten vaikutuksiin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa, erityisesti sananvapaus huomioiden. Maalittamisen sääntelyn voidaan katsoa rajoittavan sananvapauden toteutumista, vaikka samaan aikaan sen voi nähdä sananvapauden turvaamisena, jolloin tilanne aiheuttaa erinäistä ristiriitaa yksityisten ja yleisten oikeushyvien toteutumisen osalta. Tämän vuoksi maalittaminen ja siihen puuttumisen tehostaminen mahdollisesti lainsäädännön keinoin onkin aiheena hyvin

28 LA 33/2019 - PTK 71/2019 vp, s. 2.

29 Kostiainen, 2019, s. 4.

30 Hyttinen, 2019, s. 11.

31 HE 226/2020 vp, s. 19.

32 Sisäministeriö, 2021, s. 20.

ajankohtainen. Lisäksi olisi tarpeellista ja erityisesti yhteiskunnallisesti tärkeää löytää tapoja säännellä ja ehkäistä sosiaalisen median haitallisia ilmiöitä.³³

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla pyritään selvittämään, *onko maalittamista koskevissa erilliskriminalisointiehdotuksissa huomioitu yksilön oikeudet perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta, erityisesti sananvapautta koskien?*

Tutkimuskysymykseen vastaamisessa paneudutaan erityisesti maalittamista koskeviin Poliisihallituksen ja kansanedustajien antamiin säännösehdoituksiin, jotka sisällytettäisiin kansallisen rikoslain 16 lukuun, mikä kattaisi maalittamisen eri ilmenemistavat, kuten joukkovoiman käytön sosiaalisessa mediassa tai virtuaalisen alustan tarjoamisen maalittamiselle. Tutkielmassa sivutaan lisäksi syyteoikeuden laajentamista virallisen syytteen alaiseksi rikoslain 24 luvun 12 § sekä 25 luvun 7a § ja 9 § muutosten osalta. Tutkielman näkökulma painottuu ehdotettujen muutosten vaikutusten arviointiin siten, että voisiko kriminalisointi olla tehokas keino maalittamiseen puuttumisessa ja mitkä olisivat sen vaikutukset sananvapauden toteutumisen kannalta. Uusia säännösehdoituksia ja muutoksia tarkastellaan erityisesti yksilön sananvapauden toteutumisen näkökulmasta. Tutkimuskysymykseen vastaaminen vaatii kansallisen rikoslain, sekä rikosoikeudellisten kriminalisointiperiaatteiden ja perusoikeuksien rajoitusedellytysten tarkastelua. Tutkimuskysymyksiä tarkastellaan erityisesti laillisuusperiaatteen täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden, *ultima ratio*-periaatteen ja hyöty-haittavertailun periaatteen valossa, sekä perusoikeuksien rajoitusten hyväksyttävyyden ja suhteellisuuden osalta. Perusoikeuksien rajoittamisella tulee aina olla hyväksyttävä päämäärä,³⁴ sekä kriminalisointiperiaatteiden asettamat vaatimukset on täytyttävä, jotta tällainen kriminalisointi voisi olla hyväksyttävä.³⁵

Tutkimuksen tarkoituksena on myös selvittää tämänhetkisen sosiaalisen median verkkoalustojen vastuukysymyksiä koskevan sääntelyn tilaa maalittamiseen puuttumisen ja sananvapauden toteutumisen kannalta, kansallisen ja ylikansallisen sääntelyn tasolla. Tarkemmin ottaen tutkimus keskittyy alustapalveluiden vastuukysymyksiin sosiaalisessa mediassa ilmenevän vihapuheen, maalittamisen ja muun haitallisen viestinnän osalta.

Toisella tutkimuskysymyksellä pyritään selvittämään, *voidaanko maalittamiseen ja muuhun haitalliseen viestintään vaikuttaa internetin alustapalveluihin kohdistuvalla sääntelyllä?*

33 Oksanen, 2019, s. 8.

34 Lindroos-Hovinheimo, 2020, s. 53.

35 Illman, 2020, s. 116.

Tutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan nykyisen, voimassaolevan kansallisen ja ylikansallisen sääntelyn sekä uudistetun EU-tasoisin sääntelyn pohjalta. Tarkemmin ottaen tutkimuskysymykseen vastataan alustapalvelun tarjoajien vastuuta koskevien säännösten valossa, mikä edellyttääkin nykyisen verkkoyhteiskunnan viitekehyksen tarkastelun lisäksi Euroopan neuvoston ja parlamentin hyväksymän uuden digipalvelusäädöksen (Digital Services Act, DSA) huomiointia. Verkkoalustojen ylläpitäjien vastuuta koskevaa tutkimusta kansallisella tasolla tässä kontekstissa on niukasti, jolloin tutkielman aihepiiri on myös siltä osin hyvin ajankohtainen.

1.4 Tutkielman metodit

Oikeustieteellisessä tutkimuksessa yksi tärkeimmistä ja käytetyimmistä tutkimusmetodeista on *lainoppi* eli *oikeusdogmatiikka*, johon tämäkin tutkielma osittain pohjautuu. Menetelmä tutkii voimassa olevaa oikeustilaa, minkä pääasiallisena tehtävänä on oikeusnormien tulkinta ja systematisointi.³⁶ Näin ollen tarkoituksena molempien tutkimuskysymysten osalta on pohtia voimassa olevien oikeusnormien sisältöä ja nykytilaa, sekä selvittää ”mitä oikeus on”. *Lainopillisen* menetelmän avulla pyritään eri oikeuslähteitä ja muuta tutkimusaineistoa käyttämällä ja tulkitsemalla vakuuttamaan lukija tutkimuksessa perustetun kannan oikeellisuudesta.³⁷

Tutkielman ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta tutkitaan, miten nykyinen oikeustila kansallisen rikoslainsäädännön osalta soveltuu sosiaalisessa mediassa tapahtuviin maalittamisesta aiheutuviin oikeudenloukkauksiin puuttumiseen perus- ja ihmisoikeudet ja erityisesti sananvapaus huomioon ottaen. Myös toisen tutkimuskysymyksen osalta *lainopillinen* menetelmä on varsin olennainen, sillä tutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää määrittelyä siitä, miten verkkoalustojen vastuu muodostuu voimassa olevan Euroopan unionin sekä kansallisen lainsäädännön valossa. Tarkemmin ottaen tarkasteltavaksi tulee verkkoalustoja koskevan lainsäädännön soveltuvuus sosiaalisen median verkkoalustoilla tapahtuviin maalittamisesta aiheutuvien oikeudenloukkausten puuttumiseen.

Tutkielmassa on nojaututtava myös *de lege ferenda* -argumentaatioon, sillä tutkimuskysymyksiin ei voida yksin vastata vain *lainopillisen* menetelmän avulla. *De lege ferenda* -argumentaatio tarkoittaa lainvalmistelua tukevaa oikeuspoliittista tutkimusta, jossa tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttää tietoa myös oikeustieteen ulkopuolelta. Tutkimusmetodin avulla voidaan analysoida oikeudellisen sääntelyn merkitystä ja vaikutusta. Se laatii tavoite/keino-analyysin avulla toimenpidesuosituksia

36 Hirvonen, 2011, s. 22

37 Kolehmainen, 2016, s. 107, 114–115.

tulevaa lainsäädäntöä varten,³⁸ sekä pohtii ”mitä oikeuden tulisi olla”. Toisin sanoen *de lege ferenda* menetelmän avulla on ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta tarkoitus tuoda esille, millaiset vaikutukset maalittamista koskevalla erilliskriminalisointiehdotuksella olisi sosiaalisessa mediassa tapahtuvan maalittamisen rajoittamiseen sekä sananvapauden toteutumiseen. Tutkielman ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää lisäksi perusoikeuksien rajoitusedellytysten sekä rikosoikeudellisten kriminalisointiperiaatteiden huomioon ottamista ja kokonaisarvostelua, jossa kantaa otetaan siihen, onko erillisen kriminalisoinnin säätämisessä huomioitu sananvapauden toteutuminen.

Toiseen tutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää *lainopillisen* metodin lisäksi myös *de lege ferenda* menetelmän käyttöä. Oleellisinta on tarkastella vaihtoehtoisia tapoja puuttua verkkoalustoilla tapahtuvaan maalittamistoimintaan, kuin säätämällä maalittamista koskeva rangaistusvastuuta edellyttävä säännös rikoslakiin. Verkkoalustoja koskevan sääntelyn nykytilan selvittämisen jälkeen tarkastellaan, miten sääntely tulee muuttumaan uuden digipalvelusäädöksen myötä. Toisin sanoen, miten säädös vaikuttaisi alustapalveluiden vastuukysymyksiin vihapuheen poistamisen osalta sosiaalisessa mediassa. Tutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää lisäksi perusoikeuksien rajoitusedellytysten tarkastelua, erityisesti lain täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden sekä rajoitusten hyväksyttävyyden ja suhteellisuuden osalta.

Käyttämällä molempia tutkimusmetodeja pystytään vastaamaan tutkimuksessa esitettyihin tutkimuskysymyksiin sekä analysoimaan ja mahdollisesti kritisomaan nykyistä oikeustilaa ja sen toimivuutta sekä uusia ja jo hyväksytyjä säädösehdotuksia nykytilan valossa. Tarkemmin ottaen tutkimuksessa esitettyihin tutkimusongelmiin pyritään esittämään perusteltu johtopäätös edellä mainittujen tieteellisten metodien avulla.

1.5 Tutkielmassa käytetty materiaali ja tutkielman rakenne

Jotta voitaisiin ymmärtää Internetin verkkoalustojen sääntelyä ja palveluntarjoajien vastuukysymyksiä sekä alustapalveluilla tapahtuvan maalittamisen vaikutuksia eri oikeushyvien loukkauksiin, on tarpeen analysoida nykyistä ja voimassa olevaa kansallista ja kansainvälistä lainsäädäntökehystä, sekä kyseisten säännösten uudistus- ja muutosehdotuksia. Tutkimuksen pääasiallisina lähteinä käytetään Suomen rikoslakia (39/1889, RL), Suomen perustuslakia (731/1999, PL), lakia sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003, sananvapauslaki), lakia sähköisen viestinnän

38 Hakapää, 2008, s. 11.

palveluista (917/2014, LSVP), Euroopan Unionin sähkökauppadiirektiiviä (2000/31/EY) ja kansallisesti velvoittavaa ihmisoikeuslainsäädäntöä, kuten Euroopan ihmisoikeussopimusta ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa kansainvälistä yleissopimusta. Lisäksi tutkimuksen kannalta olennaista on tutkia maalittamista koskevia erilliskriminalisointiehdotuksia, Euroopan parlamentin ja neuvoston jo hyväksyttyä digipalvelusäädösehdotusta (Digital Services Act, DSA), ehdotusta koskevaa valmisteluaineistoa sekä Euroopan komission parlamentin ja neuvoston direktiiviehdotusta naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta.

Tutkielmassa on hyödynnetty mahdollisimman kattavasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT), Euroopan unionin (EU), korkeimman oikeuden (KKO) sekä alioikeuksien oikeuskäytäntöä. Korkein oikeus on esimerkiksi antanut lukuisia ennakkopäätöksiä sananvapauden ja rikosoikeudellisen sääntelyn suhteesta. Tutkimuksessa käytetään lisäksi sananvapautta, joukkoviestintää- ja sähköistä viestintää koskevaa Euroopan unionin (parlamentin ja neuvoston) lainvalmisteluaineistoa, sekä muita virallislähteitä. Tärkeässä osassa tutkielmaa on myös maalittamista, häirintää, kiusaamista ja verkkoalustojen aihepiiriä koskeva oikeuskirjallisuus ja muu tutkimusaineisto. Erityisesti ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaamisen apuna olennainen rooli on Mika Illmanin laatimalla lainsäädännön arviointiselvityksellä koskien järjestelmällistä häirintää ja maalittamista. Tutkielmassa huomiota kiinnitetään myös oikeusministeriön uusimpaan arviomuistoon, mikä sisältää muun muassa uuden ehdotuksen maalittamisen rikosoikeudellisesta sääntelystä. Mainittujen lähteiden kautta on mahdollista saavuttaa kattava pohja aihepiirin kartoittamiseksi, minkä kautta on mahdollista rakentaa pohtiva analyysi sekä vastata tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin.

Tutkielman käsitellessä kahta sosiaaliseen mediaan liittyvää oikeudellista kokonaisuutta ja tutkielma rakentuu kahdesta varsinaisesta osa-alueesta. Ensimmäinen osa käsittelee maalittamista rikollisena toimintana. Siinä keskitytään maalittamista koskeviin erilliskriminalisointiehdotuksiin, joiden pohjalta tutkitaan kriminalisoinnin mahdollisia vaikutuksia sananvapauden toteutumiseen. Näin ollen pohdittavaksi tulee yksityiselämän, kunnian suojan ja sananvapauden keskinäinen suhde. Tutkielman toinen osa käsittelee alustapalveluiden vastuukysymyksiä ja erityisesti sitä, miten maalittamiseen puuttuminen on mahdollista palveluntarjoajien hallinnoimilla alustoilla. Tutkielman toisessa osassa onkin tarkasteltavaa tämänhetkistä verkkoalustojen sääntelyä ja itsesääntelyä, sekä alustapalveluiden sääntelyn uudistamista koskevaa juuri hyväksyttyä digipalvelusäädöstä (Digital Services Act, DSA) verkkohäirinnän ja maalittamisen näkökulmasta. Lisäksi pohdittavaksi tulee verkkoalustojen ylläpitäjien vastuukysymykset sananvapauden toteutumisen kannalta.

Tutkielman ensimmäisessä luvussa esitellään yleinen aihepiiri ja ongelmakenttä. Tutkielman ymmärtämisen kannalta on myös olennaista lyhyesti selvittää eräitä keskeisiä määritelmiä. Tämän jälkeen esitellään tutkimuskysymykset ja tutkielman rajaus, sekä tutkielmassa käytettävät tutkimusmenetelmät ja lähdemateriaalit. Tutkielman toinen luku käsittelee perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista verkko-ympäristössä sananvapauden, yksityiselämän- ja kunnian suojan osalta. Kolmannessa luvussa tutkitaan maalittamista koskevia erilliskriminalisointiehdotuksia ja kriminalisoinnin tarpeen arviointia, kartoitetaan erilliskriminalisointiehdotuksissa havaittuja ongelmakohtia sekä erilliskriminalisointiehdotusten arviointia kriminalisointiperiaatteiden- ja perusoikeuksien rajoitusedellytysten valossa sananvapauden toteutuminen huomioiden. Tutkielman neljäs luku tutkii verkkoalustojen sääntelyä ja palveluntarjoajia koskevia vastuukysymyksiä. Luvussa esitellään verkkoalustojen oikeudellinen viitekehys verkkoalustojen vastuukysymysten osalta. Lopuksi tutkielman pohdinta ja analyysi kiteytetään johtopäätösten muodossa.

2. PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN TURVAAMINEN VERKKOYMPÄRISTÖSSÄ

2.1 Sananvapaus perus- ja ihmisoikeutena

Rikoslain 25 luvun 9 § muuttamista koskevissa lain esitöissä korostetaan, että sanan- ja mielipiteenvapaus ovat keskeisiä perus- ja ihmisoikeuksia, jolloin tämä tulee aina huomioida sanallisia ilmaisuja arvioitaessa.³⁹ Perustuslain esitöiden mukaan sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin.⁴⁰

Sananvapaus on turvattu useissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 10 artiklan 1 kohdan mukaan *jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta*. Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 10(2) artiklan mukaan sananvapauden rajoittaminen on kuitenkin mahdollista, jos rajoitukset ovat välttämättömiä esimerkiksi demokraattisen yhteiskunnan turvaamiseksi ja asetettujen rajoitusten on oltava välttämättömiä, täsmällisesti rajattuja ja syrjimättömiä. Artiklassa säädetään, että *koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat 1) välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa 2) kansallisen turvallisuuden 3) alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, 4) epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, 5) terveyden tai moraalin suojaamiseksi, 6) muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, 7) luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, 8) tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi*.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) mukaan *"sananvapaus on yksi demokraattisen yhteiskunnan olennainen perusta ja yksi sen edistymisen perusedellytyksistä"*.⁴¹ Sananvapaus nauttii vahvaa suojaa silloin, kun kyse on yleiseltä kannalta kiinnostavista asioista ja yhteiskunnallinen keskustelu onkin sananvapauden vahvimmin suojaama alue. Tästä johtuen myös loukkaavat, järkyttävät ja häiritsevät ilmaisut saavat sananvapauden suojaa myönteisten ja neutraalien ilmaisujen lisäksi, jolloin esimerkiksi viranomaisiin, poliittisiin päättäjiin ja julkisuudessa toimivien henkilöiden toimiin

39 HE 226/2020 vp, s. 6.

40 HE 309/1993 vp, s. 56.

41 Bernard Connolly vs Euroopan yhteisöjen komissio, Asiassa C-274/99 P, ks. Tiivistelmä.

kohdistuva keskustelu ja arvostelu on olennainen osa sanan- ja mielipiteenvapautta. Näin ollen sananvapautta voisi kuvailla demokratian kulmakiveksi.⁴² EIT:n sananvapauden rajoittamista koskevasta ratkaisukäytännöstä ilmenee, että vihapuhe, joka saattaa loukata henkilöitä, ei kuulu sananvapauden suojan piiriin. Toisaalta liiallinen sananvapauden sääntely voi kuitenkin johtaa demokraattisen, vallassa oleviin ja valtaa käyttäviin kohdistuvan kriittisen arvioinnin ja keskustelun vaimenemiseen eli niin sanotun *chilling effectin* muodostumiseen.⁴³

Euroopan Unionin perusoikeuskirjan 11 (1) artiklan mukaan *jokaisella on oikeus sananvapauteen. Tämä oikeus sisältää mielipiteenvapauden sekä vapauden vastaanottaa ja levittää tietoja tai ajatuksia viranomaisten siihen puuttumatta ja alueellisista rajoista riippumatta.*

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimuksen) 19 (1) artiklassa säädetään, että *jokaisella on oikeus mielipiteen vapauteen ilman ulkopuolista puuttumista.* 19 artiklan (2) mukaan *jokaisella on sananvapaus; tämä oikeus sisältää vapauden hankkia, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia riippumatta alueellisista rajoista joko suullisesti, kirjallisesti tai painettuna taiteellisessa muodossa tahi muulla hänen valitsemallaan tavalla.* KP-sopimuksen 19 (3) artikla sisältää luettelon hyväksyttävistä sananvapauden rajoittamisperusteista. Sananvapauden käyttö merkitsee *erityisiä velvollisuuksia ja erityistä vastuuta. Siksi se voidaan saattaa tiettyjen rajoitusten alaiseksi, mutta näiden tulee olla laissa säädettyjä ja sellaisia, jotka ovat välttämättömiä 1) toisten henkilöiden oikeuksien tai maineen kunnioittamiseksi, 2) valtion turvallisuuden tai yleisen järjestyksen ("ordre public"), terveydenhoidon tai moraalien suojelemiseksi.* Maalittamisrikoksiakin koskevissa tapauksissa tulisi pohtia sallitun ja rangaistavan vihapuheen välistä rajaa. Esimerkiksi tuomioistuimet tarkastelevat vihapuhetta sisältävien ilmausten sallittavuutta sananvapauden rajoitusperusteiden valossa.⁴⁴

Vuonna 2011 ihmisoikeusneuvosto julkaisi yleisen kommentin nro. 34 (General Comment 34), joka on arvovaltaisin opastus 19 artiklan mukaisille velvoitteille. Sen mukaan KP sopimus suojelee *"jopa ilmaisua, jota voidaan pitää syvästi loukkaavana"*.⁴⁵ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan vihapuhe ei yksinään ole riittävä syy sananvapauden rajoittamiseen, ellei sillä ole

42 PeVL 18/2014 vp, s. 3

43 HE 226/2020 vp, s. 22 ja 37, Koivukari ja Korpisaari, 2021, s. 473–474, ks. Karatepe v. Turkki, 31.7.2007, kohta 25.

44 Hyttinen, 2019, s. 13.

45 Ihmisoikeusneuvosto, Yleiskommentti 34, kohta 11.

legitiimiä päämäärää, kuten muiden maine.⁴⁶ Myös KP sopimuksen 19 (3) artiklassa todetaan, sananvapaus ei ole absoluuttinen oikeus ja tarvittaessa valtio voikin rajoittaa yksilön sananvapautta.

Perus- ja ihmisoikeudet asettuvat säädöshierarkiassa tavallisten lakien yläpuolelle, jolloin niillä on tavallisiin lakeihin nähden ns. korotettu muodollinen lainvoima. Näiden oikeuksien antamaa suojaa on tästä huolimatta mahdollista tietyin edellytyksin rajoittaa esimerkiksi toisten yksilöiden oikeuksien tai tärkeät yhteiskunnallisten intressien nojalla.⁴⁷ Oikeuksien väärinkäytön kieltoa koskevaa EIS 17 artiklaa sovelletaan kaikkein vakavimpien loukkausten osalta. Aina ei kuitenkaan ole täysin selvää, mitkä ilmaisut eivät nauti sananvapauden suojaa, sillä ole täysin mutkatonta tunnistaa sallitun ja rangaistavan vihapuheen välistä eroa. On olemassa myös sananvapauden perusteella sallittua vihapuhetta, jolloin tulisi tehdä sananvapauden ja muiden oikeuksien osalta perusoikeuspunnintaa. Kuten kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännössä on todettu, sananvapaus tulisi ymmärtää huomattavan laaja-alaiseksi oikeudeksi ja oikeuksien väärinkäytön kieltoon tulisi vedota lähinnä silloin, kun kysymyksessä on uhkaava ja väkivaltaan yllyttävä vihapuhe.⁴⁸

Kansallisesti sananvapaudesta säädetään Suomen perustuslain 12 §:ssä. Sananvapaus sisältää *oikeuden ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä*. Sananvapautta koskevien lain esitöiden mukaan sananvapaus on perustuslaissa turvattu jokaiselle Suomen oikeudenkäyttöpiirissä olevalle henkilölle hänen kansalaisuuteensa katsomatta. Soveltamisalaltaan sananvapaussäännös kattaa kaikki viestintätekniiset menetelmät ja ilmaisumuodot sekä kaikenlaiset tiedot, mielipiteet ja muut viestit niiden sisällöstä riippumatta. Säännöksen "*kenenkään ennakolta estämättä*" kieltää viestien sisällön ennakkotarkastuksen ja muut ennakkollista esitettyä merkitsevät puuttumiset sananvapauteen. Ydinajatukseltaan sananvapautta on perinteisesti pidetty ennen muuta poliittisena perusoikeutena.⁴⁹

Lisäksi sananvapaudesta on säädetty muun muassa sananvapauslaissa, jossa annetaan tarkempia säännöksiä perustuslaissa turvatun sananvapauden käyttämisestä muun muassa tilanteisiin, joissa tietoja levitetään verkossa. Lain 1 §:n 2 momentin mukaan *lakia sovellettaessa viestintään ei saa*

46 Ks. Delfi AS vs. Viro, 2015.

47 Harju, 2012, s. 7.

48 HE 309/1993 vp, s. 57 ja Hyttinen, 2019, s. 13.

49 HE 54/2002 vp, s. 6–7 ja HE 309/1993 vp, s. 56 ja PeVL 19/1998 vp, s. 5

puuttua enempää kuin on välttämätöntä ottaen huomioon sananvapauden merkitys kansanvaltaisessa oikeusvaltiossa.

2.2 Yksityiselämän- ja kunnian suoja perus- ja ihmisoikeutena

Rikoslain 25 luvun 9 § muuttamista koskevien lain esitöiden mukaan kunnianloukkauksen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisessä suojeltavana oikeushyvä on yksilön integriteetti ja intimitteetti. Oikeus yksityiselämän suojaan takaa henkilön ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden, jota rikotaan muun muassa henkilön yksityisten tietojen tai kuvien julkisella levittämisellä ilman tämän suostumusta. Tällainen toiminta voi viedä hallinnan tunteen elämästä sekä yksilön arvokkuuden tai maineen muiden silmissä. Oikeus yksityiselämään voi kattaa myös maineen ja kunnian suojelun.⁵⁰

Perustuslain 10 § 1 momentissa säädetään yksityisyydensuojasta. Pykälän mukaan *jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu*. Pykälän 2 momentin mukaan *kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton*. Lain esitöiden mukaan yksityiselämän suojan lähtökohtana on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisien tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä.⁵¹

EIS 8 (1) artiklan mukaan *jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta*. Artiklan (2) kohdan mukaan *viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi*. KP-sopimuksen 17 (1) artiklassa säädetään, että *kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä suorittaa hänen kunniaansa ja mainettaan loukkaavia hyökkäyksiä*. 17 (2) artiklan mukaan *jokaisella on oikeus lain suojaan tällaista puuttumista tai tällaisia hyökkäyksiä vastaan*. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 artiklan mukaan *jokaisella on oikeus siihen, että hänen yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiaan sekä viestejään kunnioitetaan*.

Yksityiselämän suoja on voimassa myös sosiaalista mediaa käyttäessä sekä sen sisältöjä jaettaessa, jolloin esimerkiksi arkaluontoisten tietojen jakaminen toisesta henkilöstä internetissä katsottaisiin yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseksi. Kunnianloukkaus ja perättömän tiedon levitys ei ole

50 HE 226/2020 vp, s. 28 ja Koivukari ja Korpisaari, 2021, s. 474–478.

51 HE 309/1993 vp, s. 52–53.

myöskään sallittavaa, sillä yksityisyydensuoja merkitsee muun muassa kunnian ja maineen suojaa sekä suojaa yksityisasioiden paljastamista vastaan. Näin ollen tällaiset teot eivät myöskään nauti PL 12 §:n mukaista sananvapaudensuojaa.⁵² Sosiaalisessa mediassa tapahtuvassa maalittamisessa kyse voi olla esimerkiksi arkaluontoisten yksityisasioiden paljastamisesta tai sillä uhkaamisella tapahtuvasta vaikuttamisesta henkilön toimintaan. Se voi tapahtua myös muuten kuin julkisesti, jolloin toimintaa ei toteuteta suuren yleisön edessä. Maalittaminen saattaa loukata henkilön kunniaa tai oikeutta yksityisyyteen, jolloin maalittamiseen syyllistyneen henkilön sananvapautta tulisi rajoittaa muiden em. oikeushyvien suojaamiseksi. On kuitenkin myös mahdollista, että kunnian suojaa voidaan joutua rajoittamaan sananvapauden ydinalueeseen kuuluvan yhteiskunnallisen keskustelun turvaamiseksi, vaikka teko voisi jossain määrin olla jonkin maalittamismääritelmän piirissä.

Seuraavilla rikoslain (39/1889, RL) säännöksillä on asetettu rajoituksia sananvapaudelle ja näin pyritty turvaamaan muiden oikeushyvien toteutumista. Rikoslain (RL) 24 luvun 8 §:ssä kriminalisoidaan yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, ja RL 24 luvun 9 ja 10 §:ssä säädetään kunnianloukkauksesta. RL 24 luvun 8 §:n mukaan *se, joka oikeudettomasti 1) joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai 2) muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä.*

RL 24 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan *se, joka 1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka 2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista, on tuomittava kunnianloukkauksesta.*

RL 24 luvun 10 §:n mukaan *jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa kunnianloukkauksessa 1) rikos tehdään joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla tieto tai vihjaus lukuisten ihmisten saataville taikka 2) aiheutetaan suurta tai pitkäaikaista kärsimystä taikka erityisen suurta tai tuntuvaa vahinkoa ja kunnianloukkaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä kunnianloukkauksesta.*

52 Pesonen, 2013, s. 57.

Sananvapautta rajoittavat rikostunnusmerkistöt (RL 24: 8.2–3 ja RL 24:9.3–4) sisältävät sananvapautta korostavat vastuuvapauslausekkeet niiltä osin kuin keskustelussa on kyse yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitetystä ilmaisusta, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.⁵³ Lain esitöiden mukaan ilmaisurikosten sisällön tulee olla perus- ja ihmisoikeuksien kanssa yhteensopiva ja lainsoveltajien on syytä kiinnittää huomiota myös EIT:n oikeuskäytäntöön.⁵⁴

Yksityisyydensuojaa ja kunnianloukkausta koskevassa oikeuskäytännössä arvioitavana asiana on sananvapauteen puuttumisen välttämättömyys demokraattisessa yhteiskunnassa. Eli onko puuttumiseen ollut painava sosiaalinen tarve, onko puuttuminen ollut suhteellinen sillä tavoiteltuun legitiimiin päämäärään nähden ja onko puuttumiselle esitetty riittävät perustelut. Esimerkiksi, jos henkilöä kohtaan esitetty arvosteleva ja kritisoiva puhe ei kuitenkaan ylitä sananvapauden rajoja ei sitä tulisi tällöin rajoittaa.⁵⁵ Sananvapauden korostuneesta asemasta huolimatta yksityiselämää ja kunniaa on suojattava niitä loukkaavan tiedon levittämiseltä, mikä edellyttää perusoikeuksien välistä punnintaa tapauskohtaisesti. Seuraavissa ennakkoratkaisuissa KKO:2020:30 ja KKO:2014:89 oli kysymys kunnianloukkauksesta.

KKO:2020:30 ennakkoratkaisussa oli kysymys siitä, täyttääkö hovioikeuden tuomiossa selvitetyn katsottu A:n menettely myös vainoamista koskevan rikostunnusmerkistön ja jos täyttää, voidaanko hänet tuomita törkeän kunnianloukkauksen ohella myös vainoamisesta. Hovioikeus oli katsonut A:n syyllistyneen törkeään kunnianloukkaukseen sillä perusteella, että A oli lukuisissa eri yhteyksissä esittänyt toisesta samalla työpaikalla työskennelleestä henkilöstä perättömiä ja halventavia väitteitä muun muassa kirjaamalla niitä työpaikan asiakastietojärjestelmään, lähettämällä niitä sähköpostitse muille henkilöille sekä laatimalla kantelukirjelmii laillisuusvalvojille. Hovioikeus katsoi lisäksi, että A oli kunnianloukkausrikoksen yhteydessä tarkemmin selostetulla menettelyllään syyllistynyt myös B:hen kohdistuneeseen vainoamiseen. Korkein oikeus kuitenkin totesi, että A:n menettely tulee rikosoikeudellisesti riittävästi arvioiduksi soveltamalla pelkästään törkeää kunnianloukkausta koskevaa säännöstä.⁵⁶

53 Koivukari, 2021, s. 967–968.

54 HE 19/2013 vp, s. 37.

55 HE 19/2013 vp, s. 37–38.

56 KKO:2020:30.

Johtopäätöksensä Korkein oikeus katsoo, että vaikka A:n menettelyssä joiltain osin voidaan havaita tiettyjä vainoamisrikossäännöksessä mainittuja tekotapoja muistuttavia piirteitä, ei niitä voida pitää säännöksessä mainittuihin tekotapoihin rinnastettavina. Kun rinnastamiseen perustuvakaan tekotapa-tunnusmerkki ei tässä tapauksessa täyty, vainoamista koskeva syyte on hylättävä. Asiassa ei sen vuoksi tule enemmälti arvioitavaksi kysymys siitä, voitaisiinko vastaaja tuomita vainoamisesta tör-keää kunnianloukkausta koskevan säännöksen toissijaisuuslausekkeesta huolimatta.⁵⁷

Ennakkoratkaisussa KKO:2014:89 on kyse yhtäältä jatkokäsittelyluvan myöntämisestä kunnianlouk-kausta koskevassa rikosasiassa sekä toisaalta sananvapauden käyttämisestä verkkoviestinnässä. Ta-pauksessa A tuomittiin sakkorangaistukseen ja maksamaan vahingonkorvausta kahdesta kunnian-loukkauksesta, joihin A:n katsottiin syyllistyneen hänen julkaistuaan ylläpitämällään internet-sivulla valheellisen tiedon asianomistajien syyllistymisestä perättömään lausumaan ja väärään valaan. Kärä-jäoikeus määräsi A:n lisäksi poistamaan sivustolta kaikki viestit, joissa mainittiin asianomistajien nimet tai muutoin viitattiin heihin. Hovioikeus ei myöntänyt A:n valitukselle jatkokäsittelylupaa.⁵⁸

A vaati valituksessaan hovioikeuden päätöksen kumoamista tai toissijaisesti verkkoviestien poista-mismääräyksen supistamista. Valituslupa myönnettiin verkkoviestien poistamismääräyksen osalta. Korkein oikeus katsoi muutosperusteen aktualisoituvan, kun poistamismääräyksessä oli kyse A:n sa-nanvapauden rajoittamisesta eikä ollut selvää, että kärjäoikeuden rajoittamisratkaisu ja sen laajuus tältä osin olisi oikea. Lisäksi korkein oikeus katsoi ennakkoratkaisuperusteen aktualisoituvan, sillä korkeimman oikeuden aiemmat verkkoviestin poistamismääräystä koskevat ennakkopäätökset eivät ole käsitelleet vastaavaa tilannetta, jossa valheellinen tieto on julkaistu useissa verkkoviesteissä. Asia palautettiin hovioikeuteen. Kunnianloukkauksen katsottiin kohdistuneen asianomistajina olleisiin asianajajaan ja asianosaiseen ja väitteiden liittyvän oikeudenkäyntiin, jossa A oli ollut todistajana.⁵⁹

Ennakkopäätöksessä otetaan kantaa sananvapauden käyttämiseen verkkoviestinnässä ja siihen, miten kärjäoikeuden olisi tullut arvioida verkkoviestin poistamismääräyksen laajuutta ottaen huomioon sanavapauden rajoittamisedellytykset.⁶⁰ Sananvapauslain 22 luvun 3 §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä sisällöltään lainvastaiseksi todetun verkkoviestin poistettavaksi yleisön saatavilta ja hävitet-täväksi. Poistamismääräyksen osalta tulee lisäksi soveltaa rikoslain 10 luvun säännöksiä

57 KKO:2020:30.

58 KKO:2014:89.

59 KKO:2014:89.

60 KKO:2014:89.

menettämisseuraamuksesta. Lain esitöiden mukaan verkkoviestiä koskevan lainkohdan tarkoitus on lähinnä selventää oikeustilaa, joka perustuu rikoslain yleisen menettämisseuraamuksen tulkinnalle. Esityöt korostavat menettämisseuraamuksen harkinnanvaraisuutta sekä suhteellisuusarvioinnin tarpeellisuutta.⁶¹

Jotta yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen olisi rangaistava, levitettävän tiedon täytyy koskea loukattavan yksityiselämää. Yksityiselämän käsitettä käytetään samassa merkityksessä kuin voimassa olevassa sääntelyssä. Yksityiselämän määrittely ei kuitenkaan ole yksinkertaista. Käsitteen ydin sisältää sen, että yksilöllä tulee olla tietty rauhoitettu alue, jonka piiriin kuuluvat asiat hänellä on oikeus pitää omana tietonaan, jos hän haluaa. Yksityiselämän piiriin kuuluvat etupäässä arkaluonteiset tiedot henkilön perhe-elämästä, vapaa-ajan käytöstä, terveydestä ja ihmissuhteista. Mitä merkittävämpi asia on muidenkin kuin henkilön itsensä kannalta, sitä todennäköisemmin asia ei kuulu henkilön yksityiselämän piiriin. Yksityiselämään kuuluvat asiat, jotka eivät koske muita kuin henkilöä itseään ja joiden ihmiset eivät yleensä halua tulevan ulkopuolisten tietoon.⁶²

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut KKO:2018:51, KKO:2018:81 ja KKO:2019:81 käsittelivät yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä. Ennakkoratkaisussa KKO:2018:51 A oli julkaissut internetissä Pedofilian uhrien puolesta -nimisellä avoimella Facebook-sivustolla B:n valokuvan sekä linkittänyt sen uutissivustolla olleeseen uutiseen siitä, että nimeltä mainittu B oli noin neljä kuukautta aiemmin tuomittu vankeusrangaistukseen törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevillä perusteilla A:n katsottiin syyllistyneen yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen.

KKO:2019:81 ennakkoratkaisussa oli kysymys verkkojulkaisusta, jossa oli julkaistu verkkoviestejä ja niiden kommentteja, joissa oli esitetty muun ohella A:n koko nimi ja valokuva ja joissa häneen oli viitattu "nettivasikkana" ja "pedofiilien suojelijana". Viesteissä oli vihjattu, että A oli itsekin pedofiili. Korkein oikeus katsoi, että verkkoviestien sisällön perusteella oli ilmeistä, että niiden pitäminen yleisön saatavilla oli yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevan säännöksen perusteella rangaistavaa. Verkkoviestien jakelu määrättiin keskeytettäväksi.⁶³ Korkein oikeus toteaa, että keskeyttämismääräys tulee rajoittaa koskemaan vain verkkoviestin sitä osaa, johon se on sääntelyn

61 HE 54/2002 vp, s. 87.

62 HE 19/2013 vp, s. 37–38.

63 KKO:2019:81.

tavoitteiden saavuttamiseksi teknisesti välttämätöntä kohdistaa keskeytettäväksi. Muiden kommenttien osalta perustetta jakelun keskeyttämiselle ei ole.⁶⁴

Ennakkoratkaisussa KKO:2018:81 A oli kuvannut videon kahden alaikäisen lapsensa huostaanoton täytäntöönpanoon liittyvistä tapahtumista. B oli A:n pyynnöstä internetissä julkaissut videon, josta lapset olivat olleet tunnistettavissa, vaikka heidän kasvojaan oli sumennettu. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevin perustein videon julkaisemisen katsottiin liittyvän yleisesti merkittävään asiaan mutta selvästi ylittäneen sen, mitä voitiin pitää hyväksyttävänä. Videon julkaiseminen ei ollut oikeutettua myöskään sillä perusteella, että julkaisemiseen oli ollut huoltajien suostumus. A:n ja B:n katsottiin syyllistyneen yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen.⁶⁵ Yksityiselämään kuuluu jokaisen oikeus itse määrätä siitä, miten ja missä yhteydessä hän julkisuudessa esiintyy. Yksityiselämän suoja koskee henkilökohtaiseen identiteettiin kuuluvia seikkoja, kuten henkilön nimeä ja kuvaa, sekä fyysistä ja psyykkistä koskemattomuutta. Käsitteeseen kuuluu myös oikeus elää rauhassa joutumatta vastentahtoisen huomion kohteeksi.⁶⁶

64 KKO:2019:81, kohta 31.

65 KKO:2018:81.

66 Couderc ja Hachette Filipacchi Associés v. Ranska, 10.11.2015 (suuri jaosto), kohta 83.

3. MAALITTAMISEN ERILLISKRIMINALISOINTIEHDOTUKSET JA KRIMINALISOINNIN TARPEEN ARVIOINTI

3.1 Rikosoikeuden kriminalisointiperiaatteet

Kriminalisointiperiaatteissa keskeisesti kysymys on kolmesta periaatteesta. Oikeushyvien suojelun periaatteen mukaan kriminalisointi on perusteltu ensinnäkin silloin, kun kriminalisoinnilla kyetään suojelemaan oikeudellisesti merkittävää oikeushyvää eli suojeleobjektia. Toiseksi painoarvoa on annettava hyöty–haittavertailun periaatteelle. Periaatteen mukaan kriminalisoinnista tai olemassa olevaan kriminalisointiin tehtävästä kiristyksestä on seurattava enemmän hyötyä kuin haittaa. Kolmas keskeinen kriminalisointiperiaate on *ultima ratio* -periaate. Sen mukaan rikosoikeuteen on sallittua turvautua vasta viimeisenä keinona. Oikeustieteellisessä kirjallisuudessa kriminalisointiperiaatteiksi on luokiteltu myös laillisuusperiaate ja ihmisarvon loukkaamattomuus.⁶⁷

Kriminalisointiperiaatteet ovat rikoslainsäätäjälle suunnattuja toimintaohjeita ja niillä on merkittävää painoarvo rikoslakia säädettäessä sekä rikoslakia tulkittaessa ja sovellettaessa. Rangaistusjärjestelmän justifikaatioketjun systemaattisuus edellyttää, että keskeisille rikoslain sisältöä määrittäville periaatteille annetaan niille kuuluva painoarvo alkaen rikoslain säätämisestä aina rikoslain soveltamiseen saakka. Toisin sanoen kriminalisointiperiaatteiden avulla luodaan systemaattinen lain soveltaminen ja argumentointi, jolla toteutetaan lainsäätäjän tahtoa.⁶⁸

Kriminalisointiperiaatteiden voi sanoa toimivan valtiosääntöoikeuden ja erityisesti perusoikeuksien sekä rikoslain välisenä sidoksena, sillä perus- ja ihmisoikeudet on haluttu siivilöidä rikoslakiin kriminalisointiperiaatteiden välityksellä, jolloin on täysin perusteltua edellyttää, että kriminalisointiperiaatteet ja niiden suodattama perus- ja ihmisoikeusherkkyyys on huomioitava niin rikoslakia säädettäessä kuin rikoslakia sovellettaessakin. Kriminalisointiperiaatteista kiinni pitäminen on tärkeää, koska niiden tehtävänä on varmistaa rikoslain perustuslaillinen hyväksyttävyyys.⁶⁹

Tässä luvussa eriteltyillä rikosoikeuden kriminalisointiperiaatteilla sekä jäljempänä tutkielmassa tarkasteltavilla perusoikeuden rajoittamisedellytyksillä on tutkielman kannalta olennainen rooli tarkasteltaessa maalittamisen kriminalisointiehdotuksia sananvapauden toteutumisen kannalta. Kriminalisointiperiaatteiden ulottuvuuksilla on erityinen merkitys harkittaessa sananvapautta rajoittavan

67 Hyttinen, 2021, s. 133.

68 Tapani, Tolvanen ja Hyttinen, 2019, s. 83 ja 107–108.

69 Hyttinen, 2021, s. 134–135 ja 138 ja Tapani, Tolvanen ja Hyttinen, 2019, s. 82.

kriminalisoinnin hyväksyvyyttä, sillä rikosoikeudellisen järjestelmän käytön hyväksyttävyyttä tarkastellaan kriminalisointiperiaatteiden kautta. Nämä periaatteet asettavat tietyn teon rangaistavaksi säätämiseksi joukon rajoituksia, joita lainsäätäjän on noudatettava, jotta rikoslainsäädäntöä voidaan pitää hyväksyttävänä.⁷⁰

3.1.1 Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate

Laillisuusperiaate saa normatiivisen ilmaisunsa sekä PL 8 §:ssä että RL 3 luvun 1 §:ssä. Perustuslain 8 §:ssä säädetään: ”Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. Rikoslain 3 luvun 1 §:ssä säädetään puolestaan: ”Rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin.” Laillisuusperiaate ilmaistaan myös EIS 7 artiklassa, jonka mukaan ”ketään ei ole pidettävä syyppäänä rikokseen sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka ei ollut tekohetkellä kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden mukaan rikos. Rikoksen tekohetkellä sovellettavissa ollutta rangaistusta ankarampaa rangaistusta ei saa määrätä”. Artikla ei koske pelkästään rikoslainsäädännön taannehtivuuskieltoa, vaan se heijastaa laajemmin rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta. Laillisuusperiaatteesta säädetään lisäksi Euroopan unionin perusoikeuskirjan 49 artiklassa sekä KP-sopimuksen 15 artiklassa.

Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen katsotaan vakiintuneesti koostuvan neljästä alaperiaatteesta. Perustellumpaa on kuitenkin nähdä laillisuusperiaate neljän oikeusnormin yhdistelmänä. (1) Laillisuusperiaate sisältää kirjoitetun lain vaatimuksen, jonka mukaan tuomari ei saa mennä lain ulkopuolelle (*praeter legem -kielto*). (2) Lainsäätäjä ei saa säätää epätasällisiä rikossäännöksiä (*epätasällisyyskielto*). (3) Lainsäätäjä ei saa määrätä taannehtivasti rangaistavaksi sellaisia tekoja, jotka eivät ennen lakia olleet kriminalisoituja (*retroaktiivisuuskielto*). (4) Tuomari ei saa soveltaa lakia analogisesti syytetyn vahingoksi (*analogiakielto*).⁷¹

Tämän tutkielman kannalta rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen olennaisin alaperiaate on siihen sisältyvä epätasällisyyskielto, mikä edellyttää, että lainsäätäjä ei säädä liian laajoja ja epätasällisiä kriminalisointeja. Epätasällisyyskielto liittyykin läheisesti kirjoitetun lain vaatimukseen asettamalla kielellisiä vaatimuksia tunnusmerkistöjen kirjoitusasulle. Koska sanat ja sanojen

70 Illman, 2020, s. 117.

71 Tapani, Tolvanen ja Hyttinen, 2019, s. 115–116.

merkityssisällöt ovat usein monimerkityksellisiä, pelkästään sanamuotoja tarkastelemalla ei ole kuitenkaan mahdollista sanoa täsmällisesti, milloin lainsäätäjällä on rikkonut epätasällisyyskieltoa. Epätasällisyyskiellon lähtökohtainen tarkoitus on varmistaa, että itse kukin voi ennakolta tietää, mikä yhteiskunnassa on rikosoikeudellisesti kiellettyä ja sallittua.⁷²

Analogiakielto kieltää rikoslain säännösten analogisen soveltamisen syytetyn vahingoksi. Vaatimusta korostetaan RL 3 luvun 1 §:ssä edellyttämällä, että rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Analogiakielto sisältyy luonnollisesti myös PL 8 §:ään. Rikoslain laillisuusperiaatetta koskevassa säännöksessä ilmaisulla ”nimenomaan” on haluttu korostaa sääntelyn kohdentuvuutta käsiteltävään tapaukseen. Kriminoinnin tulee koskea juuri tätä tekoa, ei jotakin sitä läheisesti muistuttavaa tekoa.⁷³ Tämän voisi nähdä maalittamisen osalta hyvinkin olennaisena seikkana, sillä maalittaminen voi koostua hyvin erilaisista tekotavoista ja lukuisista osateoista, jolloin maalittamistekojen määrittäminen ja yksilöiminen on haastavaa. Maalittamisesta aiheutuva problematiikka saattaisi nimenomaisesti toteuttaa analogista lainsoveltamista, jossa katsotaan normin soveltaminen tilanteeseen, johon se sanamuotonsa mukaan ei sovellu, mutta jota soveltaja pitää sanamuodon mukaisen tilanteen kanssa riittävän samanlaisena. Tällainen soveltaminen syytetyn vahingoksi on lähtökohtaisesti laillisuusperiaatteen vastaista, jos kohta myös nyt puheena olevilta osin rajanveto kielletyn analogian ja sallitun laintulkinnan välillä voi olla käytännössä kaikkea muuta kuin yksiselitteistä.⁷⁴

3.1.2 Ihmisarvon loukkaamattomuuden periaate

Vaatimus ihmisarvon loukkaamattomuudesta estää muun muassa liian pitkälle perusoikeuksiin puuttuvien kriminalisointien säätämistä. Perustuslain 1 §:n 2 momentin mukaan Suomen valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden. Ihmisarvon käsite esiintyy myös PL 7 §:n 2 momentissa, 9 §:n 4 momentissa ja 19 §:n 1 momentissa. Nämä säännökset osoittavat tämän perustuslain perustavan arvolähtökohdan yhteyden yksilöllisiin perusoikeuksiin. Vaatimus ihmisarvon loukkaamattomuudesta ilmaisee perustavanlaatuisten oikeuksien yleisinhimillisen perustan ja ainakin kaikkein perustavimpia ihmisoikeuksia voidaan pitää perimmältään valtion tahdosta ja myös kulloisestakin

72 Tapani, Tolvanen ja Hyttinen, 2019, s. 131–132.

73 Lappi-Seppälä, Hakamies, Helenius, Melander, Nuotio, Ojala, Rautio, 2022, ks. Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, analogiakielto.

74 Hallberg, Karapuu, Ojanen, Scheinin, Tuori ja Viljanen, 2011, ks. Analogiakielto.

oikeusjärjestyksestä riippumattomina.⁷⁵ Lain esitöiden mukaan ihmisarvon käsite viittaa kaikkien ihmisyksilöiden periaatteelliseen yhdenvertaisuuteen.⁷⁶

Eduskunnan perustusvaliokunta on käsitellyt PeVL 23/1997 vp:ssä rikoslain ja perusoikeuksien välistä suhdetta. Perustusvaliokunta korosti perusoikeussäännösten ja ihmisarvon loukkaamattomuuden asettavan valtiosääntöisiä rajoituksia sille, millaisia rangaistuksia saa olla käytössä. Perusoikeusrajoitusten hyväksyttävyyksivaatimuksen nojalla kriminalisoinnille on oltava esitettävissä painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste ja suhteellisuusvaatimus puolestaan edellyttää sen arvioimista, onko kriminalisointi välttämätön sen taustalla olevan oikeushyvä suojaamiseksi. Tältä osin tulee arvioida, onko vastaava tavoite saavutettavissa muulla perusoikeuteen vähemmän puuttuvalla tavalla kuin kriminalisoinnilla. Perusoikeuksien kannalta rikossäännökset rangaistusseuraamuksineen ovat nähtävissä perusoikeuksien rajoituskeinoina, joiden avulla oikeusjärjestys antaa turvaa perusoikeuksille.⁷⁷

3.1.3 Oikeushyvien suojelun periaate

Ensisijaisesti oikeushyvien suojelun periaatteen tarkoitus on rajoittaa rikoslainsäätäjän toimintavaltaa asettamalla lainsäätäjälle velvollisuus perustella kriminalisoinnin tarpeellisuus oikeushyvistä käsin. Rikostunnusmerkistöt ovat perimmäiseltä luonteeltaan käskyjä ja niiden avulla pyritään ohjamaan yksilöiden käyttäytymistä siten, että itse kukin välttäisi vaarantamasta ja loukkaamasta yhteiskunnassa tärkeinä pidettyjä arvoja ja oikeushyviä. Demokraattisessa oikeusvaltiossa rikosoikeudellisen tavoitteen mukaan rikoslailla suojataan lähinnä sellaisia arvoja, joiden suojelu turvaa mahdollisimman suoraan yksilöiden vapauspiiriä eli vapautta elää rauhassa toisten ihmisten loukkauksilta. Näitä arvoja kutsutaan rikosoikeudessa oikeushyviksi, suojeluobjekteiksi tai suojeluintresseiksi.⁷⁸

Valtioteoreettisesti kysymys on liberaalin demokratian ideaalin toteuttamisesta eli pyrkimyksestä turvata yksilöille maksimaalinen vapauspiiri sitomalla rankaisuvallan käytön legitimitettiin etukäteen soveltuihin suojeluobjekteihin, jolloin esimerkiksi moralistiset kriminalisoinnit kyetään sulkemaan rikoslain ulkopuolelle. Perusoikeus- ja rikosoikeusjärjestelmän yhteismitallisuus edellyttää, että rikosoikeudella suojattavat oikeushyvät on kyettävä ankkuroimaan perus- ja ihmisoikeuksiin, jolloin on luontaista, että oikeushyvien suojelun periaate muodostuu ambivalentiksi eli kaksijakoiseksi. Periaate

75 Illman, 2020, s. 120–121 ja Hallberg, Karapuu, Ojanen, Scheinin, Tuori ja Viljanen, 2011, ks. Ihmisarvon loukkaamattomuus.

76 HE 309/1993 vp, s. 42

77 PeVL 23/1997 vp, s. 2.

78 Tapani, Tolvanen ja Hyttinen, 2019, s. 87, 90, 147.

ei ole puhtaasti rikoslainsäätäjän toimintavaltaa rajoittava negatiivinen periaate, vaan yhtä lailla positiivisesti rikoslainsäätäjää velvoittava periaate. Tämä kaksisuuntaisuus ei aiheuta merkittäviä ongelmia silloin, kun rikosoikeudella on tarkoitus suojella yksilön perusoikeuksia, kuten henkeä, terveyttä, seksuaalista itsemääräämisoikeutta, vapautta, yksityisyyttä, kunniaa, kotirauhaa ja varallisuutta. Yhteisöllisille oikeushyville ominaista on, että ne ovat johdettavissa perusoikeusdoktriinista lähinnä välillisesti eli siten, että kriminalisoinnin tarpeellisuutta perustellaan esimerkiksi yleisellä järjestyksellä ja turvallisuudella, eikä esimerkiksi hengen ja terveyden suojelulla.⁷⁹

3.1.4 *Ultima ratio* -periaate

Ultima ratio -periaate edellyttääkin rikosoikeuden käyttöä viimekätisenä keinona. Ennen kuin turvaututaan kriminalisointeihin, olisi selvitettävä muiden yhteiskuntapolitiikan keinojen käyttökelpoisuus ja toimivuus. Jos muista yhteiskuntapoliittisista keinoista ja niiden tehokkuudesta on vain puutteellista tietoa, kriminalisointiin ei saa turvautua varmuuden vuoksi.⁸⁰

Äärimmilleen vietyinä *ultima ratio* -periaate tarkoittaisi sitä, että rikosoikeudesta pitäisi luopua kokonaan, koska aina on olemassa inhimillisempiä ja sosiaalisesti perustellumpia keinoja reagoida ongelmakäyttäytymiseen kuin rikoslaki. *Ultima ratio* -periaate ei kuitenkaan estä kriminalisointia tilanteissa, jossa kriminalisoinnin katsotaan suojaavan tiettyjä arvokkaita intressejä ja sen oletetaan myös tuottavan enemmän hyötyjä kuin haittoja.⁸¹ Toisin sanoen, jos ongelmaa ei voida ratkaista lievemmillä sääntelykeinoilla, tarjoaa rikosoikeus arvokkaan välineen, jolla haitallinen toiminta voidaan kieltää ja haitallisiin tekoihin syyllistyneet asettaa rangaistusvastuuseen.⁸²

3.1.5 Hyöty–haittavertailun periaate

Hyöty–haittavertailun periaatteen tarkoituksena on rajoittaa kriminaalipolitiikan keinovalikoimaa. Periaatteen mukaan on toimittava tavalla, joka tuottaa enemmän yhteiskunnallista hyötyä kuin haittaa. Tällä logiikalla kriminalisoinnille ei ole perustetta, jos siitä aiheutuu enemmän yhteiskunnallista haittaa kuin hyötyä, vaikka kriminalisoinnin legitimizeettiä voitaisiin sinänsä puoltaa oikeushyvien suojelemisella. Ensinnäkin hyöty–haittavertailun periaate edellyttää sitä, että kriminalisoinnilla tavoitellut hyödyt on pyrittävä jo lainsäädäntövaiheessa tekemään näkyviksi sekä arvioitava, missä määrin kriminalisoinnin avulla voidaan edistää kyseisten tavoitteiden (hyötyjen) saavuttamista. Ideaali on, että kriminalisoinnilla saavutettavat hyödyt pitäisi lakia valmisteltaessa arvioida

79 Tapani, Tolvanen ja Hyttinen, 2019, s. 87–89, 103.

80 Tapani, Tolvanen ja Hyttinen, 2019, s. 104–105.

81 Tapani, Tolvanen ja Hyttinen, 2019, s. 104–105.

82 Riekkinen, 2022, s. 4.

mahdollisimman konkreettisesti, mutta realistista on todeta, että lainsäädäntöä valmisteltaessa hyöty-analyysi joudutaan aina laatimaan enemmän tai vähemmän abstraktilla tasolla.⁸³

Toiseksi lainsäätövaiheessa on selvitettävä rikosoikeuden käytön haitat ja arvioitava ne jollakin kriteeristöllä. Tämäkin tehtävä tulisi toteuttaa mahdollisimman eksaktisti, mutta käytännössä kriminalisoinnin tuottamat yhteiskunnalliset haitatkin kyetään lainsäädäntötyössä arvioimaan ja ennakoimaan vain suurpiirteisesti. Kolmanneksi lainsäätövaiheessa on selvitettävä, miten rikollisuudesta ja sen kontrolloinnista aiheutuvat kustannukset voidaan jakaa yhteiskunnassa oikeudenmukaisesti. Hyöty-haittavertailu perustuu oletukseen kriminalisointien yleispreventiivisestä tehosta. Näin ollen myös hyöty-haittaperiaatteen taustalla on oletus, että kriminalisoinnit motivoivat kansalaisia välttämään rikosoikeudellisesti moitittavaa käyttäytymistä – eli oletus on, että kriminalisointien avulla kyetään suojelemaan yhteiskunnassa tärkeiksi koettuja arvoja, kuten henkilökohtaista koskemattomuutta ja omaisuutta.⁸⁴

Rikosoikeuden käytön haitat on ymmärrettävä laajasti. Haitat on mahdollista ryhmitellä esimerkiksi seuraavalla tavalla: (1) Toiminnalliset rajoitukset eli yksilöiden itsemääräämisoikeuden kaventuminen, (2) kriminalisoinneista aiheutuvat yhteiskunnalliset sivuvaikutukset, kuten sosiaalisten ongelmien lisääntyminen, (3) kriminalisoinneista aiheutuvat taloudelliset kustannusvaikutukset, kuten valvonnasta ja täytäntöönpanosta aiheutuvat kustannukset, (4) tasa-arvohaitat, kuten rangaistusten kohdistuminen jo ennestään vaikeassa elämäntilanteessa oleviin ihmisiin.⁸⁵

3.2 Perusoikeuksien rajoitusedellytykset

Perusoikeuksien rajoitusedellytyksillä tarkoitan niitä oikeudellisia edellytyksiä, jotka perusoikeuksien rajoituksille tulee asettaa, jotta ne olisivat sisällöltään sopuissa perustuslain kanssa. Perusoikeuksien rajoitukset on kirjattu eduskunnan perustuslakivaliokunnan perusoikeusuudistusta koskevassa mietinnössä perusoikeuksien yleisten rajoitusperusteiden luetteloon. Valiokunnan mukaan ”perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudesta ja oikeuksien luonteesta perustuslaissa turvattuina perusoikeuksina voidaan johtaa joitakin yleisiä rajoittamista koskevia vaatimuksia”.

1) Lailla säätämisen vaatimus: Rajoitusten tulee perustua eduskuntalakiin. 2) Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus: Rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä. 3)

83 Tapani, Tolvanen ja Hyttinen, 2019, s. 99.

84 Tapani, Tolvanen ja Hyttinen, 2019, s. 99.

85 Tapani, Tolvanen ja Hyttinen, 2019, s. 100.

Rajoitusperusteen hyväksyttävyyshaatimus: Rajoitusperusteiden tulee olla perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttäviä, painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimia. 4) Ydinalueen koskemattomuuden vaatimus: Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta. 5) Suhteellisuusvaatimus: Rajoitusten tulee olla välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi sekä laajuudeltaan oikeassa suhteessa perusoikeuksien suojaamaan oikeushyvään ja rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painoarvoon. 6) Oikeusturvavaatimus: Perusoikeutta rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä. 7) Ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus: Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.⁸⁶

Perusoikeusrajoituksen tulee täyttää samanaikaisesti kaikki yleisten rajoitusedellytysten luettelon asettamat vaatimukset. Luettelo ei ole kuitenkaan sillä tavoin tyhjentävä, ettei muilla seikoilla voisi olla merkitystä arvioitaessa lakiehdotuksen sisältämien perusoikeusrajoitusten sallittavuutta. Se sisältää kuitenkin keskeisimmät tällaisessa arvioinnissa huomioon otettavat seikat. Luettelossa esitetyillä seikoilla on läheisiä liityntöjä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käyttämiin ihmisoikeusrajoitusten hyväksyttävyyden arviointikriteereihin.⁸⁷

Perusoikeuksien koskemattomuuden vaatimuksen taustalla on ajatus, ettei perusoikeuteen voida puuttua niin laajasti, että se kovertaa tyhjäksi perusoikeuden sisällön. Hyvänä esimerkkinä toimii esimerkiksi ennakkosensuurijärjestelmä, joka loukkaisi sananvapauden ydinaluetta ja näin ollen puuttuisi perusoikeuden ydinalueeseen sallittua laajemmin.⁸⁸ Korkein oikeus on ratkaisussaan 2020:68 (kohta 30) todennut, että sananvapautta saattaa nauttia varsin kovasanainenkin, provosoiva, liioitteleva ja tavanomaisista kohteliaisuussäännöistä piittaamaton kielenkäyttö, jolloin esimerkiksi julkista päätöksentekoa koskeva kritiikkioikeus nauttii korostunutta sananvapauden suojaa. Tästä johtuen esimerkiksi virkamies tai tuomari joutuu sietämään monenlaista, jopa loukkaavaa ja asiatonta kommentointia.⁸⁹ Perustusvaliokunnan mietinnössä on todettu, että määrittelyongelmista huolimatta kullakin perusoikeudella on sellainen ydinalue, jonka turvaamaa käyttäytymistä ei esimerkiksi saa säätää rangaistavaksi.⁹⁰

Suomen valtiosääntöinen perusta kumpuaa ihmisoikeussopimusten sisältämistä ns. ehdottomista oikeuksista, joita ei voida syrjäyttää edes poikkeusoloissa. Näin ollen voidaan sanoa ihmisoikeuksien

86 Viljanen, 2001, s. 22 ja PeVM 25/1994 vp, s. 4–5.

87 Hallberg, Karapuu, Ojanen, Scheinin, Tuori ja Viljanen, 2011, ks. Yleiset rajoitusedellytykset.

88 Hallberg, Karapuu, Ojanen, Scheinin, Tuori ja Viljanen, 2011, ks. Ydinalueen koskemattomuuden vaatimus.

89 KKO:2020:68, kohta 30 ja Illman. 2020, s. 24.

90 PeVL 23/1997 vp, s. 2.

ankkuroituneen Suomen perustuslakiin. Tämä tarkoittaa ihmisoikeusvelvoitteiden valtiosääntöistymistä.⁹¹ Kansainväliset ihmisoikeudet asettavat kuitenkin vain kotimaisen perusoikeussuojan vähimmäistason, jolloin perusoikeussäännösten asema kansallisen perustuslain säännöksinä antaa niille säädöshierarkiaan liittyvän vahvan aseman, jolle ei ole vastinetta kansainvälisen oikeuden järjestelmässä. Kotimaisen perusoikeussuojan taso voi siten olla – ja niiden pitääkin olla – ”tiukempaa” tai ”korkeampaa” kuin mitä kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista johtuu. Kansainvälinen ihmisoikeusjärjestelmä muodostuu eri aikoina laadituista valtiosopimuksista, joista osa on saattanut jäädä tavoitetasoltaan vaatimattomiksi riittävän yhteisymmärryksen puuttuessa, jolloin kansallinen perusoikeusjärjestelmä täydentääkin ihmisoikeussuojan heikkoja kohtia. Suomen kansallisen perusoikeussuojan vahvuuksia kansainväliseen ihmisoikeussuojaan verrattuna on se, että Suomen perustuslain perusoikeussäännöksiin säännönmukaisesti liittyy lailla säätämisen vaatimus ja vain eduskunnan säätämällä lailla voidaan rajoittaa perusoikeuksia.⁹²

PL 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Säännöksestä löytyy perusoikeusmyönteisen laintulkinnan normatiivinen perusta. Siinä käytetty käsite ”julkinen valta” velvoitettujen tahojen yhteisenä ilmauksena viittaa mm. lainsäätäjään, hallintoviranomaisiin ja tuomioistuimiin.⁹³ Perustuslakivaliokunnan mukaan ”tulkintatilanteissa olisi erilaisista perusteltavissa olevista vaihtoehdoista pyrittävä omaksumaan sellainen, joka edistää ihmisoikeusmääräysten toteutumista, eli on näin määriteltynä ihmisoikeusystävällinen”.⁹⁴ Korkein oikeus on viitannut ratkaisussaan KKO 2008:10 nimenomaisesti PL 22 §:ään ihmisoikeusmyönteisen laintulkinnan oikeusperustana. Korkein oikeus totesi, että ”perustuslain 22 § edellyttää, että tulkintatilanteissa lainsoveltaja tulkitsee lakia tavalla, joka edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista”.⁹⁵

Seuraavan luvun osioissa tarkastellaan ensimmäisen tutkimuskysymyksen kannalta olennaista maalittamistoimintaan soveltuvaa sääntelykehikkoa nykylainsäädännön valossa sekä sen kannalta, kuinka maalittamisen kriminalisointiehtotuksien uusilla säännöksillä voitaisiin puuttua maalittamiseen entistä tehokkaammin rikosoikeudelliset kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset huomioiden. Tämän jälkeen tarkasteltavaksi tulee tutkimuskysymyksen kannalta tärkein asia, kuinka maalittamisen erilliskriminalisointi vaikuttaisi yksilön sananvapauden toteutumiseen.

91 Viljanen, 2001, s. 270.

92 Hallberg, Karapuu, Ojanen, Scheinin, Tuori ja Viljanen, 2011, ks. Hierarkkinen ylemmänasteisuus, ihmisoikeussuojan vähimmäistasoasema, sisällölliset täydennykset ja lailla säätämisen vaatimus.

93 Hallberg, Karapuu, Ojanen, Scheinin, Tuori ja Viljanen, 2011, ks. Oikeusperusta perus- ja ihmisoikeusmyönteiselle laintulkinnalle ja perustuslain 22 § ihmisoikeusvelvoitteiden erityisaseman perustana.

94 PeVL 2/1990 vp, s. 3.

95 KKO 2008:10.

3.3 Maalittamisen rikosoikeudellinen arviointi nykyainsäädännön ja rangaistusvastuun asettamisen haasteiden valossa

Rikollisuuden ilmenemistavat ovat muuttaneet muotoaan yhteiskunnan digitalisointumisen ja sosiaalisen median runsaan käytön myötä. Tätä kautta ihmiset saavat äänensä kuuluviin huomattavasti helpommin kuin ennen ja tämä on omiaan vaikuttamaan myös negatiivisten ilmiöiden muodostumiseen. Vaikka erilaisen vihapuheen määrä ei välttämättä todellisuudessa ole kasvanut, niin ilmiö on tullut näkyvämmäksi ja yhteiskunnallisesti vaikuttavammaksi sosiaalisen median myötä. Sosiaalisella medialla voisi sanoa olevan hyvinkin matala kynnyksen ja jopa rohkaiseva vaikutus itseilmaisuuksiin, sillä se saattaa luoda eräänlaisia illuusioita ja harhakuvitelmiä siitä, ettei verkossa sanottu asiat ole samassa määrin muita loukkaavia kuin reaali maailmassa.⁹⁶

Esimerkkinä tästä on korkeimman oikeuden tapaus KKO:2012:58, jossa A oli internetissä olevalla sivustollaan julkaissut kirjoituksen, jossa oli esitetty islaminuskkoa ja somaleja loukkaavia lausumia. A oli toimittanut erään tapauksessa esitetyn lausunnon yleisön saataville kirjoituksessa, jonka hän oli julkaissut internetissä olevalla sivustollaan. A:n julkaisema väite, joka oli sanamuodoltaan selkeä ja jota esitettiin korostetulla kirjoitustyyllillä kahdesti kysymyksessä olevassa kirjoituksessa, loukkasi Suomessa asuvien muslimien uskonnollisia vakaumuksia ja tunteita sekä vaaransi yhteiskunnassa vallitsevan uskonrauhan. Korkein oikeus katsoi, että A:n kirjoittamat panettelevat ja herjaavat lausumat olivat omiaan herättämään suvaitsemattomuutta, halveksuntaa ja mahdollisesti jopa vihaa niiden kohteena olevaa kansanryhmää kohtaan, joten ne on ymmärrettävä vihapuheen kaltaisiksi lausumiksi, jotka eivät nauti sananvapauden suojaa, ja lausumien esittäjää kohtaan on perustelua kohdistaa rikosoikeudellisia seuraamuksia. Korkein oikeus katsoi A:n syyllistyneen kiihottamiseen kansanryhmää vastaan.⁹⁷

Vaikka edellä kuvattu tapaus koski yksilön sijasta kansanryhmää, jolloin kyse ei ollut tiettyyn henkilöön kohdistuvasta maalittamisesta, antaa se kuitenkin viitteitä siitä, kuinka ihmisten sosiaalisessa mediassa kirjoittamat mielenilmaukset saattavat loukata. Vastaavanlainen, loukkaava yksilöön kohdistuva kirjoittelu voi johtaa myös maalittamisen syntymiseen. Ilmiö kuitenkin edellyttää, että myös muita ihmisiä yhtyisi aloittajan kirjoituksiin. Sosiaalinen media antaa tietyn tyyppisen etäisyyden ja jopa anonymiteettisuojaan muihin käyttäjiin nähden, jolloin aina ei välttämättä osata mieltää muita käyttäjiä oikeiksi ihmisiksi, joita sanat voivat loukata. Kun uhrin kanssa ei olla samassa tilassa, ei

96 Rinne, 2012, s. 10 ja Poliisihallitus ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 4.

97 KKO:2012:58.

synny vuorovaikutusta eikä kohdata sanojen seurauksia, kuten surua ja pelkoa.⁹⁸ Näiden olemassa olevien ongelmien valossa, esimerkiksi maalittaminen saattaa näyttäytyä tekona, joka on sallittu ja, johon viranomaisten on hyvin vaikea puuttua. Tämä osakseen saattaa vaikuttaa maalittamisen voimakkaaseen lisääntymiseen yhteiskunnassa.⁹⁹

Haastavuutta maalittamiseen puuttumiseen lisää se, ettei Suomen rikoslaista löydy maalittamista koskevaa tunnusmerkistöä, jota voisi nimenomaisesti soveltaa maalittamistoimintaan. Ilmiöön liittyviä tapauksia voidaan tällä hetkellä hallita kuitenkin eräillä rikoslakiin sisältyvillä rikosnimikkeillä.¹⁰⁰ Kuitenkin nämä jossain määrin maalittamiseen soveltuvat säännökset saattavat rajoittaa sananvapautta tai osoittautua tehottomiksi kohdennetun häirinnän osalta. Maalittamisen kohteen häirinnässä saattaa olla kyse yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä (RL 24:8–8a), kunnianloukkauksesta (RL 24:9–10), laittomasta uhkauksesta (RL 25:7), vainoamisesta (RL 25:7a), viestintärauhan rikkomisesta (RL 24:1a), julkisesta kehottamisesta rikokseen (RL 17:1). Maalittamisteossa voi lisäksi olla useita RL 5 luvun 3–6 §:ssä tarkoitettuja tekijöitä ja osallisia, jolloin kahden tai useamman henkilön toteuttamaa rikoshanketta arvioidaan rikoslain 5 luvun osallisuussäännösten perusteella. Maalittamisen tapahtuessa verkkoalustoilla toisilleen tuntemattomien ihmisten toimesta kuitenkin vaikeuttaa osallisuussäännösten soveltamista, sillä rikoslain vaatimukset osallisuudesta eivät välttämättä täyty, tai niitä voi olla vaikea todistaa.¹⁰¹

Vaikka maalittamiseen voidaan soveltaa rikoslaista löytyviä säännöksiä, maalittamisen aiheuttama vahinko kuitenkin koostuu kokonaisuudessaan aina useammasta erillisten tekojen summasta, jolloin osateot voivat täyttää useiden eri rikosten tunnusmerkistön ja näin ollen kyseeseen ei välttämättä tule vain yksi rikosnimike tai tekomuoto. Tämä luo haasteita siltä osin, että vaikka maalittamiseen puuttuminen on jossain määrin mahdollista, useiden rikosten tunnusmerkistön ja rangaistussäännösten soveltuminen vaikeuttaa rangaistusvastuun asettamista tekoon osallistuneille henkilöille. Lisäksi maalittamisteot saattavat esimerkiksi sisältää jonkinlaisen tekomuotojen sekoituksen, mikä on omiaan lisäämään haasteita maalittamiseen puuttumiselle.¹⁰²

Maalittamistekoja ei myöskään välttämättä tutkita kokonaisuutena, jolloin maalittamisen rikosoikeudellisessa arvioinnissa yhden suurista haasteista voi lisäksi nähdä aiheuttavan se, etteivät yksittäiset

98 Lakimiesuutiset, <https://lakimiesuutiset.fi/verkkoviha-syovyttaa-yhteiskuntaa/>, 12.9.2022.

99 Rinne, 2012, s. 10 ja Poliisihallitus ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 4.

100 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 4.

101 Riekkinen, 2022, s. 1 ja 3.

102 Illman, 2020, s. 22, 25, 36, 67, 132 ja Poliisihallitus ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 4 ja 14.

maalittamiskokonaisuuden osateot useissa tapauksissa täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä tai edes ylitä sananvapauden rajoja. Näin ollen teot muodostuvat hyvin lieviksi rikoksiksi, vaikka kokonaisuutena arvioituna maalittamisella aiheutettu haitta tai vahinko saattaa olla hyvinkin huomattava. Tämänhetkisen sääntelyn suurimpana ongelmana voikin pitää sitä, ettei yksittäisiin tekoihin keskityvällä kriminalisoinnilla ei pystytä tehokkaasti ehkäisemään maalittamisen kaltaista ilmiötä. Tämän perusteella voisi todeta, että maalittamiseen puuttumiseen soveltuvat olemassa olevat rikosnimikkeet eivät välttämättä käytännössä toimi yksittäistapauksellisen arvioinnin kautta, jolloin on tultu siihen tulokseen, että sääntelyä tulisi jossain määrin tehostaa ja muuttaa.¹⁰³

Voidaan myöskin todeta, että monien maalittamiseen soveltuvien rikosnimikkeiden ollessa asianomistajarikoksia, kynnys rikosilmoituksen tekemiseen saattaa olla korkea ja näin ollen nykylainsäädännön ei nähdä antavan riittävää suojaa maalittamisen uhreille.¹⁰⁴ Käräjätuomari Mika Illman ei kuitenkaan näe tarvetta erilliseen lainvalmisteluun, sillä erillinen maalittamisen kriminalisoiva laki ei ratkaisisi ongelmaa. Illmanin mukaan maalittamista voidaan torjua kohtuullisen hyvin jo nykyisellä lainsäädännöllä, sillä laissa on useita rangaistussäännöksiä, joita voidaan soveltaa myös maalittamiseen.¹⁰⁵ Lisäksi Pekka Viljasen mukaan uuden rikostunnusmerkistön ei tulisi olla päällekkäinen aiempien kanssa, jolloin kriminalisointi edellyttäisi, että on kyettävä löytämään maalittamiseksi luonnehditusta menettelystä sellainen ydinalue, johon jo olemassa olevilla rikoslain säännöksillä ei kyetä puuttumaan.¹⁰⁶ Kriminalisointi saattaisi silti aiheuttaa lainsäädännön päällekkäisyyttä, jolloin tulee pohtia, onko lainsäädäntöehdotus tarpeellinen vai voisiko esimerkiksi nykyisiä säännöksiä muuttaa kattamaan myös maalittamisrikokset. Lakimiesliitto on kuitenkin eri linjoilla. Lakimiesliiton hallituksen entisen puheenjohtajan Antero Rytkösen mielestä maalittamista torjuva selkeä rangaistussäännös tarvitaan oikeudenhoidon ja hallinnon toimintakyvyn sekä sananvapauden turvaamiseksi.¹⁰⁷

Maalittamisen ilmentyessä sosiaalisen median alustoilla, on otettava huomioon myös sananvapaudesta joukkoviestinnässä annetun lain säännökset, erityisesti lain 12 §, jossa säädetään rikoksen tekijän ja osallisen vastuusta. Pykälässä säädetään, että *yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta vastaa se, jota rikoslain mukaan on pidettävä rikoksen tekijänä tai siihen osallisena*. Maalittamiselle tyypillistä onkin, että kohdehenkilöä loukkaavaan toimintaan osallistuu useita

103 Koivukari, 2021, s. 970, Poliisihallitus ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 8.

104 Lakimiesliitto, 2019, <https://www.lakimiesliitto.fi/uutiset/maalittaminen-tulee-kriminalisoida/>, 29.6.2022.

105 Jokinen, 2020, <https://kuntalehti.fi/uutiset/laki/maalittamisen-kriminalisointi-jakaa-mielipiteita-poliittinen-ilma-piiri-on-karjistynyt-ja-poliitikoilla-itsellaan-on-tasta-taysi-vastuu/>, 29.6.2022.

106 Viljanen, 2021, s. 7.

107 Jokinen, 2020, <https://kuntalehti.fi/uutiset/laki/maalittamisen-kriminalisointi-jakaa-mielipiteita-poliittinen-ilma-piiri-on-karjistynyt-ja-poliitikoilla-itsellaan-on-tasta-taysi-vastuu/>, 29.6.2022.

henkilöitä ja että näiden henkilöiden roolit voivat tilanteesta riippuen olla erilaiset. Toiminnassa voidaan erottaa ainakin maalittamista liikkeellepaneva taho, siihen osallistuva taho sekä sitä edistävä taho. Toimija, joka osallistuu maalittamiseen toistuvilla kirjoituksilla, voi olla useammassa asemassa tässä suhteessa. Lisäksi maalittamisen alullepanija tai siihen osallistuva voi joutua vastuuseen muidenkin sananvapauden rajat ylittävistä lausumista, mikäli yksituumaisuus on osoitettavissa.¹⁰⁸

3.4 Lainsäädäntöehdotukset koskien maalittamisen erilliskriminalisointia

Tässä osiossa tarkastellaan kahta maalittamisesta annettua erilliskriminalisointiehdotusta, rikoslain 16 lukuun ehdotettujen rangaistussäännösten, sekä rikoslain 24 luvun 12 § sekä 25 luvun 7a §, 9 § muutosten näkökulmista. Osiossa 3.5 tarkasteltavaksi tulee ehdotetun sääntelyn uudistamisesta mahdollisesti aiheutuvat haasteet, kuten säännösehdotuksen tunnusmerkistöjen aiheuttamat ongelmat, joita tarkastellaan erityisesti rikosoikeudellisten kriminalisointiperiaatteiden ja perusoikeuksien rajoitusedellytysten valossa. Tutkielman kannalta on nimenomaisesti tärkeää pohtia, kuinka maalittamista tulisi oikeudellisesti kontrolloida, sillä toisaalta ilmiön sääntelyn voi nähdä sananvapauden rajoittamisena, mutta samalla sananvapauden turvaamisena. Tällä on olennainen vaikutus siihen, että aikaisemmin sananvapauden rikosoikeudelliset rajoitukset koettiin ensisijaisesti uhaksi demokraattiselle yhteiskunnalle, mutta nykyisin rajoitukset on enemmän alettu kokea välttämättömiksi.¹⁰⁹

Poliisihallitus, Valtakunnansyyttäjävirosto ja käräjäoikeuksien laamannit sekä Kokoomuksen kansanedustajat (jäljempänä poliisihallituksen lainsäädäntöehdotus ja kansanedustajien lakiesitys) ovatkin osoittaneet oikeusministeriölle maalittamisen kriminalisointia koskevat lainsäädäntöehdotukset maalittamiseen puuttumiseksi.¹¹⁰ Molemmissa ehdotuksissa esitetyt tunnusmerkistöt muistuttavat osin toisiaan, mutta eroavat sisällöltään paikoitellen merkittävästikin. Tunnusmerkistön sisältöön vaikuttaa se, millaisen määritelmän mukainen maalittaminen otetaan pohjaksi.¹¹¹ Ehdotuksia tarkastellaan tutkielmassa erikseen, mutta vaikutusten arvioinnin osalta kuitenkin yhtenä kokonaisuutena.

Maalittamisen lainsäädäntöaloitteilla on esitetty ainakin neljää maalittamista koskevaa säännöstä. Esitykset koskevat laitonta uhkausta, kunnianloukkausta, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä ja viestintärauhan rikkomista.¹¹² Lainsäädäntöesitysten mukaan soveltamisalaltaan yleisten, maalittamiseen soveltuvien asianomistajarikosten kriminalisoinnit muutettaisiin viralliseen syytteen

108 Illman, 2020, s. 22, 52 ja Poliisihallitus ym. lainsäädäntöehdotus, 2019, s. 8.

109 Hyttinen, 2019, s. 11 ja Neuvonen, 2019, s. 14.

110 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 1, LA 33/2019 vp, s. 1–2.

111 Oikeusministeriö, 2022, s. 78.

112 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys 2019; LA 33/2019 vp.

alaisiksi rikoksiksi tilanteissa, joissa henkilö joutuu rikoksen kohteeksi omien tai läheisensä työ- tai virkatehtävien vuoksi. Tällöin asian eteenpäin vieminen ei jäisi uhrin vastuulle, vaan myös työnantajalla olisi mahdollisuus käynnistää prosessi.¹¹³ Lainsäädäntöaloitteiden mukainen kriminalisointi koskisi kuitenkin maalittamista vain silloin, kun sen kohteena on virkamies tai viranomaistoiminta.¹¹⁴ Toisin sanoen maalittamisen kriminalisointi siltä osin, kun ilmiön kohteena on muu kuin virkamies tai viranomaislainen ei tulisi sovellettavaksi. Tältä osin säännös ei koskisi yksityishenkilöitä. Säännöstä voidaan kuitenkin soveltaa yksityishenkilöihin tilanteessa, jossa he ovat syyllistyneet maalittamistoimintaan virkamiehiä tai viranomaisia kohtaan.

Poliisihallituksen oikeusministeriölle tekemässä lainsäädännön muutosehdotuksessa viranomaisten maalittamiseen puuttumiseksi esitetään, että yleisten maalittamiseen soveltuvien asianomistajarikosten syyteoikeus tulee järjestää virallisen syytteen alaiseksi tilanteissa, joissa henkilö joutuu rikoksen kohteeksi omien tai läheistensä työ- / virkatehtävien vuoksi. Tällaisia rikoksia ovat muun muassa rikoslain 25 luvun 7 § mukainen laitton uhkaus, rikoslain 24 luvun 9 § mukainen kunnianloukkaus ja saman luvun 8 § mukainen yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen, joista lisäksi kahden viimeksi mainitun kvalifioitavat.¹¹⁵ Myös kansanedustajien lakiesityksessä ehdotetaan, että laitton uhkaus, kunnianloukkaus ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen, muutettaisiin asianomistajarikoksista virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi silloin, kun rikoksen kohteena on virkamies, työntekijä tai näiden läheisen virkamiehen tai työntekijän työtehtäviin liittyvistä syistä.¹¹⁶ Syyteoikeuden laajentamisella pyrittäisiin ehkäisemään sananvapautta rajoittavaa vihapuhetta, häirintää ja maalittamista. Rikosilmoituksen voisi tehdä esimerkiksi työnantaja tai kuka tahansa, joka on esimerkiksi nähnyt kohteelle esitetyn uhkauksen internetin keskustelupalstalla ja sen liitynnän asianomaisen työtehtävään tai luottamustoimeen.¹¹⁷

Illmanin arvioinnin mukaan syyteoikeussäännöksiä muuttamalla voitaisiin mahdollisesti parantaa poliisin ja syyttäjän mahdollisuuksia ryhtyä oikea-aikaisesti toimiin maalittamista koskevien tekojen saattamiseksi esitutkinnan ja syytetoimien kohteeksi. Esitutkinnan ja muun rikosprosessin käynnistymiselle merkittävälle ”erittäin tärkeän yleisen edun” vaatimuksen täyttymiselle asetetaan toisinaan perusteettoman korkea kynnyksen, joka toisaalta maalittamisrikosten osalta mahdollisesti suojelee

113 Lakimiesliitto, 2019, <https://www.lakimiesliitto.fi/uutiset/maalittaminen-tulee-kriminalisoida/>, 29.6.2022.

114 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys 2019; LA 33/2019 vp.

115 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 2.

116 LA 33/2019 vp, s. 1–2.

117 Korpisaari, 2020, s. 20.

sananvapautta ja siihen puuttuminen edellyttääkin jonkinlaista merkittävää ”erittäin tärkeän yleisen edun” täyttävää tapahtumaa.¹¹⁸

Lisäksi esityksissä ehdotetaan erillistä kriminalisointia rikoslain 16 lukuun. Siinä säädetään rikoksista viranomaisia vastaan ja siihen lisättäisiin pykälät viranomaisten maalittamisesta. Säännökset kattaisivat maalittamisen eri ilmenemistavat, kuten joukkovoiman käytön sosiaalisessa mediassa tai maalittamista koskevan virtuaalisen alustan tarjoamisen maalittamiselle.¹¹⁹ Molemmissa esityksessä uuden 16 lukuun ehdotetussa säännöksessä säädettäisiin myös alustapalvelujen tarjoajien vastuusta maalittamistoiminnassa.¹²⁰ Alustapalveluita koskevaa sääntelyä ja vastuuta tutkitaan tarkemmin tutkielman luvussa neljä. Kriminalisointiehdotuksia koskien lausuntoja pyydettiin eri tahoilta, kuten Poliisihallitukselta ja Suomen lakimiesliitolta. Lausunnon antajista osan mukaan lainsäädäntöön on välttämätöntä sisällyttää erityinen maalittamista koskeva kriminalisointi. Lausuntopalautteesta selviää myös, että maalittamisen kriminalisoinnissa on kysymys sananvapautta rajoittavasta sääntelystä, jolloin tarkkarajaisuuden ja täsmällisyyden vaatimukset ovat korostuneessa asemassa kriminalisointiehdotuksia tarkastellessa myös tämän tutkielman osalta.¹²¹

Rikoslain 25 luvun 9 §:n muuttamista koskevien esitöiden mukaan virkamiesasemassa olevat työntekijät saavat jo nykyisin erityistä suojaa rikoslaissa virkamiehen väkivaltaista vastustamista (RL 16:1) ja virkamiehen vastustamista (RL 16:2) koskevilla säännöksillä. Kuitenkin jo olemassa olevissa säännöksissä uhkaus käyttää väkivaltaa on rinnastettu väkivallan käyttöön, jolloin virkamiehen väkivaltaista vastustamista koskevilla säännöksillä suojellaan ensi sijassa virkaan liittyvien tehtävien suorittamista erilaisissa vastarinta- ja vastustamistilanteissa.¹²² Kansanedustajien lakiesitystä LA 33/2019 vp koskevassa pöytäkirjassa on pohdittu sitä, kuinka maalittaminen voi silti tapauskohtaisesti täyttää esimerkiksi virkamiehen vastustamisen tai virkamiehen väkivaltaisen vastustamisen. Haasteena kuitenkin on se, että ne edellyttävät sanamuotonsa mukaan täytyäkseen väkivallan käyttöä tai sillä uhaamista sekä yhteyttä yksittäiseen virkatoimeen. Vaikka maalittaminen voi sisältää mainittua väkivallan uhkaa, pääsääntöisesti uhka on kuitenkin henkistä painostamista, joka ei rinnastu tunnusmerkistöissä tarkoitettuun väkivaltaan. Sanamuoto ei siis sovellu kuin murto-osaan näistä tapauksista.¹²³ Poliisihallituksen aloitteessa katsotaan, että maalittamiselle luonteenomaisessa tekosarjassa on kyse

118 Illman, 2020, s. 138.

119 LA 33/2019 vp, s. 1–2.

120 Poliisihallitus ym. lainsäädäntöehdotus, 2019, s. 9.

121 Illman, 2020, s. 8.

122 HE 226/2020 vp, s. 9.

123 PTK 71/2019 vp, s. 10.

systemivääryydestä, jonka kokonaisuittavuus tulisi arvostella rikosoikeudellisesti omana tekonaan. Tästä johtuen poliisihallitus on myös katsonut, että virkatehtävien hoitamiselle olisi tarpeen antaa lisäsuojaa ja rikoslain 16 lukuun tulisi lisätä maalittamisen erikseen kriminalisoiva pykälä.¹²⁴

Kansanedustajan lakialoitteessa ehdotetun 16 luvun 3 a §:n Viranomaisen maalittamista koskevan säännöksen mukaan ”*joka itsenäisesti toimien tai panemalla alulle tai osallistumalla toimintaan, jossa viranomaisten palveluksessa olevaa tai tämän läheistä, viranomaisen työtehtävistä johtuvista syistä häiritsemällä, uhkailemalla, perättömiä väitteitä esittämällä, levittämällä tai muulla vastaavalla tavalla, joka on omiaan vahingoittamaan tai vaikeuttamaan viranomaisen toimintaa tai päätöksentekoa viranomaisen palveluksessa olevan nykyisen tai tulevien virkatehtävien osalta on tuomitava...viranomaisten maalittamisesta*”. Viranomaisen maalittamiseen syyllistyy myös se, joka tietoisena 1 momentissa mainittujen keinojen tarkoitukselta tarjoaa alustan keinojen käyttämiselle.¹²⁵

Ehdotetun 16 luvun 3 b §:n Viranomaisen törkeää maalittamista koskevan säännöksen mukaan ”*jos viranomaisen maalittaminen on omiaan aiheuttamaan viranomaiselle erityisen suurta vahinkoa tai sillä vaikeutetaan tai pyritään vaikeuttamaan viranomaisessa tehtävään merkittävään päätöksentekoon taikka yhteiskunnallisesti tai taloudellisesti merkittäviin viranomaisen toimenpiteisiin ja teko on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtäjä on tuomitava törkeästä viranomaisen maalittamisesta... ”.*¹²⁶

Poliisihallituksen lainsäädäntöehdotuksen 16 luvun viranomaisen maalittaminen mukaan, ”*joka itsenäisesti toimien tai panemalla alulle tai osallistumalla toimintaan, jossa viranomaisen palveluksessa olevaa tai tämän läheistä, viranomaisen työtehtävissä johtuvista syistä, häiritsemällä, uhkailemalla, perättömiä väitteitä esittämällä, levittämällä tai muulla vastaavalla tavalla, selvästi yli sen mitä voidaan pitää hyväksyttävänä,*¹²⁷

aiheuttaa tilanteen, joka on omiaan vahingoittamaan tai vaikeuttamaan viranomaisen toimintaa tai päätöksentekoa viranomaisen palveluksessa olevan nykyisten tai tulevien virkatehtävien osalta

124 Oikeusministeriö, 2022, s. 51 ja Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 1.

125 LA 33/2019 vp, s. 2.

126 LA 33/2019 vp, s. 2.

127 Poliisihallitus ym. lainsäädäntöehdotus, 2019, s. 10.

*on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta viranomaisen maalittamisesta...*¹²⁸

*viranomaisen maalittamiseen syyllistyy myös se, joka tietoisena 1 momentissa mainittujen keinojen tarkoituksesta tarjoaa alustan keinojen käyttämiselle.*¹²⁹

Poliisihallituksen lainsäädäntöehdotuksen 16 luvun viranomaisen törkeä maalittaminen mukaan, 'jos viranomaisen maalittaminen on omiaan aiheuttamaan viranomaiselle erityisen suurta vahinkoa tai sillä vaikeutetaan tai pyritään vaikuttamaan viranomaisessa tehtävään merkittävään päätöksentekoon taikka yhteiskunnallisesti tai taloudellisesti merkittäviin viranomaisen toimenpiteisiin ja teko on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä viranomaisen maalittamisesta...' ¹³⁰

Tutkielman osion 3.6 lopussa, poliisihallituksen ja kansanedustajien ehdotuksien tarkemman tarkastelun jälkeen esitetään oikeusministeriön laatima maalittamien kriminalisointia koskeva säännös. Se antaa osviittaa siitä millainen ehdotus olisi ainakin lähempänä kriminalisointiperiaatteiden ja perusoikeuksien rajoitusedellytysten vaatima tasoa.

3.5 Maalittamista koskevissa erilliskriminalisointiehdotuksissa havaitut ongelmakohdat

Koivukari on artikkelissaan todennut, että isoimpia ongelmia maalittamisen kriminalisointia koskevissa ehdotuksissa on se, että yksikään annetuista ja edellä esitetyistä ehdotuksista ei ole kattanut maalittamistekoja olennaisesti laajemmin kuin nykyiset rikossäännökset. Kumpikaan ehdotuksista ei olisi myöskään laillisuusperiaatteen rajoissa hyväksyttävissä. Näin ollen maalittamisen kriminalisoinnille ei voisi näiden esitysten osalta antaa perusteita.¹³¹ Myöskin oma ensivaikutelmani ehdotetuista pykälistä on niiden epätarkkuus, eikä niistä konkreettisesti ilmene niissä asetetut vaatimukset. Emeritusprofessori Pekka Viljanen onkin omassa selvityksessään todennut, että molemmat aloitteet kompastuvat nimenomaisesti laillisuusperiaatteen noudattamatta jättämiseen, eivätkä periaatteen edellyttämät vaatimukset tarkkarajaisuudesta- ja täsmällisyydestä täyty.¹³² Pykälissä ei ole esimerkiksi tarkennettu maalittamisen määritelmää, eikä käsitteeseen ole myöskään viittausta rikoslain muissa

128 Poliisihallitus ym. lainsäädäntöehdotus, 2019, s. 10.

129 Poliisihallitus ym. lainsäädäntöehdotus, 2019, s. 10.

130 Poliisihallitus ym. lainsäädäntöehdotus, 2019, s. 10.

131 Koivukari, 2021, s. 973

132 Viljanen, 2021, s. 7.

säännöksissä. Lisäksi kummankaan ehdotuksen säännöksestä ei selviä, mitä tarkoitetaan esimerkiksi häiritsemisellä tai mihin viitataan, kun pykälässä sanotaan ”tai muulla vastaavalla tavalla”.¹³³

Poliisihallituksen esityksessä tekijänä mainitaan toiminnan alulle panevan tai toimintaan osallistuvan henkilön lisäksi myös itsenäisesti toimiva henkilö. Kuitenkin oikeusministeriön maalittamisen rikosoikeudellista sääntelyä koskevassa arvomuistiossa on todettu, että on jossakin määrin epäselvää, mitä mainituilla henkilöillä tarkoitetaan. Myöskään Poliisihallituksen esityksessä mainittua käsitettä erittäin suuri vahinko ei ole määritelty selkeästi. Poliisihallituksen ehdottaman pykälä on lähinnä keskittynyt kohdentamaan, että maalittamistoiminta viranomaista kohtaan on rangaistavaa.¹³⁴ Voisikin todeta, että tunnusmerkistö on samaan aikaan epämääräinen ja suppea, mutta antaa laajaakin tulkinnanvaraa esimerkiksi lainsoveltamistilanteisiin.

Illmanin mukaan kansanedustajien lakialoitteen sisältämä tunnusmerkistö laajentaisi selvästi rangaistavaa alaa nykyisestään. Myös tämän ehdotuksen tunnusmerkistö on hyvin epätäsmällinen, mikä johtuu osittain sen hyvin laajasta kattavuudesta. Näin ollen tunnusmerkistöjen voisi olla myös vaikea täyttyä maalittamistekojen osalta. Tunnusmerkistön epätäsmällisyydestä seuraisi esimerkiksi vakava ennakoitavuuden puute.¹³⁵ Maalittamisen kriminalisoinnissa pitäisi ensin pystyä määrittelemään selkeästi mitkä teot ovat rangaistavia, ettei säännös anna liikaa tulkinnan varaa lain esimerkiksi soveltajalle ja ettei rikosoikeudellinen vastuu määrity muiden oikeuksien kustannuksella.¹³⁶ Epämääräisesti muotoiltujen maalittamispykälien voitaisiin pahimmassa tapauksessa tulkita tarkoittavan mitä tahansa ja liiallinen tulkinnanvara saattaisikin antaa lainsoveltajille epäsopivaa liikkumavaraa mikä voisi johtaa mielivallan lisääntymiseen. Lainsäätäjien tulisi valmistella valmista ja tarkkarajaista lainsäädäntöä eikä esittää keskeneräisiä lakialoitteita, sillä puutteellinen esitys ei välttämättä täytä perustuslain mukaisia edellytyksiä, mikä olisi omiaan kaventamaan esimerkiksi sananvapautta. Illmanin mukaan näin olennaiselle rangaistavan alan laajentamiselle ei olisi *ultima ratio* -periaatteen edellyttämää tarvetta.¹³⁷ Myöskään hyöty-haittaperaatteen näkökulmasta maalittamisen kriminalisoinnille ei voi antaa perusteita, sillä säännökset sellaisenaan olisivat omiaan aiheuttamaan enemmän haittaa kuin hyötyä.

133 Oikeusministeriö, 2022, s. 67.

134 Oikeusministeriö, 2022, s. 67, Poliisihallitus ym. lainsäädäntöehdotus, 2019.

135 Illman, 2020, s. 125 ja s. 130

136 Koivukari ja Korpisaari, 2021, s. 482.

137 Illman, 2020, s. 125 ja s. 130

Säännösten tulisikin olla perustuslain 8 §:ssä säädetyn rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla selkeitä ja täsmällisiä, jolloin kunkin rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava laissa riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa.¹³⁸ Tämän perusteella onkin syytä todeta, että perustuslaki ei sallisi esitetyn kaltaisia säännöksiä, sillä ne olisi omiaan esimerkiksi kaventamaan sananvapautta. Tämä johtaakin siihen, että maalittamista ei tulisi kriminalisoida ennen kuin tunnusmerkistö täyttää vaadittavat kriminalisoinnin edellytykset.

Maalittamisen kriminalisointia koskevien ehdotusten ollessa sananvapautta rajoittavia säännöksiä, tulisi ehdotusten osalta pyrkiä erityiseen varovaisuuteen, sillä sananvapautta koskevat rajoitukset käsittelevät aina perusoikeuksien vankimpia periaatteita. Riekkisen mukaan rikosoikeudella on jossain määrin jännitteinen suhde sananvapauden kanssa, sillä epämääräiset rikostunnusmerkistöt tai suhteetomat seuraamukset voivat vaarantaa tämän oikeuden.¹³⁹ Tästä syystä esimerkiksi säännösten tulisikin olla hyvinkin tarkasti muotoiltuja, sillä lainsoveltajalle jätetty tulkintavapaus saattaa vaikuttaa myös sananvapauden toteutumiseen. Selvää on kuitenkin se, että sellaisten säännösten muotoilu, missä rangaistavat maalittamisteot olisi määritelty siten, ettei sananvapauden käyttäminen kaventuisi merkittävästi on osoittautunut äärimmäisen haastavaksi. Sananvapaus ei kuitenkaan ole absoluuttinen oikeus ja sitä voidaan jossain määrin rajoittaa muiden oikeushyvien suojelemiseksi.¹⁴⁰ Kuitenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnan mukaan sananvapaus oikeutena nähdään varsin vahvana, sillä se korostaa poliittisen keskustelun vapautta demokraattisessa yhteiskunnassa. EIT on oikeuskäytännössään katsonut, että sananvapaus voi koskea myös loukkaavien, järkyttävien tai häiritsevien ajatusten tai ideoiden esittämistä, jolloin sananvapauden rajoittamista varten on oltava erittäin painava syy.¹⁴¹

Sananvapauteen vetoaminen on kuitenkin myös jossain määrin lisännyt oikeutusperusteita loukkaavien ja perättömien tietojen levittämiseksi, sillä osa myös kritisoivasta ja arvostelevasta viestinnästä on sananvapauden suojaamaa. Tämä saattaakin kannustaa ihmisiä ryhtymään maalittamistoimintaan. Näin ollen, vaikka sananvapaus on yksi demokraattisen yhteiskunnan kulmakivistä, se ei oikeuta loukkaamaan muita perus- ja ihmisoikeuksia.¹⁴² Se mihin maalittaminen voi kuitenkin pahimmillaan vaikuttaa, on esimerkiksi toimittajien esiin tuomat asiat tai se, mitä tutkijat ovat valmiita tutkimaan,

138 HE 226/2020 vp, s. 8.

139 Riekkinen, 2022, s. 4.

140 Riekkinen, 2022, s. 4.

141 HE 226/2020 vp, s. 7, ks. Mamère v. Ranska 7.11.2006, kohta 19.

142 Illman, 2020, s. 5, 14, 16, 18 ja 19, Koivukari ja Korpisaari, 2021, s. 473 ja 478.

jolloin muun muassa perustuslain 16 §:n 3 momentissa säännelty tieteen ja taiteen vapaus saattaisi kärsiä. Nämä tilanteet rajoittavat merkittävästi ilmaisijan sananvapauden toteutumista sekä muiden oikeutta ja mahdollisuutta saada vastaanottaa erilaisia tietoja, mielipiteitä ja viestejä. Maalittamisella pyritään toisin sanoen yhteiskunnalliseen ohjailuun ja vallankäyttöön hillitsemällä sananvapauden käyttämistä ja samalla murentamaan demokraattisen yhteiskunnan ja oikeusvaltion perusta.¹⁴³

Usean henkilön osallistuminen kohdehenkilöä loukkaavaan toimintaan on maalittamisen ominaispiirre. Sen määrittäminen ja osoittaminen on kuitenkin osoittautunut yhdeksi isoimmista haasteista. Tähän koordinoituun yhteistoimintaan voivat tulla sovellettaviksi rikoslain 5 luvun rikokseen osallisuutta koskevat säännökset. Kyseeseen voi tulla muun muassa RL 5 luvun 3 §:n rikoskumppanuus, 5 §:n yllytys tai 6 §:n avunanto. Näin ollen maalittamiseen ei syyllisty vain yksi henkilö, joka on toiminnan alullepanija, vaan maalittamiseen osallistujat ovat nimenomaisesti ilmiön ratkaiseva tekijä. He syyllistyvät toimintaan osallisina, vaikka heidän panoksensa olisi hyvinkin huomaamaton.¹⁴⁴

Maalittamisen tekijöiksi olisi katsottava niin sen käynnistäjä/käynnistäjät kuin maalittamiseen sen käynnistymisen jälkeen osallistuvat. Raja käynnistämisen ja osallistumisen välillä ei kuitenkaan aina ole selvä, eikä selvää välttämättä ole sekään, milloin käynnistäminen muuttuu osallistumiseksi. Osallistuminenkin voi samalla olla muiden tekemän maalittamisen edistämistä.¹⁴⁵ Ilman osallisten panosta ei kuitenkaan olisi maalittamista, vaan ainoastaan satunnaisia negatiivisia kommentteja, jotka ovat huomattavasti merkityksettömämpiä kohteen kannalta kuin henkilön yhteistuumin kohdistettu joukkoviha. Toisin sanoen, jos maalittaminen kriminalisoidaan, ei riittäisi, että kriminalisointi kattaisi vain aloitteen tekijän teot.¹⁴⁶

Illmanin mukaan maalittamistilanteisiin liittyen osallisuussäännösten soveltaminen edellyttää kuitenkin sen toteennäyttämistä, että kahden erillisen viestin välillä on osallisuussäännösten edellyttämä syy-yhteys. Viestejä voi olla kymmeniä tai satoja, jolloin vyyhdin laajuus jo itsessään asettaa käytännön esteitä esitutkinnan ja oikeudenkäynnin näkökulmasta. Koska rikosvastuu toteutuu vain eräiden tekijöiden osalta, onkin epätodennäköistä, että rikosvastuuseen kyetään voimassa olevin säännöksin saattamaan muita kuin kulloisenkin maalittamiskokonaisuuden keskeisimpiä tekijöitä. Tätä voidaan kuitenkin pitää rikosoikeudellisen järjestelmän kannalta riittävänä. Yhtenä vakavimmista ongelmista

143 Koivukari ja Korpisaari, 2021, s. 478, Korpisaari, 2020, s. 21, Kostiainen, 2019, s. 5, Oikeusministeriö, 2022, s. 13.

144 Koivukari ja Korpisaari, 2021, s. 483.

145 Oikeusministeriö, 2022, s. 80.

146 Koivukari ja Korpisaari, 2021, s. 483.

Illman kuitenkin pitää sitä, että maalittamistoimintaan mukaan liittymistä harkitseva todennäköisesti kokee riskin kiinnijäämisestä ja rikosoikeudellisten seuraamusten kohteeksi joutumisesta vähäiseksi, jolloin tekoihin osallistuminen ei vaadi korkeakaan kynnystä.¹⁴⁷

Poliisihallituksen lainsäädäntöesityksessä on lisäksi ehdotettu, että maalittamistoiminnan tulisi olla tahallista, jotta rikosvastuun edellytykset täyttyisivät. Maalittamiseen osallistuvan henkilön on siis täytynyt tehdä rikoslaissa määritelty rikos joko tahallaan, piittaamattomuudesta tai tuottamuksesta.¹⁴⁸ Näin ollen tarkasteltavaksi on otettava henkilön tietoisuus ja tarkoituksenmukaisuus maalittamistoimintaan osallistumisessa, mikä johtaa tahallisuuskriteerin täyttymisen arviointiin. Tätä voi pohtia esimerkiksi siten, että mistä verkon käyttäjät tietävät milloin heidän lähettämien kommenttien ja viestien kokonaisuus on rangaistavaa ja tahallisesti toteutettua maalittamistoimintaa, eikä esimerkiksi oikeutettua ja sananvapautta nauttivaa kritiikkiä ajankohtaisesta aiheesta. Toisin sanoen, jos henkilö haluaisi kommentoida kohteeseen liittyvää asiaa, ilman vahingoittamistarkoitusta, kuinka sen voisi tehdä välttääkseen syytteen maalittamiseen osallistumisesta? Todellisuudessa verkkokeskusteluun osallistuvalla henkilöllä ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista aikomusta osallistua kohteen maalittamiseen tai edes tietoisuutta siitä, että on osallistunut kyseiseen toimintaan liittymällä esimerkiksi keskusteluun tämänhetkisestä ajankohtaisesta aiheesta. Näin ollen henkilö saattaa olla hyvinkin tietämättömän viestien kohteelle toivotusta vahingoittamistarkoituksesta.

Tässä tuleekin jälleen esiin yksi maalittamista koskevien säännösehdoitusten monista haasteista. Kun maalittamisteon tunnusmerkistön täytyminen edellyttää tahallisuutta, voiko maalittamisteon edellyttämä osallisuus täytyä, jos ei pystytä näyttämään tahallisuuden täyttymistä? Tämä dilemma ohjaa tunnusmerkistön mielestäni umpikujaan, sillä maalittamisesta tulisi asettaa rangaistusvastuuseen vain tahallisena tehtynä. Kuitenkaan, jos tahallisuutta ei voida näyttää niin kaiken järjen mukaan myöskään osallisuutta ei voisi todeta, jolloin maalittamisen tunnusmerkistö jäisi täyttymättä. Maalittaminen kuitenkin koostuu nimenomaisesti osallisuudesta tekoon, eikä vain yhden ihmisen toteuttamasta teosta.

Näin ollen tahallisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden kriteerin täyttymistä voikin olla haasteellista soveltaa verkossa tapahtuvaan maalittamistoimintaan osallistumiseen, sillä maalittamistoiminnan ja kriittisen sananvapauden suojaaman yhteiskunnallisen keskustelun eroa on toisinaan vaikeaa tunnistaa. Lisäksi osallistujien vastuuta arvioitaessa haasteita voi tuottaa muun muassa riittävän selkeän

147 Illman, 2020, s. 16 ja 75.

148 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 9, Koivukari ja Korpisaari, 2021, s. 481.

rajan määrittely sananvapauden harjoittamisen ja maalittamiseen osallistumisen välillä.¹⁴⁹ Epätietoisuudella siitä, osallistuuko maalittamistoimintaan olemalla mukana ajankohtaisia aiheita sivuavissa verkkokeskusteluissa saattaa olla erityinen sananvapautta kaventava vaikutus. Pelko siitä, syyllistyykö vahingossa rikokseen tunnusmerkistön täyttämään tekoon saattaa rajoittaa keskusteluun osallistumista. Maalittamistoimintaan puuttuessa tulisikin olla erityisen tarkkana jo lainsäädännön valmistelu vaiheessa, ettei kriminalisointi tulisi rajoittamaan sananvapautta tai aiheuttamaan itsesensuuria.¹⁵⁰ Näin ollen lainsäätäjän tulisi määritellä rangaistava maalittamistoiminta sekä osallistujien vastuun tarkka ja selkeään määrittely tavalla, joka mahdollistaa sananvapauden käyttämisen ilman pelkoa vahingossa tehdystä rikoksesta. Maalittamisen kattava rikosnimike olisi kuitenkin vaikeaa tai jopa mahdotonta muotoilla ilman, että se loukkaisi sananvapauden vaatimuksia ja tiettyjä rikosoikeuden peruseriaatteita.¹⁵¹

Lainsäädännön muutosehdotuksissa nostettiin esiin rikoslain 25 luvun 7a §, jossa säädetään vainoamisesta. Säädöksen mukaan *”joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta.”* Vainoamispäytäkirja sisältää sanan *”toistuvasti”*, jolloin vainoaminen näin ollen edellyttää toistuvuutta. Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO:2022:8 oli kysymys siitä, että A oli julkaissut Facebookin julkisilla sivuilla ja Twitterissä suuren määrän toimittaja B:tä pilkkaavia ja halventavia viestejä, joista B oli saanut tiedon. Samaan aikaan A oli lähettänyt B:lle lukuisia tapaamisehdotuksia sisältäneitä yksityisviestejä. A:n katsottiin julkaisuillaan ja viesteillään ottaneen toistuvasti yhteyttä B:hen. Kun A:n menettely oli lisäksi oikeudetonta ja omiaan aiheuttamaan ahdistusta B:ssä, A:n syyksi luettiin vainoaminen.¹⁵²

Rikoslain esitöiden mukaan vainoamisen tunnusmerkistö koostuu siten erilaisia tekotapoja kuvaavista tunnusmerkeistä, menettelyn oikeudettomuudesta ja niin kutsuttua abstraktia vaaraa koskevasta edellytyksestä. Vainoamisessa on olennaista, että arvioitavana ei ole yksittäinen teko, vaan osateoista muodostuva kokonaisuus. Tunnusmerkistössä asetetaan vaatimus siitä, että lainkohdassa määriteltyjä tai niihin rinnastuvia tekoja tehdään toistuvasti. Vainoamisen osateot tapahtuvat vastoin kohteena olevan henkilön tahtoa. Nimenomainen kielto ei kuitenkaan ole edellytyksenä sille, että teko on osa vainoamista.¹⁵³ Lakiesityksen LA 33/2019 vp pöytäkirjassa on kuitenkin todettu, että

149 Koivukari ja Korpisasari, 2021, s. 484.

150 PTK 71/2019 vp, s. 15.

151 Koivukari ja Korpisaari, 2021, s. 473 ja 483.

152 KKO:2022:8.

153 HE 19/2013 vp s. 51.

maalittamisteon osalta vainoamista voisi olla erittäin haastavaa osoittaa, jos toteuttamisympäristönä on sosiaalinen media ja tekokokonaisuudessa on mukana useita tahoja sekä, jos kyseessä on toisistaan riippumattomien tekijöiden itsenäiset teot. Esimerkiksi, jos häirintään syyllistynyt henkilö liikkuu kohteen kodin lähistöllä vain kerran, ja vaikka teolla olisikin vaikutusta kohteen toimintaan, aiheuttaen kohteessa muun muassa pelkotiloja, vainoamisen edellyttämä toistuvuus ei täyty. Näin ollen vainoamispykälää ei välttämättä voisi soveltaa kaikkeen maalittamistoimintaan.¹⁵⁴ Poliisihallituksen lainsäädäntöehdotuksessa on myös pohdittu, että rikoslainsäädännössä voisi muuttuneen toimintaympäristön vuoksi katsoa olevan puutteita.¹⁵⁵

Illmanin mukaan maalittamiseen soveltuva tekotapa voisi kuitenkin olla esimerkiksi toistuva uhkaaminen. Rikoslain esitöissä sanotaan, että uhkaamisella maalittamistarkoituksessa tarkoitettaisiin sitä, että kohteella on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden olevan vaarassa, tai että uhkauksen johdosta kohteelle tai hänen läheisilleen koituu seurauksia. Toisin sanoen uhkaajalla voi muodostua kohteeseensa jonkinlainen valta-asema ja näin ollen välillisesti vaikuttaa hänen tekemisiinsä. Kyseessä voi olla nimenomainen uhkaus mutta myös muu menettely, joka selvästi sisältää uhan. Uhkaaminen voi sisältää kohdehenkilölle kohdistetun vaatimuksen tehdä jotakin, mutta tämä ei ole uhkaamisen tunnusmerkin toteutumisen välttämätön edellytys. Rikoslain esitöiden mukaan uhkaamisen tulee kohdistua vainoamisenkohteena olevaan, mutta vainottuun kohdistettu uhkaaminen voi sisältää kolmanteen nähden toteutettavan uhan.¹⁵⁶

Laittoman uhkauksen täyttävän teon edellytyksenä on nimenomaisesti, että uhkaus tulee kohteen tietoon. Ennakkoratkaisussa KKO 2013:50 internetin keskustelupalstalla julkaistussa kirjoituksessa oli esitetty pääministeriin ja valtiovarainministeriin sekä eduskunnassa työskenteleviin henkilöihin kohdistuvia vakavia uhkauksia, joista uhkausten kohteet eivät olleet tietoisia. Korkein oikeus katsoi ensinnäkin, että syyttäjällä oli oikeus nostaa syyte laittomasta uhkauksesta asianomistajien syyttämispyyntöön puuttumisesta huolimatta erittäin tärkeän yleisen edun perusteella. Toisekseen KKO katsoi, että laittoman uhkauksen tunnusmerkistön ei voitu laillisuusperiaate huomioon ottaen katsoa täyttyvän vain sillä perusteella, että uhkauksia pidettiin vakavina, kun asiassa ei ollut näytetty, että pääministeri, valtiovarainministeri tai eduskunnan henkilöstö olisivat edes tienneet uhkauksesta. KKO viittasi myös siihen, että säännöksen esitöiden mukaan uhkauksen vakavuutta tuli arvioida uhatun henkilökohtaisen mittapuun mukaan arvioimalla, oliko nimenomaan uhatulla henkilöllä ollut perusteltu

154 PTK 71/2019 vp, s. 10

155 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 1.

156 Illman, 2020, s. 46, HE 19/2013 vp, s. 51.

syy pelkoon. Samalla KKO kuitenkin totesi, että poliitikkojen turvallisuuteen kohdistuvilla uhkauksilla loukataan joka tapauksessa vakavalla tavalla myös demokraattista järjestelmää. Tapauksessa ei KKO:n mukaan voitu kuitenkaan tulkita lain sanamuotoa laajentavasti syytetyn vahingoksi, vaikka suojeluvastuutilanteessa rangaistavan käyttäytymisen alaa pidettäisiin liian kapeana edellytettäessä uhatun itse ottavan uhkauksen vakavasti taikka siitä huolimatta, että suojeluvastuussa olevat henkilöt olivat pitäneet uhkausta vakavana. Näin ollen KKO katsoi, ettei laitonta uhkausta koskeva tunnusmerkistö täyttynyt.¹⁵⁷

Kansanedustajien lakiehdotusta LA 33/2019 vp koskevassa pöytäkirjassa pohdittiin myös nykyisten rangaistussäännösten soveltuvuutta maalittamistoimintaan ja sitä, miten rikoslakiin sisällytettävä erilliseksi maalittamista koskevaksi rangaistussäännökseksi kaavailtu rikos eroaisi jo olemassa olevasta rikoslaista. Nykyinen rikoslaki kuitenkin sääntelee jo kunnianloukkauksen, julkisen kehottamisen rikokseen, laittoman uhkauksen, tietosuojarikoksen, ilkivallan ja viestintärauhan rikkomisen. Jos ei tarvitsisi säätää esitettyä erillislainsäädäntöä niin välttäisiin muun muassa kriminalisoinnin aiheuttamalta mahdolliselta lainsäädännön päällekkäisyydeltä.¹⁵⁸ Illmanin selvityksen perustella rikoslakiin sisältyvillä säännöksillä voidaan torjua maalittamista kohtuullisen tehokkaasti ainakin silloin, kun toimet rikosoikeudellisen vastuun toteuttamiseksi rajataan koskemaan maalittamisen keskeisiä toimijoita.¹⁵⁹

Esitettyjen ehdotusten perusteella voisi myös todeta, ettei säännösten tunnusmerkistöt välttämättä antaisi rikoslakiin mitään uutta. Säännösehdoitusten epämääräisyyden vuoksi tunnusmerkistöjä olisi vaikea täyttää ja ehdotetut säännökset saattaisivat päinvastoin sekoittaa lainsoveltajia. Oikeusministeriön maalittamisen koskevan rikosoikeudellisen sääntelyn arvomiestiossa onkin todettu, ettei rikosoikeudellisen sääntelyn puutteita tule välttämättä täyttää rikosoikeudellisella sääntelyllä. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, ettei rikosoikeudellisella sääntelyllä välttämättä saavuteta kaikista tehokkaimpia keinoja maalittamisen osalta. Näin ollen on huomioitava vaihtoehtoiset sääntelykeinot ilmiöön puuttumisessa. Lainvastaiseen verkkoviestintään puuttumisen kannalta merkitykselliseksi onkin jo pitkään katsottu sähköisen viestinnän palvelun tarjoajien rooli.¹⁶⁰ Vaikka maalittamisrikoksia voidaan lain esitöiden mukaan pitää vakavina rikoksina niiden aiheuttaman merkittävien ja laajalle ulottuvien yhteiskunnallisten haittavaikutusten vuoksi,¹⁶¹ on maalittamista koskevalle rikosoikeudellisen

157 KKO 2013:50.

158 PTK 71/2019 vp, s. 2–3.

159 Illman, 2020, s. 67 ja 70.

160 Oikeusministeriö, 2022, s. 70 ja 74.

161 HE 226/2020 vp, s. 4.

sääntelyn täydentämiselle löydettävä painavia yhteiskunnallista tarvetta koskevia- ja hyväksyttäviä perusteita.¹⁶² Täten maalittamisen kriminalisoinnissa on myös punnittava siitä koituvat hyöty- ja haittavaikutukset hyöty–haittavertailun periaateperiaatteen valossa, sillä rikoslainsäädännön käytön yleisistä edellytyksistä seuraa, että uuden rangaistussäännöksen on voitava perustellusti olettaa edes josakin määrin vaikuttavan rikoksia estävästi ja että kriminalisoinnista on oltava enemmän hyötyä kuin haittaa.¹⁶³ Kriminalisoinnista aiheutuva mahdollinen haitta on sananvapauden kaventumien. Kansanedustajien pöytäkirjasta ilmeneekin, että osan mielestä kriminalisoinnilla pyritään ennemmin toppaamaan kriittinen mielipide mikä asettaisi yhä tiukempia rajoituksia kansalaisten sananvapaudelle. Sananvapauden tarkoitus on nimenomaisesti suojella kansalaisia hallinnolta, mutta karkeasti sanottuna lakiehdotusten voisi nähdä tähtäävän siihen, että kansalaisia estettäisiin rikostuomion uhallalla kritisoimasta hallintoa. Tämänkaltaiset rajoitukset vaientavat tehokkaasti aiheellisiakin kansalaisen kriittisiä mielipiteitä, jolloin varovainen kansalainen ei yhä tiukentuvassa sananvapauskulttuurissa uskalla ilmaista mielipidettään vallankäyttäjistä.¹⁶⁴ Tämä ei kuitenkaan olisi kriminalisoinnin itsetarkoitus.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO:2022:1 pohdittiin henkilön kunniaa loukkaavan ja sananvapauden suojaamaa nauttivan kriittisen ja arvostelevan puheen rajapintaa. Asiassa vapaana toimittajana ja tietokirjailijana työskennellyt A oli käsitellessään Facebook-kirjoituksessaan B:n aiemman käyttäytymisen perusteella olettamaansa B:n aikomusta poliittisin tarkoituksin häiritä A:n julkista esiintymistä nimitellyt B:tä halventavasti. Korkein oikeus katsoi, että kirjoituksessa oli kyse arvostelusta, joka kohdistui B:n menettelyyn politiikassa tai siihen rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka koski yleistä mielenkiintoa herättävää aihetta. Ottaen huomioon B:n julkisuudessa esittämät tiettyjä ihmisryhmiä halventavat ja vihamieliset kannanotot, kirjoitusta kokonaisuutena arvioitaessa siinä käytettyjen ilmaisujen ei katsottu selvästi ylittäneen sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Syyte kunnianloukkauksesta hylättiin.¹⁶⁵ Korkeimman oikeuden ratkaisu korostaa sananvapauden merkitystä ja sitä, kuinka tärkeää on sallia myös negatiivisiakin ilmaisuja sisältävä kritisoiva ja arvosteleva keskustelu.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO:2020:68 on kuitenkin hyvä esimerkki toiminnasta, mikä ei kuulu sananvapauden suojan piiriin. Poliisihallitus vaati rekisteröimättömän yhdistyksen julistamista lakkautetuksi sillä perusteella, että yhdistys toimii olennaisesti vastoin lakia ja hyviä tapoja.

162 Oikeusministeriö, 2022, s. 72.

163 Oikeusministeriö, 2022, s. 72 ja 76.

164 PTK 71/2019 vp, s. 2–3.

165 KKO:2022:1.

Korkein oikeus katsoi, että yhdistyksen toiminta ei nauttinut sananvapauden eikä yhdistymisvapauden suojaa, sillä yhdistyksen toiminta on luonteeltaan näiden vapauksien väärinkäyttöä. Korkein oikeus katsoo, että PVL:n toiminnassa on pääosin ollut kyse niin olennaisesta yleistä etua loukkaavasta lainvastaisuudesta, että varoituksen antamista ei voida pitää riittävänä seuraamuksena ja että yhdistys on julistettava lakkautettavaksi.¹⁶⁶

Kansanedustajien lakiehdotuksen pöytäkirjassa on tuotu esiin, että maalittamisen kriminalisoinnilla pyrittäisiin kontrolloimaan sosiaalisen median sisältöä. Näin ollen ehdotuksen vaikutukset ulottuisivat rajoittamaan kansalaisten mielipiteitä ja sananvapautta. Sosiaalinen media on mahdollistanut kattavan tiedonsaannin politisoituneen valtamedian rinnalla, jolloin lakiehdotus saattaisi rajoittaa sananvapauden toteutumista huomattavissa määrin. Lainsäädäntöä uudistaessa tulisikin aina tarkastella lain uudistamiseen liittyviä mahdollisuuksia ja ennen kaikkea sen mukanaan tuomia vaaroja, joilla voi olla vaikutusta oikeushyvien toteutumiseen. Viranomaisten turvallisuuden verukkeella ehdotetun maalittamisen kriminalisoinnin mukana voi ilmaantua vakavia uhkia esimerkiksi siitä, että viranomaisten tai valtaapitävien paheksuttavia toimia koskeva kritiikki voitaisiin vaikeuttaa entistä helpommin.¹⁶⁷ Näin ollen hallitukselle ja viranomaisille ei tulisi antaa epätarkkarajaista ja tulkinnanvaraista valtaa, jota voitaisiin soveltaa demokratian ja sananvapauden kustannuksella.

Aloitteissa on myös ehdotettu rikoslain 24 luvun 12 § sekä 25 luvun 7a § ja 9 § osalta muuttamista asianomistajarikoksista virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi. Tämä tarkoittaisi sitä, että syyttäjä saisi nostaa syytteen ilman asianomistajan suostumusta ja näin syyttäjälle annettaisiin totalitaarinen yksinvalta.¹⁶⁸ Lakivaliokunta on LaVM 11/2013 - HE 19/2013 vp mietinnössään todennut, että virallisen syytteen alaisuudesta voi seurata, että rikosprosessiin päätyy asioita, jotka eivät sinne syystä tai toisesta välttämättä kuuluisi. Kyse voi olla myös esimerkiksi siitä, ettei asianomistaja omasta vapaasta tahdostaan ja perustellusta syystä haluaisi viedä asiaa rikosprosessiin. Tällä saattaa olla liiallinen vaikutus asianomistajan itsemääräämisoikeuden toteutumiseen.¹⁶⁹

Illmanin mukaan on selvää, että nykyiseen sananvapauslain 24 §:n 1 momenttiin liittyvät ongelmat tulevat muodostumaan merkittäviksi, jos myös viestintärauhan rikkominen, kunnianloukkaus ja yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen sekä viimeksi mainittujen törkeitä tekemuotoja koskevat

166 KKO:2020:68.

167 PTK 71/2019 vp, s. 6–7.

168 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys 2019; LA 33/2019 vp, PTK 71/2019 vp, s. 6.

169 LaVM 11/2013 – HE 19/2013 vp, s. 4, HE 226/2020 vp, s. 11 ja 22.

kriminalisoinnit muutetaan virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi. Tämä ruuhkauttaisi valtakunnansyyttäjän toimiston työskentelyä tavalla, joka heikentää rikosoikeudenhoidon tehokkuutta näissä asioissa ja saattaa myös haitata toimintaa muissa asioissa. Sananvapauslain 24 §:ssä säädettyä syyteoikeussäännöstä tulisi muuttaa niin, että aluesyyttäjällä olisi vastaisuudessa syyteoikeus myös virallisen syytteen alaisista sananvapauslain 12 §:n tarkoittamista rikoksista. Toinen vaihtoehto olisi toteuttaa muutos niin, että valtakunnansyyttäjälle annettaisiin yksinomainen oikeus päättää syytteen nostamisesta joukkotiedotusvälineessä tehdystä julkaistun viestin sisältöön perustuvasta virallisen syytteen alaisesta rikoksesta sekä tällaiseen rikokseen liittyvästä päätoimittajarikkomuksesta.¹⁷⁰ Sananvapauslain esitöissä korostetaan, että syyteharkinnassa tulisi ottaa asianmukaisesti huomioon se, että viestinnän sisällön rikosoikeudellisessa sääntelyssä on aina kysymys sananvapauden rajoittamisesta. Lakimuutoksella voisikin sanoa olevan olennainen vaikutus sananvapauden kaventumiseen, sillä ehdotettu kriminalisointi sekä prosessuaalinen muutos maalittamisrikosten sääntelyyn antaisi valtiovalle erityisiä sananvapautta rajoittavia keinoja käyttöön.¹⁷¹

Voisi todeta, että maalittamisen kriminalisoinnin osalta maalittamistoiminnan aiheuttamia haittoja on arvioitu eri tahojen osalta hyvinkin eri tavalla. Poliisihallituksen kriminalisointiehdotusta virkamiesten osalta on perusteltu sillä, että ilmiöllä on vaikutuksia demokraattiseen yhteiskuntaan ja oikeusjärjestelmän ytimeen, kuten poliisitoimintaan, syyteharkintaan ja lainkäyttöön. Sen mukaan viranomaisilla tulisi olla toiminnan oikeusvarmuuden ja luotettavuuden säilyttämiseksi yksityisiä tahoja parempi suoja, koska viranomaisilla on toimintapakko, eikä virkatehtäviä voida jättää hoitamatta.¹⁷² Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin katsonut, että poliitikot ja virkamiehet virkatointaan toimittaessaan voivat joutua sietämään yksityishenkilöihin verrattuna normaalia kovempaa kritiikkiä. Selvä ero on silti tehtävä kritiikin ja solvauksen välille.¹⁷³ Nykyisen tilanteen voi kuitenkin nähdä ongelmallisena, sillä virkamiehen tulee toimia ratkaisupakon alla ja virkamies voi tehtävän laiminlyönnin vuoksi joutua syytteeseen sekä virkamiesoikeudellisten toimenpiteiden kohteeksi. Esityksissä viranomaisten erityisasemaa on perusteltu sillä, että ratkaisupakko erottaa viranomaistoimenpiteet yksityisten tahojen työstä, jossa haastavia tilanteita voidaan välttää eri tavalla.¹⁷⁴

Poliisihallinnon lainsäädäntöehdotuksen mukaan maalittamista ei kuitenkaan nähdä vain viranomais-toiminnassa esiintyvänä ongelmana, mutta silti siinä ei olla otettu huomioon yksityisiä henkilöitä ja

170 Illman, 2020, s. 92–93.

171 HE 54/2002 vp, s. 93.

172 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 1 ja 12.

173 HE 226/2020 vp, s. 7, Haguenaer v. Ranska 22.4.2010.

174 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 12.

sitä, kuinka maalittamisella voi olla yhtä lailla vaikutuksia tavallisten ihmisten elämään.¹⁷⁵ Myöskin kansanedustajien lakiehdotuksen mukaan jokaisen suomalaisen tulee voida tehdä töitä rauhassa ilman uhkia.¹⁷⁶ Illman onkin selvityksessään antanut oman ehdotuksensa maalittamisen kriminalisoinnista, mikä antaisi suojaa yleisesti, eikä se rajoittuisi ainoastaan viranomaisiin kohdistuneisiin tekoihin tai tekoihin, joilla on liittynyt kohdehenkilön työtehtäviin. Illman on perustellut tätä yhdenvertaisuus-
systeistä.¹⁷⁷ Vaikka viranomaisten työnkuva on vaativa ja uhka joutua maalittamisen uhriksi on suuri, se ei silti poista todellisuutta siitä, etteikö kuka tahansa yksityishenkilö voisi joutua maalittamisen uhriksi ja toiminnasta aiheutua erinäistä haittaa henkilön maineelle ja kunnialle sekä sananvapauden toteutumiselle.

Poliisihallituksen esityksen mukaan myös yksityissektorilla toimivat ammattiryhmät ovat joutuneet maalittamisen kohteeksi, jolloin soveltamisalaltaan yleisten maalittamiseen soveltuvien asianomistajarikosten syyteoikeus tulee esityksen mukaisesti järjestää virallisen syytteen alaiseksi tilanteissa, joissa henkilö joutuu rikoksen kohteeksi omien tai läheistensä työ- / virkatehtävien vuoksi.¹⁷⁸ Kriminalisointiehdotusta virkamiesten osalta on perusteltu sillä, että ilmiöllä on vaikutuksia demokraattiseen yhteiskuntaan ja oikeusjärjestelmän ytimeen, mutta ehdotukseen vaikutuksia ei olla kuitenkaan huomioitu laaja-alasemmin. Esimerkiksi, kuinka säännösehdoituksilla voi olla vaikutusta tavallisten ihmisten oikeuksien toteutumiseen sananvapautta rajoittavasta näkökulmasta. Lisäksi maalittamisella voi olla suuria vaikutuksia esimerkiksi sosiaalisen median avulla elantonsa tienaaviin henkilöihin. He eivät ole virkamiehiä tai viranomaisia, mutta he saattavat ammattinsa puolesta olla jossain määrin julkisuudessa. Maalittaminen voi siten vaikuttaa hyvinkin paljon heidän työnsä toteuttamiseen, jos he joutuvat ilmiön kohteiksi. Voiko mahdollista maalittamista koskevaa säännöstä kuitenkaan soveltaa yksityishenkilöitä koskeviin tapauksiin vai jättääkö lakiehdotus muut kuin virkamiehet ja työtehtävien hoitamisen yhteydessä maalittamisen kohteeksi joutuneet henkilöt säädösehdoituksen soveltamisalan ulkopuolelle? Lasketaanko sosiaalisessa mediassa toimivaa vaikuttajaa henkilöksi, jonka työnkuva voi vaarantua maalittamistoiminnan seurauksena vai sovelletaanko esimerkiksi maalittamisen kohteeksi joutuneisiin somevaikuttajiin jo olemassa olevia rangaistussäännöksiä vai siirtykö vastuu mahdollisen uuden sääntelyn myötä alustapalveluille?

175 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 2 ja 12.

176 LA 33/2019 vp, s. 1.

177 Illman, 2020, s. 133.

178 Poliisihallituksen ym. lainsäädäntöesitys, 2019, s. 2.

Euroopan komissio on todennut, että "digitaalinen vallankumous" on muuttanut demokratiaa ja monen hallituksen ensimmäinen reaktio onkin ollut kriminalisoida käyttäjien ja sosiaalisessa mediassa tapahtuvan verkkovihan leviäminen. Verkossa saatavilla olevan monipuolisen tiedon saatavuuden kääntöpuolena on kuitenkin voimakkaat vihaviestit. Esimerkiksi Saksassa Network Enforcement Act (NetzDG) laki edellyttää alustojen poistavan vihapuheen 24 tunnin kuluessa, jos tämä ei kuitenkaan tapahdu, alustaa uhkaa jopa 50 miljoonan euron sakko.¹⁷⁹ Näin ollen maalittamisen kriminalisoinnin myötä myös alustapalveluiden tarjoajien vastuu tulisi kasvamaan. Palveluntarjoajien tulisi kuitenkin tarjota alusta tietoisesti esimerkiksi maalittamiskeinojen käyttämiselle, jolloin alustapalveluiden tarjoajien tulee toimia tilanteessa tahallisesti, joutuakseen rikosvastuuseen. Digitaalisella alalla lain täytäntöönpano on kuitenkin pohjimmiltaan haastavaa ja erilliskriminalisointia koskevassa lausunnossa on huomautettu, ettei alustan ylläpitäjälle tulisi sysätä vastuuta tapauksissa, joissa useimmiten on epäselvää, onko sisältö ylipäättänsä lainvastaista. Tämänkaltainen sääntely johtaa helposti tarpeettomaan sananvapauden kaventumiseen ja ylläpitäjät, joilla ei välttämättä ole omaa intressiä itse keskustelun sisältöä kohtaan, saattavat ryhtyä poistamaan sisältöä varmuuden vuoksi välttääkseen seuraamuksia.¹⁸⁰

3.6 Maalittamista koskevien erilliskriminalisointiehdotusten arviointia kriminalisointiperiaatteiden- ja perusoikeuksien rajoitusedellytysten valossa

Mika Illman on valtioneuvoston järjestelmällistä häirintää ja maalittamista koskevassa selvityksessä todennut, että maalittamiseen voidaan puuttua kohtuullisen tehokkaasti jo olemassa olevilla rikoslain säännöksillä.¹⁸¹ Maalittaminen on ja sen vahingollisuus on lisääntynyt internetin mahdollistaessa nykyään perättömän tiedon levittämisen huomattavasti tehokkaammin kuin aikaisemmin. Kuitenkin verkkoalustoilla on keskeinen rooli tällaisen disinformaation leviämisessä ja koska tekijät usein toimivat kansallisen lainsäätäjän ulottumattomissa, voidaan perustellusti katsoa, että tällaisia uhkia tulisi ennemmin pyrkiä torjumaan esimerkiksi digitaalisia palveluja koskevalla EU:n lainsäädännöllä kuin puhtaasti kotimaisilla uuskriminalisoinneilla tässä tilanteessa.¹⁸² Alustapalveluiden sääntelyä tarkastellaan jäljempänä kokonaisuudessa 4.

Kuten edellä jo havaittiin, molempien maalittamista koskevien lainsäädäntöehdotusten tunnusmerkistöjen vakavin ongelma on niiden epätäsmällisyys, eikä ehdotettujen pykälien muotoilun voi sanoa

179 De Gregorio ja Stremlau, 2021, s. 437–440.

180 Poliisihallitus ym. lainsäädäntöehditys, 2019, s. 9, Illman, 2020, s. 9, Euroopan alueiden komitea, 2022, s. 3.

181 Illman, 2020, s. 67.

182 Illman, 2020, s. 72.

vastaavan laillisuusperiaatteen edellyttämiä vaatimuksia. Laillisuusperiaate edellyttää erityisesti tarkkarajaisuutta, jotta tiedetään mitä säännöksellä säännellään. Laillisuusperiaatteen vaatimukset on sisällytetty perustuslain 8 §:n ja rikoslain 3 luvun 1 §:n, jossa säädetään rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta, johon siihen sisältyy vaatimus rikossäännöksen täsmällisyydestä. Myös eduskunnan perustuslakivaliokunta on mietinnöissään korostanut, että oleellinen osa rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta on tarkkarajaisuus- ja täsmällisyysvaatimus, jolloin rikosoikeudellisen lainsäädännön on oltava riittävän täsmällistä. Valiokunnan mukaan kunkin rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava riittäväällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa.¹⁸³ Näin ollen tunnusmerkistön epätäsmällisyydestä voi seurata ennakoitavuuden puute, jolloin on myöskin vaikea arvioida millä tavoin esityksessä on huomioitu sananvapauden toteutuminen.

PL 12 §:n 1 momentissa säädetään eräistä lisävaatimuksista täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden osalta. Lisävaatimukset kertovat miten tarkasti ilmaisurikoksia koskevat rangaistussäännökset on muotoiltava.¹⁸⁴ Laillisen ja laittoman sisällön rajanvedon ollessa epäselvä voi tämmöisen säännöksen soveltaminen pahimmassa tapauksessa luoda sananvapautta hiljentävän vaikutuksen, eli niin sanotun *''chilling effectin''*.¹⁸⁵ Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on kiinnitetty huomiota siihen, että sananvapautta rajoittavien lakien on oltava riittävän täsmälliset. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan epäselvä ja epätäsmällinen normi ei täyty sananvapausartiklan (EIS 10) 2 kohdassa asetettua vaatimusta siitä, että sananvapauden rajoituksen tulee olla säädetty laissa.¹⁸⁶

Kansanedustajien lakiesityksessä ehdotetussa rangaistussäännöksessä ei ole esimerkiksi eritelty kelle tai minkä alan henkilöille säännös on suunnattu, jolloin tätäkään kautta ei ole saatavissa ennakoitavuutta lisäävää tietoa. Voisi sanoa, että tunnusmerkistöstä ei selviä mitä lainsäätäjät yrittää pykälällä säätää rangaistavaksi. Säännösehdotuksen voi nähdä jättävän monelta osin arvailujen varaan, mitä kaikkea se rangaistuksen uhalla tulisi kieltämään. Ehdotetun tunnusmerkistön soveltaminen oikeuskäytännössä voisi epätäsmällisyytensä vuoksi lisäksi olla hyvin sattumanvaraista – esimerkiksi soveltamiseen voisi olennaisesti vaikuttaa soveltajan yhteiskunnalliset tai muuten subjektiiviset mielipiteet, mikä mahdollistaisi myös sellaisen toiminnan kieltämisen, joka on sananvapauden puitteissa sallittua.¹⁸⁷

183 PeVM 25/1994 vp s. 8, PeVL 31/2002 vp s.2.

184 Viljanen, 2001, s. 329.

185 Riekkinen, 2022, s. 5.

186 EIT, Autronic AG v. Sveitsi, 1990.

187 Illman, 2020, s. 125.

Epäselvyyden lisäksi kansanedustajien säädösehdotuksen sisältämä tunnusmerkistö on hyvin laaja. Ehdotettu pykälä sisältää säännöksessä mainitun häiritsemisen, uhkailemisen ja perättömien tietojen esittämisen lisäksi osion, jonka mukaan ”vastaava muukin toiminta olisi rangaistavaa.” Näin ollen rangaistavuuden alaa on vaikea määrittää, jolloin se antaa lainkäyttäjälle hyvin paljon tulkinnan varaa ja täten myös mielivaltaa, jolla on vaikutusta muiden oikeushyvien toteutumiseen.¹⁸⁸ Poliisihallituksen lakiehdotuksen tunnusmerkistössä ei myöskään määritellä sitä, minkä standardin mukaan toiminnan hyväksyttävyyttä tulisi arvioida. Siinä ei esimerkiksi edellytetä, että hyväksyttävyyttä tulisi arvioida sananvapauden ja muiden perus- ja ihmisoikeuksien perusteella. Tunnusmerkistö jättää sanamuotonsa perusteella hyväksyttävyyssarvioinnin käytännössä soveltajansa vapaaseen harkintaan, jolloin voidaan sanoa säännöksen mukaan olevan rangaistavaa se, mitä sen soveltaja ei enää haluaisi sietää.¹⁸⁹

Epätasälliset kriminalisoinnit saattaisivat johtaa hallinnon mielivaltaisuuden lisääntymiseen esimerkiksi siten, mikäli kritiikkiä esitettäisiin häiritsevissä määrin, yli viranomaisten sietokyvyn, laivan tunnusmerkistön ongelmallisuus mahdollistaisi rikosoikeudellisiin toimiin ryhtymistä oikeutetun kritiikin esittämisen johdosta. Tällainen soveltaminen merkitsisi selvästikin voimakkaampaa puuttumista sananvapauteen kuin mitä voitaisiin hyväksyä kansanvaltaisessa oikeusvaltiossa. Tällaisen tunnusmerkistön hyväksyminen ei siten toisi toivottavaa hyötyä, vaan enemmänkin lisäisi tulkinnanvaraisten soveltamistilanteiden määrää ja niihin liittyviä riitaisia tilanteita ja menettelyjä.¹⁹⁰ Eduskunnan perustusvaliokunta onkin katsonut, että rikoksen tunnusmerkistö tulee ilmaista sellaisella täsmällisyydellä, että säännöksen sanamuodolla on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa eikä tämän määrittämistä ei saa liiaksi siirtää lain soveltajan vastuulle.¹⁹¹ Näin ollen tarkkarajaisuuden ja täsmällisyyden puuttuminen antaisi hallinnolle valtaa ja vapautta tulkita epäselvää lainsäädäntöä heidän etujensa ja intressiensä mukaisesti, jolloin se saattaisi johtaa epäoikeudenmukaisiin ratkaisuihin. Siten myös oikeusvaltioperiaate rapistuisi tämän kaltaisten kriminalisointien myötä eikä täyttäisi niitä vaatimuksia, joita kansanvaltaisessa oikeusvaltiossa kriminalisoinneille on asetettu. Kansanvaltaista yhteiskuntaa ei palvele se, että maalittamisen torjumiseksi säädetään rangaistussäännöksiä, jotka mahdollistavat sananvapauden liiallisen kaventamisen. Se merkitsisi tinkimistä niistä perusarvoista, joihin oikeusvaltio nojaa.¹⁹² Ihmisoikeusjärjestelmän nimenomainen tarkoitus on kuitenkin ollut suojata yksilöitä julkisen vallan väärinkäytöltä ja sananvapauden keksinen

188 Illman, 2020, s. 130.

189 Illman, 2020, s. 130 ja 139.

190 Illman, 2020, s. 130.

191 PeVL 10/2000 vp s. 3

192 Illman, 2020, s. 139.

merkitys on vaikuttaa yksilön ja valtion välissä suojaten yksilöä valtion siihen kohdistamalta sensuurilta.¹⁹³ Tämän perusteella tunnusmerkistön hyväksyminen ei siten toisi toivottavaa hyötyä, vaan enemmänkin lisäisi tulkinnanvaraisten soveltamistilanteiden määrää ja niihin liittyviä riitaisia tilanteita ja menettelyjä.¹⁹⁴

Oikeushyviensuojeluperiaatteen mukaan maalittamisen kriminalisointia koskevan säännösehdotuksen taustalla tulisi olla täsmällisesti määritelty suojelukohde, joka edellyttää rikosoikeudellisen järjestelmän suojaa ja jota rikosoikeudellisella järjestelmällä pyritään suojaamaan. Kuitenkaan mitä tahansa intressejä ei ole hyväksyttävää suojata valtion pakkovaltaa käyttäen. Suojelukohteilta on siis vaadittava tiettyä painavuutta, jotta rikosoikeuden käyttö niiden suojaksi olisi hyväksyttävää. Kriminalisointiehdotuksen osalta tuleekin punnittavaksi se, onko säädösehdotuksilla suojeltavat oikeushyvät niin sanotusti arvokkaampia kuin sananvapaus, joka saattaisi rajoittua ehdotusten hyväksymisen myötä. Ei ole myöskään osoitettu, että nimenomaan virkamiehet muodostaisivat maalittamisen osalta erityisen haavoittuvan ryhmän, jonka rikosoikeudellista suojaa täytyisi laajentaa erillisellä rangaistussäännöksellä, saati sananvapauden kustannuksella.¹⁹⁵ Rangaistussäännös antaakin sellaisenaan suojaa vain viranomaisille ja se antaa suojaa vain viranomaisiin kohdistuneisiin tekoihin tai tekoihin, joilla on liityntä kohdehenkilön työtehtäviin. Säännöstä ei toisin sanoen ei voi kutsua yhdenvertaisuusperiaatteen mukaiseksi.

Kriminalisointiperiaatteiden linkittyessä toisiinsa ja muodostaessa eräänlaisen kokonaisuuden, voidaan tässä kohtaa soveltaa hyöty-haitta-punninnan periaatetta. Se edellyttää, että rikosoikeudellisesta järjestelmästä aiheutuvia hyötyjä ja haittoja vertaillaan keskenään. Kriminalisoinnilla saavutettavien hyötyjen tulee olla sen aiheuttamia haittoja suuremmat ja, jos teon rangaistavaksi säätämisestä aiheutuisi enemmän haittoja kuin saavutettavia hyötyjä, teon kriminalisointia ei pidä toteuttaa. Kriminalisoinnista saatavissa oleva hyöty liittyy ennen muuta sen kykyyn ennaltaehkäistä oikeushyvän loukkauksia. Kuitenkin säädösehdotusten ollessa laillisuusperiaatteen vastaisia ja sanamuodoiltaan epä tarkkoja, ei niiden voi sanoa toteuttavan periaatteen itsetarkoitusta esimerkiksi rikosten ennaltaehkäisemisessä tai pelotteena, sillä säännös itsessään ei anna vaikutelmaa, että sen avulla maalittamiseen syyllistyneet henkilöt joutuisivat rikosvastuuseen ainakaan kovin todennäköisesti. Symbolisen

193 Vaaraniemi, 2020, s. 33.

194 Illman, 2020, s. 130.

195 Illman, 2020, s. 125.

rangaistussäännöksen vaikutus olisi negatiivinen, koska sen toimimattomuus olisi omiaan entisestään heikentämään kunnioitusta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan.¹⁹⁶

Ultima ratio –periaatteen mukaisesti ajateltuna yhteiskunnallisiin ongelmiin ja moitittaviin käyttäytymismuotoihin tulisi ensisijaisesti puuttua muilla kuin rikosoikeudellisilla keinoilla, sillä rikosoikeudelliset toimenpiteet puuttuvat voimakkaimmin yksilön vapauksiin ja oikeuksiin. Illman on selvityksessään kiinnittänyt huomiota Poliisihallituksen aloitteessa esiin nostettuun väärän tiedon levittämiseen ja epäluottamuksen lietsomiseen. Illmanin mukaan herää kysymys, muodostaako epäluottamuksen luominen viranomaisia kohtaan ja viranomaisten ja instituutioiden puolueettomuuden ja uskottavuuden kyseenalaistaminen sellaista haittaa ja vahinkoa, jonka aiheutumista on perusteltua torjua rikosoikeudellisin keinoin. Ainakin tältä osin rikosoikeudellisten keinojen käyttöä vastaan puhuu rikosoikeudellinen *ultima ratio* -periaate.¹⁹⁷

Esimerkiksi alustapalveluiden sääntelyä tehostamalla toimittaisiin *ultima ratio*-periaatteen mukaisesti. Yhteiskunnallisen kanssakäymisen tapahtuessa sosiaalisen median alustoilla tulisi verkkopalveluiden sääntelyä enemmän tehostaa. Maalittamisen kriminalisointiehdotuksissa oli ehdotettu, että palvelun tarjoajilla tulisi olla enemmän vastuuta. Tehokkaampi keino voisikin olla sääntelyn tehostaminen ja kohdistaminen tahoon, joka tarjoaa alustan maalittamiselle.¹⁹⁸ Säännöksessä tulisi kuitenkin laillisuusperiaatteen edellyttämän täsmällisyys- ja tarkkarajaisuus- vaatimuksen edellyttämällä tavalla määritellä ne kriteerit, joiden vallitessa julkaisijalle syntyy velvoite poistaa alustalla esillä oleva viesti tai muun tieto. Poistamisvelvollisuuden tulisi koskea viestejä ja muita tietoja, joiden sisältö ilmeisesti täyttää tiettyjen rikoslaissa säädettyjen vakavien ilmaisurikosten tunnusmerkistön. Nämä tunnusmerkistöt tulisi luetella nimenomaisesti poistamisvelvollisuutta koskevassa säännöksessä, jossa edellytettäisiin, että siinä tarkoitettu poistamisvelvoite täytetään ilman aiheetonta viivästyä ja viimeistään x ajan kuluttua siitä, kun poistamisvelvollinen on yleisöltä tai muulta taholta saamansa ilmoituksen tai muuten tosiasiallisesti tullut tietoiseksi poistamisvelvollisuuden piiriin kuuluvasta sisällöstä. Sitä, että poistamisvelvollisuus tulisi määritellä koskemaan mainittuja tunnusmerkistöjä ilmeisellä tavalla täyttävät sisällöt, voidaan puoltaa varsin painavin syin. Toisten uhkaaminen väkivallalla tai muilla rikoksilla, yllyttäminen vihaan tai väkivaltaan, muun rasistisen vihapuheen levittäminen sekä lapsipornon levittäminen eivät ansaitse perustuslain 12 §:ssä ja EIS 10 artiklassa turvattua

196 Illman, 2020, s. 122 ja 140.

197 Illman, 2020, s. 71.

198 Illman, 2020, s. 139.

sananvapauden suojaa. Tällainen toiminta on hyvin vahingollista ja sitä voidaankin luonnehtia EIS 17 artiklassa tarkoitetuksi oikeuksien väärinkäyttämiseksi.¹⁹⁹

Kansanedustajien säännösehdotuksen 2 momentin mukaan viranomaisen maalittamiseen syyllistyisi myös se, joka tietoisena 1 momentissa mainittujen keinojen tarkoituksesta tarjoaa alustan keinojen käyttämiselle. Kuitenkin 1 momentissa määritetyn kriminalisoinnin liiallinen epätasaisuus ja laaja-alaisuus johtaisi siihen, että 2 momentissa tarkoitetun alustanpalvelun tarjoajan olisi hyvin vaikeaa arvioida, millaisten viestin levittämiseen palveluita ei tulisi tarjota. Tällöin 2 momentissa ehdotetun sääntelyn hyväksymisellä laillisuusperiaatteen tarkkarajaisuus- ja täsmällisyysvaatimukset sekä sananvapauden suojaa koskevat vaatimukset eivät täytyisi.²⁰⁰ Tällainen sääntely voisi myös olla ongelmallinen sähkökauppadirektiivin (2000/31/EY) 15(1) artiklan kannalta. Siinä kielletään jäsenvaltioita asettamasta tietyille direktiivissä tarkoitetuille palveluntarjoajille yleistä velvoitetta valvoa siirtämiään ja tallentamiaan tietoja.

Perusoikeuden käyttöä rajoittava kriminalisointi on hyväksyttävissä vain, jos kriminalisoinnin aiheuttama perusoikeusrajoitus täyttää perusoikeusjärjestelmän mukaiset rajoittamisedellytykset. Esimerkiksi sananvapauden rajoittaminen ei siten ole yhtään hyväksyttävämpää sen vuoksi, että rajoitus toteutetaan rangaistussäännöksen muodossa. Päinvastoin sananvapautta rajoittavan rangaistussäännöksen on myös täytettävä perusoikeusjärjestelmän mukaiset sananvapauden rajoittamisedellytykset olakseen hyväksyttävä. Näiden rajoitusedellytysten joukossa laillisuusperiaatteella on korostettu asema. Perusoikeusjärjestelmän merkitys ei kuitenkaan ole yksinomaan rikosoikeuden käyttöä rajoittava.²⁰¹ Lausunnossaan PeVL 23/1997 vp perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota myös perusoikeusjärjestelmästä aiheutuviin positiivisiin toimitavelvoitteisiin. Lausunnossa todetaan, että perusoikeuksista voidaan johtaa lainsäätäjään kohdistuva velvoite säätää ja ylläpitää kriminalisointeja, jotka ovat välttämättömiä perusoikeuden turvaamiseksi ulkopuolisten loukkauksilta.²⁰² Vastaavasti perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvan hyväksyttävyyysvaatimuksen on katsottu edellyttävän, että kriminalisoinnille on oltava esitettävissä painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste.²⁰³

199 Illman, 2020, s. 146–147.

200 Illman, 2020, s. 128.

201 Illman, 2020, s. 117–118.

202 PeVL 23/1997 vp, 3.

203 PeVL 23/1997 vp, s. 2.

Viranomaisen maalittamisen kriminalisointia koskevien ehdotusten voi perustellusti katsoa olevan sananvapauden rajoittamista. Toisin sanoen niissä ei tosiasiallisesti ole huomioitu sananvapauden toteutumista. Kriminalisointiperiaatteiden ja perusoikeuksien rajoitusedellytysten valossa tarkasteltuna kumpakaan ehdotusta ei tulisi hyväksyä sellaisenaan, jos ollenkaan. Suurimpana ongelmakohtana perusoikeuksien rajoitusedellytysten näkökulmasta katsottuna voisi pitää sitä, että sananvapauden rajoittamiselle tulee löytyä tarpeeksi tärkeää ja yhteiskunnallisesti merkittävää syy. Kun ajatellaan virkamiehiin ja viranomaisiin kohdistuvaa kritiikkiä, heidän tulee virkaansa virkatointaan toimittaessaan kestää yksityishenkilöihin verrattuna kovempaa kritiikkiä, jolloin kriminalisointiperiaatteiden, etenkin laillisuusperiaatteen täsmällisyys ja tarkkarajaisuuden kannalta tärkeää on, ettei sananvapautta pystytä rajoittamaan epätasällisen sääntelyn vuoksi lainsoveltajan vapaan tulkinnan tuloksena. Säännökset sellaisenaan nimenomaisesti mahdollistaisi tällaisen mielivaltaisen ja tilannekohtaisen lainsoveltamisen, sillä epätarkka säännös ei todellisuudessa anna lainsoveltajalle tarkkarajaisia ohjeita, miten sitä tulee soveltaa. Tämä lisää mielivaltaa ja johtaa epäoikeudenmukaisiin lopputulemiin, kuten sananvapauden oikeudettomaan rajoittamiseen.

Oikeusministeriö on laatinut oman esityksensä maalittamista koskevan pykälän, jonka sisältö voisi olla seuraava:

X § Maalittaminen

Joka 1) yleisesti käytettävää sähköistä tietoverkkoa käyttäen, tarkoituksenaan saada aikaan henkilöön tämän työtehtävien tai yhteiskunnallisten tehtävien vuoksi kohdistuva sellaisessa tietoverkossa tapahtuva järjestelmällinen häirintä, uhkaa tai painostaa kohdehenkilöä taikka esittää hänestä väärän, vääristellyn, halventavan tai yksityiselämää koskevan tiedon taikka

2) tietoisena toiminnan luonteesta osallistuu 1 kohdassa tarkoitettuun järjestelmälliseen häirintään uhkaamalla tai painostamalla kohdehenkilöä taikka esittämällä hänestä mainitussa kohdassa tarkoitettun tiedon, on tuomittava maalittamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään X kuukaudeksi/vuodeksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettuna tiedon esittämisenä ei pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettuna tiedon esittämisenä ei myöskään pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Lisäksi 1 momentissa tarkoitettuna tiedon esittämisenä ei pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Ehdotuksesta selviää, että miten maalittaminen olisi kuvattavissa huomattavasti tarkkarajaisemmin ja säännös sisältäisi ne oleelliset maalittamisen elementit, jotka olisivat tarpeen ottaa pykälään.²⁰⁴

3.7 Euroopan Unionin sääntely ja maalittaminen

Kuten tutkielmassa on aikaisemmin jo todettu, verkkoväkivalta on lisääntynyt meneillään olevan nopean digitaalisen muutoksen, internetin sekä tietoteknisten välineiden käytön myötä. Verkkoväkivalta onkin noussut väkivallan uudeksi muodoksi, joka voimistuu ja leviää yksittäisten jäsenvaltioiden rajojen yli internetin kautta. Toiminnan luonteen ollessa rajat ylittävää, jäsenvaltioiden yksittäiset toimet eivät riitä ratkaisemaan ongelmaa.²⁰⁵ Verkkoväkivallan laajasta levinneisyydestä huolimatta lainsäädäntö on kuitenkin ollut tähän saakka hyvin hajanaista, jolloin sekä EU:n tasolla että jäsenvaltioissa on havaittu merkittäviä puutteita tämän tyyppisessä lainsäädännössä.²⁰⁶ Verkossa tapahtuviin väkivaltatekoihin puuttuminen on kuitenkin vaikeaa ilman tehokasta sääntelyä.

Euroopan komissiolta on hetki sitten tullut direktiiviehdotus naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta, jossa nimenomaisesti säädetään myös verkkoväkivallasta.²⁰⁷ Näin ollen säädöstä voisi soveltaa myös esimerkiksi verkkoalustoilla tapahtuvaan maalittamiseen. Tällä ehdotuksella EU-rikosten luettelo laajentuisi kattamaan myös vihapuheen ja viharikokset.²⁰⁸

Maailmalla vallinnut pandemia on korostanut erityisesti naisiin kohdistuneen väkivallan uhkaa myös verkkoväkivallan osalta.²⁰⁹ Yhteiskunnan painottumisesta verkkoympäristöön aiheutuu lisää

204 Oikeusministeriö, 2022, s. 85.

205 COM(2022) 105, Toissijaisuusperiaate (jaetun toimivallan osalta).

206 COM(2022) 105, ehdotuksen tausta.

207 COM(2022) 105, ehdotuksen tausta.

208 COM(2022) 105, Yhdenmukaisuus EU:n muiden politiikkojen kanssa.

209 Edilex uutiset, Komissio ehdottaa EU:n laajuisia sääntöjä naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumiseksi, 9.3.2022

väkivallan muotoja mikä antaa sen toteuttamiselle enemmän mahdollisuuksia. Kyberväkivalta on hyvin yleinen ja kasvava ongelma ja sillä on vaikutusta ihmisten haluun muun muassa osallistua verkkokeskusteluihin, mikä kaventaa sananvapauden toteutumista.²¹⁰ Naiset joutuvat miehiä useammin biologiseen tai sosiaaliseen sukupuoleen perustuvan verkkoväkivallan, ja erityisesti verkkoväkivallan seksuaalisten muotojen, kohteeksi, mutta komission ehdotuksessa kuitenkin korostetaan, että kuka tahansa voi joutua tällaisen väkivallan uhriksi biologisesta tai sosiaalisesta sukupuolesta riippumatta.²¹¹ Näin ollen direktiiviä voisi soveltaa myös sen nimen ulkopuolella, eli se ei tulisi sovellettavaksi vain tilanteissa, joissa naiset joutuvat väkivallan uhreiksi.

Komission mielestä on tarpeen säätää yhdenmukaisista rikosten ja seuraamusten määritelmistä tiettyjen verkkoväkivallan muotojen osalta. Vihapuheen helppoa, nopeaa ja laajaa jakamista digitaalisessa maailmassa vahvistavat verkkoestottomuuden vaikutukset, verkon tuoma anonymiteettisuoja, ja rankaisemattomuuden tunne vähentää pidättäytymistä tällaisten rikosten tekemiseen.²¹² Tieto- ja viestintäteknologioiden käyttöön liittyy myöskin riski siitä, että tietyt verkkoväkivallan muodot leviävät helposti, nopeasti ja laajalti, mikä aiheuttaa uhrille syvää ja pitkäaikaista haittaa tai lisää sitä,²¹³ jolloin verkkoväkivalta vaikuttaa olennaisesti yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja yleisesti ihmisoi-
keuksien toteutumiseen.²¹⁴

Direktiiviehdotuksen tavoitteena on torjua tehokkaasti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa kaikkialla EU:ssa.²¹⁵ Direktiiviehdotuksessa säädetään kyberrikoksia koskevista vähimmäissäännöistä ja kriminalisoidaan muun muassa²¹⁶ intiimin tai manipuloidun materiaalin luvaton jakaminen (7 artikla), verkkoahdistelua koskevat rikokset (8 artikla), verkkohäirintää koskevat rikokset (9 artikla) ja vihaan tai väkivaltaan yllyttäminen verkon kautta (10 artikla).²¹⁷

Direktiiviehdotuksella täydennetään digipalvelusäädöstä (DSA) määrittelemällä verkkoväkivaltaan liittyvä laiton verkkosisältö, mikä mahdollistaa muun muassa nopeat oikeudelliset menettelyt tällaisen verkkosisällön poistamiseksi nopeasti. Ehdotus sisältää myös verkkoväkivaltarikoksia koskevat vähimmäissäännöt, joilla varmistetaan, että kansallisilla oikeusviranomaisilla on valtuudet määrätä

210 Euroopan Komissio, Questions and answers: the Commission's proposal for new EU-wide rules to stop violence against women and domestic violence, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_1534, 24.7.2022.

211 COM(2022) 105, ehdotuksen tausta.

212 COM(2022) 105, kohta 22.

213 COM(2022) 105, kohta 18.

214 COM(2022) 105, kohta 17.

215 COM(2022) 105, ehdotuksen tausta.

216 Edilex uutiset, Komissio ehdottaa EU:n laajuisia sääntöjä naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumiseksi, 9.3.2022

217 COM(2022) 105, Ehdotukseen sisältyvien säännösten yksityiskohtaiset selitykset.

välityspalvelujen tarjoajat toimimaan verkkoväkivalta sisältöjä vastaan.²¹⁸ Ehdotuksella varmistetaan, että kyseisiin rikoksiin liittyvä verkkosisältö poistetaan ja tarjotaan oikeussuojakeinoja käyttäjille, joihin rikos on vaikuttanut.²¹⁹ Digipalvelusäädöstä käsitellään tutkielmassa jäljempänä osiossa 4.1.4.

Uudessa direktiiviehdotuksessa on erityisesti painotettu välityspalveluiden roolia ja vastuun jakautumista viranomaisten kanssa verkkovälitteisten rikosten kitkemisessä. Direktiivin mukaan, jotta verkkoväkivaltarikosten uhrien oikeudet voidaan turvata tehokkaasti, jäsenvaltiot olisi velvoitettava toteuttamaan asianmukaisia toimenpiteitä kyseisen aineiston poistamiseksi.²²⁰ Toimenpiteisiin olisi kuuluttava erityisesti kansallisten oikeusviranomaisten valtuuttaminen määräämään välityspalvelujen tarjoajat poistamaan yksi tai useampi osa tietyistä materiaalista tai estää pääsy niihin, jotta esimerkiksi maalittamiseen voitaisiin puuttua. Tällaiset määräykset olisi annettava uhrin asianmukaisesti perustellusta pyynnöstä. Määräykset, joilla poistetaan materiaali tai pääsy siihen, olisi pääsääntöisesti osoitettava tietyille välityspalvelujen tarjoajalle, sillä muun muassa sananvapauden toteutuminen huomioiden alustoilla on parhaat edellytykset toimia näissä tilanteissa.²²¹ Toisin sanoen viranomaisten resurssit yksin verkkoväkivallan ja maalittamisen poistamiseen eivät ole riittäviä ja tämän vuoksi sääntelyä tuleekin tehostaa koskemaan myös alustapalveluita.

218 COM(2022) 105, ehdotuksen tavoitteet.

219 COM(2022) 105, ehdotuksen tavoitteet.

220 COM(2022) 105, kohta 39.

221 COM(2022) 105, kohta 41.

4. VERKKOALUSTOJEN SÄÄNTELY JA PALVELUN TARJOAJIA KOSKEVAT VASTUUKYSYMYKSET

4.1 Verkkoalustojen sääntelykehikko koskien verkkoalustojen vastuuta

Verkossa toimivat sosiaalisen median alustat ovat mahdollistaneet ja monipuolistaneet tiedon saatavuutta, sekä edistäneet mielipiteiden kuuluvuutta ja sananvapauden toteutumista, sillä verkossa oleva tieto ja esimerkiksi käyttäjien tuottama oma sisältö on mahdollista jakaa kenen tahansa saataville.²²² Sosiaalinen media on kuitenkin tarjonnut alustan myös negatiivisille ilmiöille, kuten ääriliikkeille, terroristiselle sisällölle, laajamittaiselle disinformaatiolle ja vihapuheelle. Näin ollen alustat luovat myös uhan käyttäjien henkilökohtaiselle turvallisuudelle.²²³ Sosiaalisen median ilmiöllä voisikin sanoa olevan kaksijakoinen vaikutus, jolloin se toisaalta edesauttaa sananvapauden toteutumista, mutta samaan aikaan esimerkiksi vihapuheen ja maalittamisen kaltaisten haittailmiöiden vuoksi rajoittaa sananvapautta. Lainsäädännössä ei ole yleistä säännöstä, jolla sivuston tai alustan ylläpitäjä veloitettaisiin valvomaan ylläpitämänsä sivuston laillisuutta tai poistamaan siitä tietty sisällöltään lainvastainen aineisto tai estämään sen tuleminen yleisön saataville. Näin ollen sosiaalisen median käyttöä voikin siksi kutsua käyttäjien varassa tapahtuvaksi tasapainotteluksi sananvapauden toteutumisen ja rajoittamisen kannalta, sillä siellä jaettava sisältö voi olla ristiriidassa esimerkiksi aitouden, turvallisuuden, yksityisyyden ja ihmisarvon kanssa ja näin ollen jotkut ilmaisut voivat vaarantaa muiden ihmisten kyvyn ilmaista itseään vapaasti.²²⁴

Digitalisoitumisen ja tietoverkkojen nopean kehityksen myötä yhteiskunnan voisi kuitenkin sanoa olevan lähes riippuvainen verkkopalveluiden olemassaolosta. EIT onkin vuonna 2012 annetussa tuomiossaan *Ahmet Yildirim* todennut, että internetiä voidaan pitää jo välttämättömänä julkiseen keskusteluun osallistumisen kannalta.²²⁵ Erilaiset verkkoalustat nähdäänkin suurelta osin perus- ja ihmisoikeuksien toteuttajina, sillä Internet ja sosiaalisen median alustat tarjoavat muun muassa tietoa ja mahdollisuuden osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Euroopan komissio on todennut, että digitalisoitumisen myötä myös demokratian toteutuminen on väistämättä muuttunut.²²⁶ Verkkoyhteiskunnan vauhdikkaalla kehitymisellä on kuitenkin kääntöpuolensa ja tästä johtuen sääntely ei pysy perässä. Sääntelykehityksen hitaus on yhteydessä teknologian nopeaan kehittymiseen, jolloin sääntelyä tulisi jatkuvasti muuttaa, minkä vuoksi välttämättä pystytään tehokkaasti vastaamaan verkossa

222 De Gregorio ja Strelau, 2021, s. 437.

223 Balkin, 2021, s. 82–83, Mchangama ja Alkiviadou, 2021, s. 452.

224 Schultz, 2021, s. 151–152 ja Oikeusministeriö, 2022, s. 83.

225 Ahmet Yildirim v. Turkey 2012, kohta 54.

226 Kabhenn, 2021, s. 49.

tapahtuviin oikeushyvien loukkauksiin. Paine erinäisiin sääntelytoimiin onkin tämän vuoksi kasvanut ja sosiaalisen median yrityksillä on tärkeä rooli sääntelykehityksen kannalta.²²⁷

Seuraavaksi tarkastellaan toisen tutkimuskysymyksen kannalta olennaista verkkoalustojen vastuuta koskevaa sääntelykehikkoa alustapalveluiden sääntelyn ja vastuukysymyksien selventämiseksi. Tarkasteltava verkkoalustojen sääntely rakentuu tämänhetkisestä EU-tasoisesta -ja kansallisesta sääntelystä. Euroopan unionin sähköisestä kaupankäyntiä koskevalla direktiivillä (2000/31/EY) säädellään tämänhetkisestä tietoyhteiskunnan palveluiden tarjoamisesta. Nyt on kuitenkin ryhdytty muutostöihin jo yli 20 vuotta vanhan sähkökauppadirektiivin osalta. Direktiiviin perustuva sääntely on jäljessä verkon kehityksestä, eikä se enää riittävästi huomioi digitaalitalouden muotojen nopeaa muutosta ja laajentumista.²²⁸ Komission digitaalisia palveluja koskevalla lainsäädäntöuudistuksella (DSA) on tarkoitus kehittää sääntelyä ja, jonka tarkoituksena on tehostaa digitaalisten palvelujen valvontaa Euroopan unionissa.²²⁹ Yhtenä toimenpiteenä on selkeyttää edelleen verkkoalustojen rooleja ja vastuita laittomien viestisisältöjen osalta.²³⁰ Sääntelyllä voisi mahdollisesti puuttua myös maalittamiseen. Kuitenkin ennen kuin paneudumme DSA:n sääntelyyn, tulee tarkastella nykyistä sääntelykehikkoa, jotta ymmärrämme, kuinka sääntely tulee mahdollisesti uudistuksen myötä muuttumaan ja tiukentumaan. Kansallisella tasolla sääntely on toteutettu sähköisen viestinnän palveluista annetun lain (917/2014, LSVP) sekä sananvapauslain avulla.

4.1.1 Euroopan unionin sähköistä kaupankäyntiä koskeva direktiivi

Sähkökauppadirektiivin artikloissa 12–14 säädetään verkkoalustoja koskevasta ehdollisesta vastuuvapaudesta. Jotta voidaan selvittää verkkoalustojen toimijoiden rikosoikeudellinen vastuu, on tutustuttava kyseisiin vastuuvapaussäännöksiin. Määräysten tarkoituksena on varmistaa, että palveluntarjoaja, joka ei tosiasiallisesti vaikuta tai välttämättä edes voi vaikuttaa verkossa kulkevien tai sinne tallennettujen tietojen sisältöön, ei vastaa sisällöstä.²³¹

Sosiaalisen median alustat eivät juurikaan julkaise omaa sisältöään, eivätkä alustojen käyttäjät ole mediayhtiöiden agendaa edustavia palkattuja toimittajia,²³² jolloin sosiaalisen median alustat eivät käytännössä ole vastuussa niillä esiintyvistä sisällöstä. Tämä johtuu siitä, että verkkoalustoja voidaan

227 Woods, 2021, s. 78, Balkin, 2021, s. 82–83.

228 Päläs ja Peltonen, 2021, s. 35.

229 Liikenne ja viestintäministeriö, LVM2020-00297, s. 4.

230 Päläs ja Peltonen, 2021, s. 35.

231 Valtioneuvoston U-kirjelmä, U 2/2021 vp, s. 2.

232 Bayer, 2021, s. 28, sosiaalisen median alustat saattavat julkaista esim. tiedotteita alustan uusista ominaisuuksista.

verrata kaapeli- tai esimerkiksi satelliittiyhtiöihin (jakelijoihin), joihin sovelletaan myös laillisia rajoituksia siirrettävän sisällön valinnassa. Alustapalveluiden olisi tarkoitus välittää sisältöä ja poistaa vain se, mihin ne on lain mukaan velvoitettu. Tällä tarkoitetaan laitonta sisältöä. Alustojen on myös kunnioitettava prosessuaalisia oikeuksia, eikä palveluehtoja määriteltäessä ole rajoittamatonta vapautta. Lisäksi ehtojen on kunnioitettava kuluttajansuojan periaatteita sekä perusoikeuksia. Toisin sanoen alustapalvelut saatetaan velvoittaa välittämään tiettyä sisältöä ja heitä voidaan kieltää poistamasta sitä. Tämän perusteella alustojen voisi sanoa toimivan yleisinä ilmaisuvapauden suojaaman sisällön välittäjinä ja sananvapauden toteuttajina. Näin ollen lainsäädäntö instrumentit voivat rajoittaa alustojen vapautta määritellä, mitä sisältöä välittää ja mitä poistaa.²³³ Tietentyypiset sisällöt tulee poistaa käyttäjien suojaamiseksi esimerkiksi vihapuheelta tai häirinnältä.²³⁴

Vastuuvapaussäätelyssä on kyse siitä, ettei verkkoalustoja voi asettaa vastuuseen esimerkiksi 16 artiklan 1 kohdan mukaisesti käyttäjän alustalle tallentamasta tiedosta, jos palvelun tarjoajalla ei ole tosiasiallista tietoa laittomasta toiminnasta tai tiedoista. Vastuuvapauden perusteena on nähty se, ettei säännöksessä tarkoitetuilla palveluntarjoajilla ole kontrollia fasilitoimaansa sisältöön tai aktiivista roolia, jonka vuoksi se tuntisi tallennetut tiedot tai valvoisi niitä.²³⁵ 14(b) artiklan mukaan palvelun tarjoajan tulee toimia viipymättä tietojen poistamiseksi tai niihin pääsyn estämiseksi heti saatuaan tiedon tällaisista seikoista. Direktiivin 15 artiklan 1 kohdan mukaan *jäsenvaltiot eivät saa asettaa 12 artiklan mukaista pelkkää tietojen siirtotoimintaa, 13 artiklan mukaista välimuistiin tallentamista tai 14 artiklan mukaista säilytys- eli hosting- toimintaa harjoittaville tietoyhteiskunnan palveluja tarjoajille yleistä velvoitetta valvoa siirtämiään tai tallentamiaan tietoja*. Jäsenvaltiot eivät myöskään saa asettaa ”yleistä velvoitetta pyrkiä saamaan aktiivisesti selville laitonta toimintaa osoittavia tosiasioita tai olosuhteita”.

4.1.2 Laki sähköisen viestinnän palveluista

Sähkökauppadirektiivin vaatimukset palveluntarjoajien vastuuvapaudesta on kansallisella tasolla sisällytetty sähköisen viestinnän palveluista annetun lain (917/2014) 182–184 §:iin. Pykälissä säädetään sellaisista liikeyrityksistä, joiden toiminnassa on kysymys pääosin tai kokonaan tiedonsiirto- ja verkkoyhteyspalveluiden tai erilaisten tallennuspalveluiden tarjoamisesta.²³⁶ Ne tulevat sovellettavaksi silloin, kun palvelun tarjoajan toiminta rajoittuu erillisen sisällön tuottajan tuottamien tietojen

233 Buyer, 2021, s. 29–30.

234 Neuvonen, 2020, s. 8.

235 Päläs ja Peltonen, 2021, s. 20.

236 Illman, 2020, s. 141.

tekniseen välittämiseen tietoverkossa tai verkkoyhteyden tekniseen toteuttamiseen, eikä palvelun tarjoaja itse osallistu tietosisällön tuottamiseen tai muokkaamiseen.²³⁷ Vastuuvapaus koskee lain 3 § mukaisia tietoyhteiskunnan palveluita.

Aina ei kuitenkaan ole yksinkertaista sanoa, onko verkkopalvelussa kyse vastuuvapaussäännösten alaan kuuluvasta siirto- tai tallennuspalvelun tarjoamisesta vai myös sisällön tuottamisesta. Silloin kun kyse ei ole vastuuvapauden alaan kuuluvasta toiminnasta, rikosoikeudellinen vastuu tulee kyseeseen edellyttäen, että sen yleiset edellytykset täyttyvät. Rikosoikeudellisen vastuun keskeisenä edellytyksenä on syyksiluettavuus eli teon tahallisuus tai eräissä tapauksissa tuottamuksellisuus. Olenaisista on, milloin palvelun tarjoajalla tai ylläpitäjällä on sellainen tietoisuus laittomasta sisällöstä, että tahallisuus täyttyy. Tällainen tietoisuus voi perustua esimerkiksi palvelun tarjoajan omaan valvontaan, viranomaisilta tai tekijänoikeuden haltijalta saatuihin ilmoituksiin taikka muilta tahoilta saatuihin riittävän täsmällisiin ja luotettaviin ilmoituksiin. Silloin, jos tarjottu palvelu olennaisilta osin perustuu lainvastaiseen toimintaan, tahallisuus on helpommin osoitettavissa. Esimerkiksi laittoman toiminnan luonne ja laajamittaisuus voivat viitata siihen, että alustan ylläpitäjällä on ollut tahallisuuden edellyttämä tietoisuus toiminnan laittomasta luonteesta.²³⁸

Verkkoalustan ylläpitäjän vastuu voi perustua esimerkiksi siihen, että palvelun ylläpitäjä osallistuu lainvastaisen sisällön tuottamiseen tai toimii yhteistyössä sisällön tuottajan kanssa tarkoituksenaan edistää tai toteuttaa lainvastaista toimintaa. Alustan ylläpitäjä voi lisäksi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen tilanteessa, jossa ylläpitäjä saa ilmoituksen sivustolla olevasta lainvastaisesta aineistosta, mutta ylläpitäjä tästä huolimatta tietoisesti sallii aineiston pitämisen sivustollaan, eikä ryhdy toimenpiteisiin sen poistamiseksi. Verkkoalustan ylläpitäjä ei kuitenkaan ole rikosoikeudellisessa vastuussa kaikesta alustan välityksellä harjoitetusta lainvastaisesta toiminnasta.

Ennakkoratkaisussa KKO 2010:47 ja eräissä Helsingin käräjäoikeuden ratkaisussa vuodelta 2016 on käsitelty alustapalvelun ylläpitäjän vastuuta. KKO 2010:47 tapauksessa otettiin kantaa verkkopalvelun ylläpitäjän vastuuseen tekijänoikeusloukkauksia käsitelleessä Finreactor-tapauksessa. Vastaajien katsottiin tahallisesti loukanneen asianomistajille kuuluneita tekijänoikeuksia. Palvelu oli toiminut ns. seurantapalvelimena, josta verkon käyttäjä oli saanut tiedon muiden käyttäjien koneilla olevista

237 Illman, 2020, s. 56, Kimpimäki, 2019, s. 19.

238 Kimpimäki, 2019, s. 19.

sisältötiedostoista. Verkon toimintaperiaatteena oli, että lataamalla tiedoston lataajasta tuli myös tiedostojen jakaja.²³⁹

Tekijänoikeusrikkomuksesta tuomitut vastaajat olivat osallistuneet Finreactor-verkon ylläpitoon muun muassa hallinnoimalla palvelimella olleita kuvaustiedostoja sekä ohjaamalla ja valvomalla sisältötiedostojen riittävän aktiivista jakamista. Heidän toimensa verkon ylläpitäjinä olivat olleet olennaisia verkossa tapahtuneiden lukuisten yksittäisten tekijänoikeuden loukkausten toteutumisen kannalta. Heidän yhteisenä tarkoituksenaan oli ollut ylläpitää tehokasta järjestelmää teosten laitonta jakamista ja kopiointia varten. He olivat tunteneet järjestelmän toimintatavan ja olleet selvillä omasta asemastaan verkon ylläpitäjinä sekä oman toimintansa merkityksestä koko järjestelmän toimivuuden kannalta. Käyttäjähallinnan tiedoista he olivat saaneet selville, että verkko toimi tarkoitettulla tavalla ja että sen käytön seurauksena teoksia luvottomasti jaettiin ja kopioitiin suuria määriä, vaikka heillä ei ollutkaan tietoa kaikista verkossa välitetyistä yksittäisistä teoksista. Näillä toimillaan vastaajat loukkasivat tahallisesti asianomistajien tekijänoikeuslakiin perustuvia oikeuksia siten, että he olivat yhdessä toistensa ja verkon käyttäjien kanssa osallistuneet suojattujen teosten kappaleiden levittämiseen yleisön keskuuteen ja niiden valmistamiseen. Tapauksessa Finreactor-palvelu ja sen ylläpito oli ollut välttämätön osa rangaistavaa toimintaa.²⁴⁰

Helsingin Käräjäoikeuden 19.8.2016 annettussa tuomiossa R 18/4821 pohdittiin alustantarjoajan vastuuta tapauksessa, joka koski MV-lehteä ja Über Uutiset -sivustoa. Tapauksessa vastaaja, jonka tuomioistuin katsoi olleen kyseessä olleiden verkkojulkaisujen omistaja, tosiasiallinen päätoimittaja, vastaava toimittaja ja julkaisujen sisällöstä vastannut henkilö, tuomittiin useista julkaisujen välityksellä tehdyistä rikoksista, esimerkiksi törkeistä kunnianloukkauksista, kiihottamisista kansanryhmää vastaan, tekijänoikeusrikoksista ja rahankeräysrikoksista.²⁴¹

Lain 182 §:ssä säädetään tiedonsiirto- ja verkkoyhteyspalveluista. Säännöksen mukaan palveluntarjoaja ei ole vastuussa siirrettyjen tietojen sisällöstä tai välittämisestä. Jo kumotun lain tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta (458/2002, sähkökauppalaki) esitöissä on todettu, että vastuuvapauden perusedellytyksenä olisi se, että välittäjän toiminta on luonteeltaan teknistä eikä hän itse osallistu lainvastaisen sisällön tuottamiseen.²⁴² Vastuuvapauden edellytykseksi on asetettu aktiivisuuden

239 KKO 2010:47.

240 KKO 2010:47.

241 Helsingin käräjäoikeus R 18/4821, 19.8.2016 annettu tuomio.

242 HE 194/2001 vp, s. 17.

puuttuminen. Toisin sanoen, jos palveluntarjoaja ei ole siirron alkuunpanija, valitse siirron vastaanottajaa, eikä valitse tai muuta siirrettäviä tietoja tulee vastuuvapautta soveltaa.

Lain 183 §:ssä säädetään vastuuvapaudesta tietojen välimuistiin tallentamisesta. Esimerkiksi pykälän kohdan 5) mukaan vastuuta ei synny, jos palvelun tarjoaja *toimii viipymättä tallentamansa tiedon poistamiseksi tai sen saannin estämiseksi saatuaan tosiasiallisesti tietoonsa*. Tietoisuudella toisin sanoen on vahva merkitys vastuun syntymisessä. Lain 184 §:ssä säädetään vastuuvapaudesta silloin, *kun tietoyhteiskunnan palvelu käsittää palvelun vastaanottajan (sisällön tuottaja) toimittamien tietojen tallentamisen tämän pyynnöstä, palvelun tarjoaja ei ole vastuussa tallennettujen tietojen sisällöstä tai välittämisestä, jos hän toimii viipymättä tallentamansa tiedon saannin estämiseksi saatuaan:* 1) *tietoonsa sitä koskevan tuomioistuimen määräyksen taikka, jos kysymyksessä on tekijänoikeuden tai lähioikeuden loukkaaminen, saatuaan 191 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen; 2) muuten tosiasiallisesti tietoonsa, että tallennettu tieto on ilmeisesti rikoslain 11 luvun 10 tai 10 a §:n taikka 17 luvun 18 tai 18 a §:n vastainen*. Estämisvaatimus koskee esimerkiksi kansanryhmää vastaan kiihottamista tai sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittämistä koskevia säännöksiä. Alustapalvelun tarjoajan vastuuvapauden muodostuminen vaatii kuitenkin palveluntarjoajalta tarkkuutta, sillä pykälässä mainittu RL 11:10:n mukaiseen kiihottamiseen kansanryhmää vastaan syyllistyy myös se, pitää uhkaavaa, panettelevaa tai solvaavaa viestiä yleisön saatavilla. Tämän perusteella voisi ajatella, että palveluntarjoajalta edellytetään myös oma-aloitteisia toimenpiteitä sisällön poistamiseksi.

Lain 185 §:ssä on säädetty mahdollisuudesta määrätä palvelun tarjoajalle kohdistettuun ns. estomääräykseen. Säännöksen mukaan *käräjäoikeus voi syyttäjän tai tutkinnanjohtajan hakemuksesta taikka sen hakemuksesta, jonka oikeutta asia koskee, määrätä sanotun lain 184 §:ssä tarkoitetun tietoyhteiskunnan palvelun tarjoajan sakon uhalla estämään tallentamansa tiedon saannin, jos tieto on ilmeisesti sellainen, että sen sisällön pitäminen yleisön saatavilla tai sen välittäminen on säädetty rangaistavaksi tai korvausvastuun perusteeksi*. Pykälän estomääräys koskee lisäksi tällaisen sisällön välittämistä. Keskeyttämismääräys voidaan kohdistaa julkaisijaan tai ohjelmatoiminnan harjoittajaan taikka lähettimen, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjään, kun estomääräys kohdistetaan sellaiseen palvelun tarjoajaan, jonka palvelu käsittää palvelun vastaanottajan (sisällön tuottaja) toimittamien tietojen tallentamisen tämän pyynnöstä (184 §).

4.1.3 Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä

Sananvapauslakia sovelletaan sellaisiin verkkoalustojen ylläpitäjiin, jotka vaikuttavat tai voivat vaikuttaa alustalla julkaistavien tai siellä levitettävien tietojen sisältöön. Tällaisena toimijana voi olla

yksityishenkilö, joka esimerkiksi ylläpitää internetissä toimivaa sivustoa, keskustelupalstaa, portaalia tai blogisivua ja siihen liittyvää kommenttiosaa. Näin ollen tällaisten ylläpitäjien toiminnassa ei ole kysymys puhtaasti tai pääasiassa teknisen palvelun tarjoamisesta.²⁴³ Näitä toimijoita koskee sananvapauslain 3 §:n 2 momentin, jonka mukaan yksityisen henkilön pitäessä yllä sähköisen viestintäverkon kotisivua häneen sovelletaan sananvapauslain säännöksiä vain rajoitetusti. Sovellettavien säännösten joukkoon kuuluvat kuitenkin rikosvastuun toteuttamisen kannalta lain 12 § sekä 16 § (lähdesuoja ja oikeus anonyymiin ilmaisuun), 18 § (keskeyttämismääräys), 22 § (verkkoviestin keskeyttämismääräys) ja 24 § (syyteoikeussäännös).

Sananvapauslain 18 § sisältää verkkoviestin jakelun keskeyttämismääräyksen. Pykälän 1 momentissa säädetään, että *tuomioistuimien voi syyttäjän, tutkinnanjohtajan tai asianomistajan hakemuksesta määrätä julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan taikka lähettimen, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjän keskeyttämään julkaistun verkkoviestin jakelun, jos viestin sisällön perusteella on ilmeistä, että sen pitäminen yleisön saatavilla on säädetty rangaistavaksi*. Sananvapauslain keskeyttämismääräyssäännöksen ja sähköisen viestinnän palveluista annetun lain estomääräyssäännöksen, molempien havaitaan koskevan sanamuotonsa mukaan tietyn sisällön rangaistavaa pitämistä yleisön saatavilla.²⁴⁴ Sananvapauslain 18 §:n tarkoittama keskeyttämismääräys on lain esitöiden mukaan pakkokeino niitä tilanteita varten, joissa on turvaamistoimen luonteisesti tarpeen keskeyttää sisällöltään lainvastaisen verkkoviestin jakelu. Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 18 §:n perustelujen mukaan verkkoviestin jakelun keskeyttämismääräys voidaan antaa vain, jos viestin sisällön perusteella on ilmeistä, että sen pitäminen yleisön saatavilla on säädetty rangaistavaksi. Keskeyttämismääräyksen edellytykseksi asetettu kynnys on varsin korkea ja tarkoittaa esitöiden mukaan sitä, että viestin sisällöstä on erittäin pätevin perustein voitava päätellä, että sen julkaisija on syyllistynyt yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvaan rikokseen.²⁴⁵

Pykälän 18 § mukaisella verkkoviestillä tarkoitetaan lain 2 § 1 momentin 2 kohdan mukaan *radioaaltojen, sähköisen viestintäverkon tai muun vastaavan teknisen järjestelyn avulla yleisön saataville toimitettua tietoa, mielipidettä tai muuta viestiä*. Lain 1 §:n 2 momentin mukaan sananvapauslakia sovellettaessa *ei viestintään saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä ottaen huomioon sananvapauden merkitys kansanvaltaisessa oikeusvaltiossa*.

243 Illman, 2020, s. 141–142.

244 Illman, 2020, s. 101.

245 HE 54/2002 vp s. 78–79.

Lain 12 §:ssä säädetään rikoksen tekijän ja osallisen vastuusta. Pykälän mukaan *yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta vastaa se, jota rikoslain (39/1889) mukaan on pidettävä rikoksen tekijänä tai siihen osallisena*. Säännöksen esitöiden mukaan vastuu kohdistuu henkilöön, joka tosiasiallisesti tekee viestin sisältöä ja julkaisemista koskevia päätöksiä, kuten julkaisun levittäjä, valmistaja, kustantaja ja julkaisija.²⁴⁶ Säännöksen mukaan sivuston tai alustan ylläpitäjä voi olla vastuussa rikoksesta, joka täyttyy, kun toisen kirjoittama viesti julkaistaan tai levitetään, jos ylläpitäjä on rikoslain 5 luvun osallisuussäännösten mukaisella tavalla osallinen rikokseen. Lainsäädännössä ei ole yleistä säännöstä, jolla ylläpitäjä veloitettaisiin valvomaan ylläpitämänsä sivuston laillisuutta ja poistamaan siitä tietty sisällöltään lainvastainen aineisto tai estämään sen tuleminen yleisön saataville. Ylläpitäjälle voi syntyä epävarsinainen laiminlyöntivastuu rikoslain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaisesti vain korkeintaan hyvin harvinaisissa tilanteissa. Ylläpitäjän rikosoikeudellisen vastuun syntyminen jää käytännössä riippumaan siitä, voidaanko ylläpitäjän osoittaa hyväksyneen sisällöltään lainvastaisen viestin ennen julkaisemista tai viimeistään julkaisuhetkellä.²⁴⁷

Tällä on vaikutusta verkkoviestin keskeyttämismääräyksen ja estomääräyksen soveltamiseen. RL 11 luvun 10 §:ssä säädetään, että *yleisön saataville toimitetun tiedon, mielipiteen tai muun viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta vastaa se, jota rikoslain osallisuutta koskevien säännösten mukaan on pidettävä rikoksen tekijänä tai siihen osallisena*. Lain esitöiden mukaan säännöksessä tarkoitetun rikoksen tekijävastuu kohdentuu yleisesti siihen henkilöön tai niihin henkilöihin, jotka tosiasiaa tekevät viestin sisältöä ja julkaisemista koskevia päätöksiä. Esitöissä todetaan, että (päätoimittajarikkomuksen lisäksi) lakiin ei sisälly (muita) toissijaiseen rikosoikeudelliseen vastuuseen perustuvia säännöksiä. Julkaisun levittäjä, valmistaja, kustantaja tai julkaisija olisivat siten vastuussa tallenteen sisältöön perustuvasta rikoksesta vain, jos heitä rikosoikeuden yleisten oppien mukaan olisi pidettävä sellaisen rikoksen tekijöinä tai siihen osallisina”.²⁴⁸ Näin ollen alustapalvelun ylläpitäjän saatetaan katsoa osallistuneen yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvan rikoksen tekemiseen, kuten maalittamistekoon, pelkästään ylläpitämällä alustaa, jolla lainvastaisten viestien kirjoittajat julkaisevat viestejään. Ylläpitäjä voi kuitenkin olla vastuussa rikoksesta, jossa toisen kirjoittamaa viestiä julkaistaan tai levitetään ylläpitäjän hallitsemalta alustalta, jos ylläpitäjän on rikoslain 5 luvun osallisuussäännösten mukaisella tavalla osallinen tähän rikokseen. Käytännössä ylläpitäjän vastuu liittyy tyypillisesti viestin julkaisemiseen – sen hyväksymiseen ja siihen myötävaikuttamiseen.²⁴⁹

246 HE 54/2002 vp, s. 68.

247 Oikeusministeriö, 2022, s. 31–32.

248 HE 54/2002 vp, s. 68.

249 Illman, 2020, s. 54–55.

Ylläpitäjää ei tulisi kuitenkaan asettaa rikosvastuuseen tapauksessa, jossa ylläpitäjä ei täytä osallisuussäännösten tunnusmerkistöä ja ole edesauttanut rikoksen toteuttamisessa.

Sananvapauslain 18 §:ssä voidaan rinnastaa sähköisen viestinnän palveluista annetun lain 185 §:n tarkoittamaan estomääräykseen, jossa on myös kysymys sananvapauslain 18 §:n keskeyttämismääräystä muistuttavasta pakkokeinosta. Näiden pakkokeinojen tarkoituksena on mahdollistaa se, että epäiltyjen rikollisten viestien jakelu keskeytyy jo ennen oikeudenkäyntiä ja tuomiossa annettavaa hävittämismääräystä. Samalla estetään se, että viestien esillä olosta aiheutuu lisävahinkoa.²⁵⁰ Säännökset ovat sanamuotonsa perusteella osittain päällekkäiset, mutta sananvapauslaki tulee kuitenkin sovellettavaksi sananvapauden käyttämiseen joukkoviestinnässä, kun taas sähköisen viestinnän palveluista annetun lain 185 §:ää sovelletaan verkkoyhteiskunnan palveluntarjoajiin.

Korkein oikeus on antanut pakkokeinon käyttämistä koskevan ennakkoratkaisun (KKO 2019:81). Asia koski verkkojulkaisussa luettavissa olleita keskusteluja. Verkkoviesteinä toimitetut kommentit olivat olleet luettavissa välittömästi julkaisijan tuottamien viestien alla. Niissä oli kohdehenkilö esitetty lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin syyllistyneiden henkilöiden "asiamiehenä ja kaverina" tai suojelijana. Niistä ilmeni myös nimi, asuinpaikkakunta, aiempi työnantaja ja ammatti sekä hänen valokuvansa. Kysymyksessä olevat tiedot ovat rikoslain 24 luvun 8 §:n 1 momentissa tarkoitettuja kohdehenkilön yksityiselämää koskevia tietoja. Verkkojulkaisun yhteyteen syntyneessä keskustelussa kohdehenkilön oli vihjattu olevan itsekkin pedofiili. Korkein oikeus katsoi olevan ilmeistä, että kyseisten verkkoviestien pitäminen yleisön saatavilla oli rikoslain 24 luvun 8 §:n 1 momentissa säädetty rangaistavaksi. Verkkoviestien jakelun keskeyttämismääräystä pidettiin välttämättömänä toimenpiteenä kohdehenkilön yksityiselämän suojaamiseksi. Julkaisija määrättiin keskeyttämään kysymyksessä olevien verkkoviestien jakelun. Ratkaisussa huomautettiin, että keskeyttämismääräys tuli rajoittaa koskemaan vain verkkoviestin sitä osaa, johon se oli sääntelyn tavoitteiden saavuttamiseksi teknisesti välttämätöntä kohdistaa.²⁵¹

4.1.4 Euroopan unionin digipalvelusäädös (Digital Services Act, DSA)

Euroopan komission mielestä EU:n lainsäädäntöä on tarpeen yhdenmukaistaa verkkoalustojen sääntelyn vastuukysymysten osalta.²⁵² Komissio antoi 15 joulukuuta 2020 ehdotuksen digipalvelusäädökseksi (Digital Services Act, DSA) (jäljempänä asetus). Parlamentti antoi oman ehdotuksensa 20

250 Illman, 2020, s. 102.

251 KKO 2019:81.

252 Kalbhenn, 2021, s. 49.

tammikuuta 2022. Se sisälsi joitain muutoksia ja lisäyksiä alkuperäiseen komission ehdotukseen nähdessä.²⁵³ Neuvosto ja parlamentti pääsivät alustavaan poliittiseen yhteisymmärrykseen digimarkkinasäädöksestä 24. maaliskuuta 2022.²⁵⁴ Ehdotus hyväksyttiin parlamentissa 5.7.2022 äänin 539 puolesta, 54 vastaan ja 30 tyhjää.²⁵⁵ Neuvoston puolelta alustava poliittinen yhteisymmärrys edellyttää kuitenkin neuvoston pysyvien edustajien komitean (Coreper) hyväksyntää ennen hyväksymismenettelyn virallisten vaiheiden läpikäyntiä.²⁵⁶ Näin ollen asetus tulee voimaan vasta neuvoston hyväksymisen jälkeen.

Asetuksen avulla olisi mahdollista luoda yhtenäisiä sääntöjä digitaalisille toimijoille, kuten verkkoalustoille ja sosiaalisen median palveluille. Pääasiallinen tavoite on, että näiden digitaalisia palveluita tarjoavien toimijoiden vastuuta kasvatetaan²⁵⁷ ja, että laittomaan sisältöön verkossa puututaan tehokkaasti, jotta verkkoympäristöä ei hyödynnetä laittomassa tarkoituksessa.²⁵⁸ Näin myös käyttäjien EU:n perusoikeuskirjan sisältämät perusoikeudet toteutuisivat tehokkaammin.²⁵⁹

Asetuksen periaatteena on, että sen mikä on laitonta verkon ulkopuolella, on oltava laitonta myös verkossa.²⁶⁰ Ylikansallisella sääntelyllä olisi mahdollisesti ratkaistavissa valtioiden rajat ylittävät sosiaalisen median palvelun tarjoajien vastuukysymykset, sillä kyseiset toimijat ovat käytännössä aina osittain suomalaisen rikoslainsäätäjän ja lainkäyttäjän ulottumattomissa.²⁶¹ Asetusta on määrä soveltaa kaikkiin verkossa toimiviin välityspalvelujen tarjoajiin, jotka tarjoavat palvelujaan EU:n alueella. Näin ollen se koskee myös Suomea.²⁶² Asetuksen 16 artiklan mukaan tämä ei kuitenkaan koske mikroyrityksiä ja pieniä yrityksiä.²⁶³ Asetus antaisi komissiolle myös mahdollisuuden vaatia lisää kohdennettuja toimia vihapuheen sääntelyn suhteen,²⁶⁴ sillä tavoitteena on, että palveluntarjoajat puuttuisivat itse laittomaan sisältöön nykyistä tehokkaammin.²⁶⁵ Asetuksen avulla myös esimerkiksi

253 (COM(2020)0825 – C9-0418/2020 – 2020/0361(COD)) (1).

254 Euroopan unionin neuvosto, <https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2022/04/23/digital-services-act-council-and-european-parliament-reach-deal-on-a-safer-online-space/>, 25.9.2022.

255 Euroopan parlamentti, <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20220701IPR34364/parlamentti-hyvakysi-digipalvelusaannot>, 25.9.2022.

256 Euroopan unionin neuvosto, <https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2022/04/23/digital-services-act-council-and-european-parliament-reach-deal-on-a-safer-online-space/>, 25.9.2022.

257 Lindroos-Hovinheimo, 2020, s. 52.

258 Liikenne- ja viestintäministeriö, LVM2020-00297, s. 1.

259 Euroopan unionin neuvosto, Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista (digipalvelusäädös) ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta, 2021, s. 4.

260 Euroopan unionin neuvosto, Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista (digipalvelusäädös) ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta, 2021, s. 4.

261 Illman, 2020, s. 143.

262 U 2/2021 vp, 2021.

263 COM (2020) 825, 20 ja 16 artiklat.

264 Kalbhenn, 2021, s. 47.

265 Lindroos-Hovinheimo, 2020, s. 53.

disinformaation ja maalittamisen esiintymiseen olisi mahdollista puuttua tehokkaammin,²⁶⁶ mutta sillä saattaisi kuitenkin olla merkittäviä vaikutuksia sananvapauteen.

Tämänhetkisen sääntelyn mukaan alustat voivat käytännössä vapaasti välittää sisältöä tai tehdä päätöksiä sen hallitsemisesta tai poistamisesta ilman säädelyjä mekanismeja.²⁶⁷ Tämä toimintamalli toisaalta lisää ja kaventaa sananvapautta samanaikaisesti. Asetus tarjoaa erillisen järjestelmän laittoman sisällön käsittelyyn, jolla asetetaan verkkoalustoille uusia vaatimuksia. Niiden mukaan käyttäjille on tarjottava mahdollisuus ilmoittaa laittomasta sisällöstä, minkä seurauksena alustojen tulee reagoida laittomaan sisältöön entistä herkemmin.²⁶⁸

Asetuksen 14 artiklassa säädetään laittoman sisällön ilmoittamisesta. Artiklan mukaan *säilytyspalvelujen tarjoajien on otettava käyttöön mekanismeja, joiden avulla kuka tahansa yksityishenkilö tai toimija voi ilmoittaa säilytyspalvelujen tarjoajan palvelussa olevan tietoja, joita kyseinen henkilö tai toimija pitää laittomana sisältönä. Näiden mekanismien on oltava helposti saatavilla ja helpokäyttöisiä, ja ilmoituksia olisi voitava tehdä ainoastaan sähköisesti.* Säädöksen 2(g) artiklan mukaan *'laittomalla sisällöllä' tarkoitetaan mitä tahansa tietoa, joka, ei ole unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön mukaista.* 15 artiklassa säädetään, että palveluntarjoajan on ilmoitettava käyttäjille ilmoitusten tai automaattisen sisältömoderoinnin perusteella poistetusta sisällöstä.²⁶⁹ Asetusta koskevassa luonnoksessa sisällön moderoinnilla tarkoitetaan välityspalvelujen tarjoajien toimintaa sellaisen laittoman sisällön tai käyttäjien toimittaman tiedon tunnistamiseksi, määrittämiseksi ja torjumiseksi, joka on ristiriidassa palveluntarjoajan yleisten ehtojen kanssa. Tämä sisältää toimenpiteet, jotka liittyvät laittoman sisällön tai tiedon saatavuuteen, näkyvyyteen ja saavutettavuuteen.²⁷⁰

Artiklassa 17 säädetään sisäisestä valitusten käsittely järjestelmästä, jossa käyttäjät voivat tehdä valituksen verkkoalustan tekemistä päätöksistä. Artikla 18 mahdollistaa myös tuomioistuimen ulkopuoliset sovittelumenettelyt.²⁷¹ Mainitut artiklat todentavat palveluntarjoajien läpinäkyvyyttä ja täten poistavat alustojen mielivaltaisuutta sisällön hallinnan ja poistamisen osalta. Asetuksella ei toisin sanoen olla haluttu toteuttaa ennakkosensuuria, sillä ennakkosensuurijärjestelmän luominen loukkaisi sananvapauden ydinaluetta, jolloin se rikkoisi perusoikeuden ytimen koskemattomuutta. Näin ollen

266 Euroopan komissio, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act-ensuring-safe-and-accountable-online-environment_fi, 29.7.2022.

267 Lindroos-Hovinheimo, 2020, s. 53.

268 COM(2020) 825.

269 COM(2020) 825, 14, 2(g) ja 15 artiklat.

270 COM(2020) 825, 2p artikla.

271 COM(2020) 825, 17 ja 18 artiklat.

asetuksessa on laajennettu vastuuta myös käyttäjille alustoilla olevan laittoman sisällön ilmoittamisen osalta. Tällä on olennainen osa sananvapauden toteutumisessa, kun alustat eivät hallitse sisältöä omin päin.²⁷² Säädöksellä määrätäänkin vastuuvollisuuden ja avoimuuden vaatimuksia verkkopalvelujen tarjoajille sekä huolellisuusvelvoitteita tietyille välityspalveluille laittoman verkkosisällön torjumiseksi.²⁷³ Alustapalveluille asetetut uudet velvoitteet sisältävät muun muassa perusoikeuksien huomioon ottamista palveluehdoissa, jolloin alustat eivät voi esimerkiksi mielivaltaisesti poistaa sisältöä ja perustaa päätöksiään omiin yhteisösääntöihinsä.²⁷⁴

Kuitenkin sananvapauden osalta merkittävän negatiivinen seikka laittoman tai laittomaksi luullun sisällön ilmoittamisessa piilee siinä, että asetus sisältää hyvinkin voimakkaita kannustimia laittomaksi ilmoitetun sisällön poistamiseen palveluntarjoajan toimesta. Palveluntarjoajan tultua tietoiseksi laittomasta sisällöstä, se ei enää voi vedota säädöksen 5 artiklan mukaisiin vastuuvapaussäännöksiin.²⁷⁵ Vastuuvapaussäännöksen vuoksi palveluntarjoajilla ei ole juurikaan liikkumatilaa vaan säännös käytännössä pakottaa palveluntarjoajat poistamaan sisällön olematta täysin varmoja sisällön todellisesta lainvastaisuudesta. Sosiaalisen median yritysten julkinen paine ja medianäkyvyys saattavat saada ne toimimaan vastuullisempina julkisen keskustelun toteuttajina, jolloin ne saattavat poistaa sisältöä liiankin herkästi ja siten alustat käytännössä jossain määrin hallitsevat käyttäjiensä puhetta. Näin ollen käyttäjien tehdessä ilmoituksia lainvastaisesta tai ainakin luultavasti lainvastaisesta sisällöstä, saattaa joissain tapauksissa olla hiljentävä vaikutus sananvapauden käyttämisen kannalta. Verkkoalustoilla on hyvin merkittävä ja keskeinen asema sananvapauden toteutumisessa, jolloin tämä sananvapautta rajoittava riski tulisi ottaa vakavasti. Tässä tapauksessa perusoikeuksien rajoitusedellytysten suhteellisuudelle tulisi antaa painoarvoa,²⁷⁶ mikä toisaalta edellyttää arviointia siltä osin, onko sääntelymalli välttämätön sen taustalla olevan oikeushyvän suojaamiseksi.

DSA:n 20 artiklan mukaan *verkkoalustoilla on velvollisuus kieltää palveluidensa käyttö silloin, kun käyttäjä toistuvasti tuottaa palveluun selvästi laitonta sisältöä tai kun käyttäjä toistuvasti antaa selvästi perusteettomia ilmoituksia muiden käyttäjien palveluun lataamasta laittomasta sisällöstä.* Sananvapauden kannalta merkityksellistä on, että palvelun estoa koskeva päätös voidaan tehdä vain selvästi laittoman sisällön kohdalla ja rikkomukseen pyritään ensin puuttumaan lievemmin keinoin. Kuitenkin laittoman sisällön määrittely saattaa tuottaa ongelmia, sillä se on säädöksessä jätetty melko

272 Lindroos-Hovinheimo, 2020, s. 54.

273 COM(2022) 105, ehdotuksen tavoitteet.

274 COM(2020) 825.

275 COM(2020) 825, 5 artikla.

276 Lindroos-Hovinheimo, 2020, s. 55.

avoimeksi. Avoimuuden vuoksi sääntelyä voisi myös jossain määrin kuvailla epätäsmälliseksi, sillä se ei anna tarkkarajaista kuvaa siitä, mikä katsotaan laittomaksi sisällöksi.

Asetuksen johdanto-osan kohdan 47 perustelukappaleen mukaan *sisältö olisi ”selvästi laitonta”, mikäli se on ilmeistä maallikolle ilman varsinaista aineellisoikeudellista tietämystä, että sisältö on laiton*. Laiton sisältö sen sijaan on määritelty asetuksen 2 artiklassa. Sen mukaan laittoman sisällön – ja siten myös selvästi laittoman sisällön – määritelmät nojaavat lopulta muuhun lainsäädäntöön, jonka tulkinta voi aiheuttaa runsaasti päänvaivaa sekä palveluntarjoajille että palveluiden käyttäjille. Koska nämä määritelmät vaikuttaisivat varsin keskeisesti koko digipalvelusäädöksen logiikkaan, on niiden epämääräisyys omiaan aiheuttamaan hankaluuksia.²⁷⁷ Ajatuksena on ilmeisesti, että alustojen käyttäjät toimivat osaltaan eräänlaisina valvojina ja ylläpidon valtuuttaminen vertaismoderaattoreina. Käyttäjät voivat toisin sanoen tehdä ilmoituksia, jos törmäävät mielestään haitallisiin, sääntöjenvastaisiin tai jopa laittomiin sisältöihin.²⁷⁸ Asetuksen maallikolle asettamia velvoitteita tuleekin tarkastella myös perusoikeuksien rajoitusedellytysten täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen osalta, jonka mukaan rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä, jotta ne eivät aiheuttaisi turhan laveita tulkinnallisia ongelmia lainsoveltamisen osalta. Jos säännös ei ole selkeästi ymmärrettävissä tai jos säännöksen soveltamisvastuu ja ymmärtäminen on jätetty maallikon harteille voi johtaa siihen, ettei säädöksen tarkoituksenmukaisuus toteudu toivotulla tavalla.

Maalittamisen kannalta säädöksen avulla olisi mahdollista tarjota huomattavasti tehokkaampia työkaluja ilmiöön puuttumisessa. Sen kannalta voisi nähdä olevan tarpeellista asettaa alustapalveluille enemmän vastuuta laittoman verkkosisällön hallitsemisessa ja poistamisessa. Maalittamista ei tämän johdosta välttämättä tarvitsisi kriminalisoida, sillä kriminalisoinnilla olisi huomattavia vaikutuksia sananvapauden toteutumiseen. Alustapalveluiden puuttuessa laittomaan sisältöön omilla alustoillaan vähentäisi se huomattavasti myös viranomaisvalvontaa. Kuitenkin alustapalveluiden poistaessa sisältöä, laittoman sisällön näkyvyys heikkenee ja näin myös esimerkiksi maalittamisesta tuomitseminen vaikeutuisi, mikä osaltaan olisi myös omiaan kaventamaan sananvapauden toteutumista. Alustojen ollessa epävarmoja sisällön laillisuudesta, saattaisivat palvelun tarjoajat sortua erehdyksissään poistamaan myös sallittua sisältöä, mikä ei suojaisi käyttäjien ilmaisuvapauden toteutumista.

Asetuksessa on kuitenkin voimakkaita puutteita juuri sen epämääräisyyden vuoksi, jolloin on pohdittava, tarjoaako se alustapalveluiden käyttäjille tarpeeksi turvaa perusoikeuksien toteutumisen

²⁷⁷ Lindroos-Hovinheimo, 2020, s. 55–56.

²⁷⁸ Neuvonen, 2020, s. 8.

kannalta. Asetuksessa asetetulla sääntelyllä pyritään suojelemaan eri oikeushyviä, kuten yksityisyydensuojaa ja kunniansuojaa, joita maalittamistoimintakin rikkoo. Suurimman kysymysmerkin aiheuttaakin se, onko sääntelystä koituvat vaikutukset oikeassa suhteessa suojeltaviin oikeushyviin nähden. Suojeltavien intressien vastaparina perusoikeuspunninnassa on sananvapaus, joka saattaa sääntelyn seurauksena vaarantua. Asetuksen mukaan palveluiden käyttäjien tulee ilmoitusta tehdessään tehdä päätös siitä, täyttääkö jokin sisältö laittoman sisällön kriteerit vai ei. Jos käyttäjä ei kuitenkaan osaa arvioida sisältöä oikein, saattaa palvelun käyttäjä saada väliaikaisen kiellon palveluiden käyttämiseen, jos kyseinen henkilö on toistuvasti arvioinut sisällön väärin lainvastaisuuden osalta. Tämä saattaa osaltaan vaikuttaa käyttäjien haluun ilmoittaa lainvastaisesta tai lainvastaiseksi luullusta sisällöstä, sillä palvelun käyttökato vaikuttaa olennaisesti käyttäjän sananvapauteen. Tähän perustuen voisi todeta, että asetuksen avulla maalittamiseen voi puuttua tehokkaammin, mutta se tapahtuisi mahdollisesti jossain määrin sananvapauden kustannuksella.

4.1.5 Verkkoalustojen itsesääntely

Itsesääntelyllä tarkoitetaan käytäntöjä, joilla verkkoalustat laativat omaa toimintaansa koskevat säännöt ja reunaehdot palveluidensa käyttämiseksi.²⁷⁹ Yhteisöpalvelun säännöt voi olla rinnastettavissa eräänlaisiin sopimusehtoihin, jotka verkkoalustan käyttäjän tulee hyväksyä käyttämällä palvelua.²⁸⁰ Hyväksymällä alustan käyttöehtosopimuksen käyttäjä sitoutuu laajaan ja monimutkaiseen sopimukseen sekä alustan sääntöihin. Vaikkei sopimus välttämättä ole oikeudellisesti täysin pätevä, se määrittää käyttäjän roolin alustalla. Lisäksi sopimuksen perusteella alustoilla on oikeus poistaa käyttäjän viestejä, antaa käyttäjälle erimittaisia porttikieltoja ja välittää käyttäjän tietoa muille tahoille. Samalla käyttäjä sitoutuu olemaan tarkkailun kohde.²⁸¹ Hyvänä esimerkkinä verkkoalustojen yhteisösääntöjen rikkomisesta voi pitää Yhdysvaltojen entisen presidentin Donald Trumpin tapausta, jossa kyse oli disinformaation, vihapuheen ja väkivaltaan yllyttävän sisällön jakamisesta. Sosiaalisen median yhteisöpalveluista Twitter, Facebook, Instagram sekä YouTube sulkiivat Trumpin käyttäjätilit väliaikaisesti tai pysyvästi. Sulkemispäätöksissään palveluntarjoajat viittasivat presidentti Trumpin jakaman sisällön palveluiden sääntöjä rikkovaan luonteeseen, ja palveluntarjoajien pyrkimykseen edistää yleistä turvallisuutta.

Sosiaalisen median palveluiden kattava panna edusti uudenlaista puuttumista julkiseen keskusteluun. Yksityisomisteisten toimijoiden päätökset hiljentää Trumpin epäasiallinen sisällön jakaminen voivat

279 Vaaraniemi, 2020, s. 36–37

280 Schultz, 2021, s. 154–155.

281 Neuvonen, 2020, s. 7.

häneltä maailmanlaajuisen yleisön, mikä sai muun muassa poliittiset johtajat ympäri Eurooppaa huolestumaan sekä osan kritisoimaan sosiaalisen median palveluntarjoajien päätöksiä. Tapahtumat osoittavat, että teknologiayrityksillä on merkittävä valta nyky-yhteiskunnassa, ja nämä tapahtumat nostivat kysymyksiä alustapalveluita koskevan sääntelyn uudistamisen tarpeesta.²⁸²

Palveluntarjoajien käyttöehtoja voidaankin pitää sosiaalisen median palveluiden tosiasiallisena lainsäädäntönä, koska ne sääntelevät suoraan tiedon saatavuutta ja käyttäjien oikeuksia palvelussa. Käyttöehtoja koskevat lainsäädännön vaatimukset rajoittuvat lähinnä sopimattomien ja syrjivien ehtojen kieltoon yrityskäyttäjien osalta ja kuluttajansuojaan kuluttajakäyttäjien osalta.²⁸³ Esimerkiksi Facebookin ja sen käyttäjien välinen suhde on sopimusehtoinen ja palvelun yhteisönormit ovat osa palvelun ja sen käyttäjien välisen sopimuksen ehtoja. Yhteisön standardit sisältävät säännöt muun muassa väkivallan ja yllytyksen, kiusaamisen ja häirinnän sekä vihapuheen torjumiseksi.²⁸⁴ Palveluntarjoajat luovat valvonta- tai moderointijärjestelmän sääntöjen noudattamiseksi sekä mekanismin, jonka avulla puututaan muun muassa alustalla tapahtuviin oikeuksien loukkauksiin. Sosiaalisen median palveluntarjoajat päättävät palveluissa saatavilla olevasta tiedosta kahdella tavalla: a) käyttöehtojen (ennakkovalvonta) ja b) sisällönsuodatuksen (ennakko- ja jälkivalvonta) kautta.²⁸⁵

4.2 Verkko-yhteiskunnan sääntely ja maalittamiseen puuttuminen

Kuten esitetystä sääntelykehiksestä voi huomata, tämänhetkisen sääntelyn mukaan palveluntarjoajilla on lähes vapaat kädet välittää sisältöä tai tehdä päätöksiä sen hallitsemisesta tai poistamisesta ilman säädeltyjä mekanismeja. Tällä on samanaikaisesti sananvapautta korostava ja kaventava vaikutus. Sananvapauden toteutuminen on ennen kaikkea palvelun tarjoajasta kiinni, jolloin alustat voivat itse päättää sisältönsä laadusta. Käytännössä sosiaalisen median palveluntarjoajat luovat reunaehdot palveluidensa käyttämiselle ja osallistuvat sisällön sääntelyyn valvomalla sääntöjensä noudattamista.²⁸⁶

Palveluntarjoajien asemaa ja aktiivista roolia on pyritty kasvattamaan verkko-ympäristön turvaamisessa ja esimerkiksi maalittamista koskevassa kriminalisointiehdotuksessa palvelun tarjoajille haluttaisiin asettaa enemmän vastuuta. Alustojen tulisi itsesääntelymekanismien avulla asettaa velvoitteita

282 Vaaraniemi, 2020, 30–31.

283 Vaaraniemi, 2020, s. 36–37.

284 Schultz, 2021, s. 154–155.

285 Vaaraniemi, 2020, s. 36–37.

286 Vaaraniemi, 2020, s. 36.

puuttua verkossa tapahtuviin oikeudenloukkauksiin.²⁸⁷ Haasteellista on kuitenkin se, että sananvapaussääntely ei toteutuisi enää vain valtion ja yksilön välillä vaan mukaan tullut kolmas osapuoli on yksityinen toimija, jolle muodostuisi sananvapauden toteutumisen kannalta iso vastuu ja valta-asema.²⁸⁸ Tällä tarkoitan sananvapauden toteutumisen kannalta tapahtuvaa vallan siirtymistä valtiolta yksityiselle sektorille, eli verkkoalustoille. Sosiaalisen median yksityisten palveluntarjoajien määrittäessä palvelussa käytävää keskustelua koskevista säännöistä, on palveluntarjoajilla siten asema, jonka nojalla ne voivat rajoittaa yksilön mahdollisuutta vastaanottaa ja välittää tietoa verkkoympäristössä kuten valtiolliset toimijat verkon ulkopuolella.²⁸⁹ Valtion olisi kuitenkin ihmisoikeusvelvoitteidensa perusteella turvattava yksilöiden sananvapauden toteutumisen edellytykset. Silti todellisuus on se, että sananvapauden toteutumista verkkoympäristössä hallinnoivat palveluntarjoajat, joiden ensisijaisena intressinä on liiketoiminnan menestyminen, eikä ihmisoikeuksien toteutuminen.²⁹⁰

Erityisesti ongelmaksi voi katsoa sen, että sosiaalisen median alustat hallitsevat niiden sisältöä ja alustojen ylläpitäjät toteuttavat moderointia mukauttaakseen sisällön vastaamaan yhteisöpalvelun sääntöjä ja arvoja. Yksilöiden sananvapaus toteutuu näiden sääntöjen puitteissa, joilla ei välttämättä ole tekemistä todellisen sananvapaussääntelyn kanssa. Tämän tulkinnan perusteella valtiot pyrkivät siirtämään sosiaalisen median verkkoalustoille sananvapauden toteutumisen valvonnan ja tekemään esimerkiksi maalittamisen rajoittamista koskevan työn heidän puolestaan.²⁹¹ Tämä vaikeuttaa yhteisen ja ennakoita tiedossa olevan linjan vahvistamista ja näin ollen saattaa vaurioittaa perus- ja ihmisoikeuksien yhdenvertaista toteutumista kansalaisten välillä.²⁹²

Sananvapauden toteutumisen ulkoistamista yksityisille toimijoille ei voi katsoa tukevan oikeusvaltion periaatetta. Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu on vaatinut valtioita lopettamaan yksityisiin yrityksiin tukeutumisen, jotka hallinnoidessaan verkkoympäristöä asettavat valtioiden ihmisoikeusvelvoitteita rikkovia rajoituksia. Toisin sanoen, jos tunnustetaan, että palveluntarjoajien käyttöehdot tai toimintatavat eivät tue sananvapauden toteutumista ja julkista keskustelua, voisi tämä edellyttää valtioilta puuttumista palveluntarjoajien toimintaan. Viime kädessä valtion voitaisiin katsoa rikkovan sen positiivisia ihmisoikeusvelvoitteita, jos se tietoisesti pidättäytyisi tekemästä toimenpiteitä

287 Vaaraniemi, 2020, s. 36.

288 Balkin, 2021, s. 2015.

289 Vaaraniemi, 2020, s. 33–34.

290 Vaaraniemi, 2020, s. 46.

291 Balkin, 2018, s. 2015–2016 ja Balkin 2021, s. 85.

292 Vaaraniemi, 2020, s. 40.

edistääkseen sananvapauden toteutumista ympäristössä, jossa tietty toimija vaarantaa sananvapauden toteutumisen.

Lainmukaista sisältöä voi kuitenkin olla toisinaan haasteellista tunnistaa, sillä myös arvostelevat ja kritisoivat lausumat saattavat kuulua sananvapauden suojan piiriin. Laillisuuden määrittäminen edellyttääkin lainsäädännön tuntemista sekä olosuhteista riippuvaa arviointia muun muassa siitä, mikä julkaisun merkitys on julkisen keskustelun kannalta, sekä joissain tapauksissa on punnittava intressejä esimerkiksi yksityisyyden suojan ja sananvapauden suojan väliltä. Lisäksi palveluita koskevat käyttöehdot eivät välttämättä sisällä selvää tietoa siitä, millaisen sisällön julkaiseminen käyttöehtojen mukaan sallittua tai kiellettyä, mikä on omiaan kaventamaan sananvapauden toteutumista, jos käyttäjät tietämättään julkaisevat käyttöehtojen vastaista sisältöä. Palveluehdot saattavat myös sisältää kohdan, jonka perusteella palveluntarjoaja varaa itselleen oikeuden poistaa käyttäjän julkaiseman sisällön toisen käyttäjän ilmiannon perusteella ilman erillistä ilmoitusta. Ei ole siten ongelmatonta jättää sananvapauden hallinnointia toimijoille, joilla ei todellisuudessa ole resursseja tehdä oikeudenmukaisia päätöksiä tai joiden ensisijaisessa intressissä ei todellisuudessa edes ole sananvapauden turvaaminen.²⁹³

Maalittamisen kannalta laittoman sisällön tunnistaminen voi luoda lukuisia haasteita, sillä ilmiön määrittäminen itsessään on osoittautunut hankalaksi sen monimutkaisuutensa vuoksi. Lisäksi maalittamista koskevaa tunnusmerkistöä ei ainakaan vielä ole määritelty selkeästi saatikka sisällytetty rikoslakiin, jolloin ilmiö tulisi tunnistaa voimassa olevien maalittamiseen soveltuvien säännösten avulla. Alustapalveluiden toteuttaessa laittoman sisällön moderointia saattavat ne joutua hankalaan tilanteeseen siinä suhteessa, että laittoman sisällön tunnistaminen ja poistaminen vaatii resursseja, joita useammalla alustalla ei todellisuudessa ole, jolloin turvaudutaan automatisoituihin toimenpiteisiin, jotka saattavat kaventaa sallitun puheen alaa huomattavasti.²⁹⁴ Lisäksi on myös mahdollista, että maalittamiseen liittyvää sisältöä ei ehditä tunnistaa ennen kuin se poistetaan ja ennen kuin siihen osallistuneet henkilöt on asetettu rikosvastuuseen. Näin ollen alustapalveluiden omatoiminen yhteisöpalveluiden säännöille perustuva sisällön poistaminen voi sinänsä vähentää laitonta sisältöä, mutta samalla vaikeuttaa sisällön tuottajien vastuuseen asettamista ja ei todellisuudessa auta ilmiön poistamisessa. Alustapalveluiden itsenäinen toimintamalli osaltaan sallii ilmiön säilymisen, eikä siihen osallistujia välttämättä saada vastuuseen, jolloin se myös saattaa kannustaa ihmisiä jatkamaan kyseistä toimintaa. On kuitenkin selvää, että vaikei rangaistusvastuuseen asettaminen välttämättä

293 Vaaraniemi, 2020, s. 38, 40, 42 ja 45.

294 Riekkinen, 2022, s. 7.

toteudu, pelkästään sisällön moderointi itsessään saattaa auttaa uhriksi joutunutta henkilöä muun muassa siltä osin, että laitonta ja henkilöä alentavaa sisältöä ei säilytetä yleisön nähtävissä. Näin ollen esimerkiksi henkilön kokemus häpeästä tai ahdistus saattaisi jossain määrin lievitä. Rikosvastuuseen asettaminen ei myöskään poista sitä todellisuutta, että maalittamisilmiötä ei saada varmasti koskaan poistettua lopullisesti verkkoalustoilta, jolloin tätä on nimenomaisesti pohdittava *ultima ratio* -periaatteen valossa. Tarkemmin ajateltuna rikosvastuun asettamisella ei todellisuudessa saataisi ilmiötä katoamaan, jolloin rangaistusuhka tuskin antaisi konkreettista ja merkittävää hyötyä varsinkaan sananvapauden kannalta. On kuitenkin huomioitava, että verkossa olevan laittoman sisällön nopea poistaminen ja sananvapaus sekä tiedonvälityksen vapaus ovat asianmukaisessa tasapainossa.²⁹⁵

Sääntelyn tehostamiselle voikin sanoa olevan tarvetta ja uusi digipalvelusäädös saattaakin asettaa konkreettisia muutoksia verkkoalustojen toiminnalle. Alustapalveluille asetetut uudet velvoitteet sisältävät muun muassa perusoikeuksien huomioon ottamista palveluehdoissa, jolloin alustat eivät voi esimerkiksi mielivaltaisesti poistaa sisältöä ja perustaa päätöksiään omiin yhteisösääntöihinsä. Uudella digipalvelusäädöksellä ei myöskään toteutettaisi ennakkosensuuria mikä loukkaisi sananvapauden ydinaluetta ja rikkoisi perusoikeuden ytimen koskemattomuutta.

Verkkoalustoja koskevaa sääntelyn tehostamista ei voi kuitenkaan sanoa täysin ongelmattomaksi. Vaikka maalittamisen kaltaiseen ilmiöön voisi olla uuden sääntelyn kautta mahdollista puuttua entistä tehokkaammin siten, että alustojen tulisi reagoida entistä herkemmin palvelun käyttäjien siellä ilmoittamasta laittomasta sisällöstä. Ongelmana voi kuitenkin nähdä sen, että laittoman sisällön määrittely saattaa tuottaa haasteita. Tämä ilmenee jo DSA: sääntelyn lievästä epämääräisyydestä sen osalta mitä sisältöä tulee pitää laittomana. Vastuu sisällön laittomuuden tunnistamisesta on lisäksi jätetty käyttäjille, mikä saattaa lisätä myös liiallista sisällön poistamista. Tämä kaikessa yksinkertaisuudessaan on omiaan kaventamaan sananvapautta. Asetuksen johdanto-osan kohdan 47 perustelukappaleessa kerrotaan maallikon vastuusta laittoman sisällön tunnistamisessa. Kohdan mukaan *''ilmoituksia tai valituksia olisi pidettävä ilmeisen perusteettomina, jos maallikolle on selvää ilman sisällöllistä analyysia, että sisältö on laitonta tai että ilmoitukset tai valitukset ovat perusteettomia''*. Säännöksessä ei tarkenneta tai esitetä jonkinlaista määritelmää tai kriteeristöä siitä mitä on *''se mikä on maallikolle selvää''*, jolloin kohdan ei voi katsoa täyttävän perusoikeuksien rajoitusedellytysten täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksia, jonka mukaan rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä, jotta ne eivät aiheuttaisi turhan laveita tulkinnallisia ongelmia

295 2020/0361(COD), s. 6.

lainsoveltamisen osalta. Säännöksen ollessa epämääräinen, se ei voi olla selkeästi ymmärrettävissä, jolloin maallikko ei välttämättä erota laillisen ja laittoman sisällön välistä rajaa. Kun säännöksen soveltamisvastuu ja sen sisällön ymmärtäminen on jätetty maallikon harteille, voi se johtaa siihen, ettei säädöksen tarkoituksenmukaisuus toteutuisi toivotulla tavalla. Vaarana on myöskin se, että alustat saattavat reagoida kiellettyyn sisältöön liiankin herkästi välttyäkseen sanktioilta, jolloin myös sananvapauden suojaa nauttivaa sisältöä saatetaan poistaa. Laittomasta sisällöstä tehtyjen ilmoitusten jälkeen alustat eivät voisi enää nojata digipalvelusäädöksen 5 artiklan mukaiseen vastuuvapaussääntelyyn, jolloin vaihtoehtoja sisällön moderoinnin suhteen alustoille ei juurikaan jätetä.

Sääntelyn tehostaminen saattaakin osaltaan rajoittaa kansalaisten tiedonsaantia ja mielipiteen muodostamista alustoille asetettujen pelotteiden vuoksi, sillä alustat tulevat luultavasti poistamaan sisältöä isollakin kädellä säästyäkseen sanktioilta. Sananvapauden suojaamisen varjolla ei kuitenkaan saisi antaa alustojen hallita sisältöään mielivaltaisesti, jolloin sääntelyn tehostaminen on lopulta nähty paremmaksi vaihtoehdoksi käyttäjien oikeushyvien turvaamisessa. Sääntelyn ideana on suojella sananvapauden lisäksi myös muita oikeushyviä, vaikka se saattaakin tuntuvasti rajoittaa sananvapauden toteutumista. Miten sääntely todellisuudessa toteutuu jää nähtäväksi. Uuden sääntelyn käyttöönoton arviointi siltä osin, onko sääntelymalli välttämätön sen taustalla olevien oikeushyvien suojaamiseksi vie aikaa. Mielestäni tulisi kuitenkin myös pohtia, olisiko vastaava tavoite saavutettavissa muulla perusoikeuksiin vähemmän puuttuvalla tavalla. Esimerkiksi digipalvelusäädöksen johdanto-osan kappaleessa 57 kieltään käyttäjien manipulointi verkkoalustojen käyttämien algoritmien avulla.²⁹⁶ Sen mukaan alustat eivät saa pyrkiä ohjailemaan käyttäjää niin, että tämä valitsee heidän palvelunsa, esimerkiksi antamalla yhdelle vaihtoehdolle näkyvämmän paikan tai kehottamalla muuttamaan valintaa ponnahdusikkunoilla.²⁹⁷ Riekkinen on myös tutkimuksessaan ottanut kantaa alustapalveluiden vastuuta koskevaan asemaan ennakoivasta näkökulmasta, jossa pyrittäisiin muuttamaan verkkoalustojen käyttämiä algoritmeja turvallisemmiksi niin, että ne ohjaisivat käyttäjiä pois esimerkiksi sivustoilta, jotka näyttävät laitonta sisältöä. Alustojen toimintamallit ovat kuitenkin sidoksissa muun muassa käyttäjien klikkauksiin ja mainostuloihin, jolloin haitallisen sisällön näyttäminen saattaa olla alustan liiketoiminnan kannalta kannattavampaa kuin kieltää sitä. Kuvitteellisesti, jos tämä lähestymistapa otettaisiin käyttöön laittoman sisällön moderoinnin osalta, tulisi ensin luoda sääntelyä siitä,

296 (COM(2020)0825 – C9-0418/2020 – 2020/0361(COD)) (1), johdanto-osan kappale 57.

297 Euroopan parlamentti, <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20220412IPR27111/digipalvelusaados-sopu-turvallisten-verkkoymparistojen-saannoista>, 23.9.2022.

miten alustat rakentavat algoritmejaan. Tämänhetkisen sääntelyn puitteissa siihen ei kuitenkaan voida puuttua.²⁹⁸

²⁹⁸ Riekkinen, 2022, s. 9.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Maalittamisen erilliskriminalisointiehtoituksia voisi tutkimuksen pohjalta sanoa jopa epäonnistuneiksi, johtuen niissä ilmenneistä vakavistakin puutteista. Ehdotukset jäävät kauas rikisoikeudellisten kriminalisointiperiaatteiden asettamista edellytyksistä, eivätkä ne myöskään mielestäni anna perusteita perusoikeuksien rajoittamiselle. Näin ollen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen on vastattava, että maalittamista koskevissa erilliskriminalisointiehtoituksissa ei ole huomioitu yksilön oikeuksia perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta. Siten ehdotukset ovat omiaan kaventamaan yksilön sananvapautta.

Suurimpana maalittamisen kriminalisointia koskevana ongelmakohtana tutkielmassa ilmeni erilliskriminalisointia koskevien säännösten tunnusmerkistöjen laajuus ja epätarkkuus. Näin ollen tunnusmerkistöjen voisi olla vaikea täyttyä maalittamistekojen osalta. Tunnusmerkistöjen ei voi myöskään katsoa olevan laillisuusperiaatteen mukaisia säännösten tarkkarajaisuuden vaatimusten osalta, jolloin niiden soveltaminen saattaisi aiheuttaa kauaskantoisiakin ongelmia. Lainsoveltajalla olisi hyvinkin laaja tulkintavapaus, jolloin säännöksen epätarkkuus voisi pahimmillaan vaikeuttaa rikosvastuun ennakoitavuutta ja aiheuttaa mielivaltaisia seurauksia, mikä ei kuitenkaan ole kriminalisoinnin pohjimmallisena tarkoituksena.

Huomattavaksi ongelmakohdaksi ehdotuksia tutkiessani havaitsin myös sen, että sosiaalisessa mediassa tapahtuvaa maalittamisrikosta edellyttävän tunnusmerkistön on hyvin haasteellista näyttää täyttyvän esimerkiksi osallisuuden ja tahallisuuden osalta. Pelkästään aloittajan lähettämät viestit eivät täyttäisi maalittamisen tunnusmerkistöä maalittamisen koostuessa aina eri henkilöiden osateoista. Siten, jos henkilö vain osallistuu sosiaalisen median alustoilla käytävään arvostelevaankin keskusteluun, ei riittäisi täyttämään osallisuuden kriteereitä. Osallisuussäännösten soveltaminen edellyttää sitä, että kahden erillisen viestin välillä on osallisuussäännösten edellyttämä syy-yhteys, jolloin voisi todeta, että syy-yhteytenä olisi esimerkiksi kohteen vahingoittamistarkoitus. Kuitenkin ilman vahingoittamistarkoitusta eli henkilön tahallista pyrkimystä vaikuttaa kohteen toimintaan, ei hän osallistuisi maalittamistoimintaan. Näin ollen voisi pitää perusteltuna, että osallisuuden täytyminen edellyttää myös henkilön tahallisuutta. Kuitenkin maalittamisen ollessa rangaistavaa vain tahallisena, on molempien kriteerien täytyttävä samanaikaisesti, jotta teko esiintyisi maalittamisena. Siten maalittamisen tunnusmerkistön täytyminen voidaan nähdä äärimmäisen haastavana. Tämä on mielestäni hyvinkin ongelmallista, sillä Internetin verkkoalustoilla tapahtuvaa maalittamista voi olla hyvin vaikea havaita, jolloin myös näiden tunnusmerkistöjen täytyminen samanaikaisesti voisi olla mahdotonta. Näin ollen verkkoalustoilla tapahtuva maalittamistoiminnasta ei välttämättä voisi asettaa

rikosvastuuta ehdotettujen maalittamissäännöksen nojalla vaan toiminta tulisi edelleen rangaistavaksi esimerkiksi kunnianloukkauksena tai yksityiselämää loukkaava tiedon levittämisenä. Hyöty–haitta-vertailun periaatteen mukaan kriminalisoinnista on seurattava enemmän hyötyä kuin haittaa. Kuitenkaan kummankaan ehdotuksen osalta ei ole havaittavissa kovinkaan positiivisia seurauksia, jolloin en näkisi kriminalisointia kannattavana toimenpiteenä ainakaan esitettyjen ehdotusten valossa.

On todettava, että ehdotusten mukaisesta kriminalisoinnista aiheutuisi merkittävää haittaa sananvapauden toteutumiseksi. Ehdotusten ei voi sanoa täyttävän laillisuusperiaatteen asettamia edellytyksiä siltä osin, että tunnusmerkistöt olisivat vaaditun tarkkarajaiset ja täsmälliset. Päinvastoin epämääräiset ja laajat tunnusmerkistöt antaisivat lain soveltajalle liiallista tulkinnanvaraa mikä johtaisi esimerkiksi ennakoitavuuden puutteeseen eikä noudattaisi yhdenmukaista tulkintalinjaa. Tämä saattaisi johtaa hyvinkin erilaisiin ja ennakoimattomiin lopputulemiin, mikä ei sinänsä myöskään olisi oikeudenmukaista yhdenvertaisuuden nimissä. Kriminalisointiehdotusten mukaan viranomaisilla tulisi olla toiminnan oikeusvarmuuden ja luotettavuuden säilyttämiseksi yksityisiä tahoja parempi suoja, jolloin selkeäksi on muodostunut se, mikä on ehdotuksissa esiin nostettu suojeluintressi. Se ei totisesti ole yksilön sananvapaus. Viranomaisten oman intressin ajaminen saattaisi johtaa mielivaltaisiinkin ratkaisuihin. Karkeasti sanottuna ehdotusten voisi nähdä tähtäävän siihen, että kansalaisia estettäisiin rikostuomion uhalla kritisoimasta hallintoa, vaikka sananvapauden tarkoitus olisi kuitenkin nimenomaisesti suojella kansalaisia hallinnolta. Näin ollen voisin todeta, ettei ehdotusten mukaiselle maalittamisen kriminalisoinnille voisi myöskään oikeushyvien suojeluperiaatteen tai hyöty-haittaperiaatteen näkökulmasta antaa perusteita. On selvää, että ehdotetut säännökset olisivat omiaan aiheuttamaan enemmän haittaa kuin hyötyä erityisesti sananvapauden toteutumisen kannalta. Säännökset eivät myöskään täyttäisi perusoikeuksien rajoitusedellytyksiä, jolloin kriminalisointi olisi omiaan loukkaamaan sananvapauden ydinaluetta, jolloin kriminalisointi rikkoisi perusoikeuden ytimen koskemattomuutta.

Maalittamisen kriminalisoinnin osalta tulevaisuudessa on mielestäni ehdottomasti annettava laadukkaampia ehdotuksia, sillä niissä olevat vakavat puutteet saattaisivat aiheuttaa hyvinkin vakavia seurauksia perusoikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Lisäksi, vaikka ehtouksiin tehtäisiin merkittäviäkin korjauksia, olen sitä mieltä, että digitalisoitumisen ja teknologian kehittymisen myötä voisi olla järkevämpää suunnata enemmän katseita verkkoalustojen vastuukysymyksiin. Maalittamien on kuitenkin sosiaalisen median alustoilla tapahtuvaa toimintaa, jolloin vastuu tulisi nimenomaisesti suunnata myös verkkoalustoille. Kriminalisointi ei välttämättä ratkaise tätä ongelmaa, jolloin olisi mielestäni tärkeää kartoittaa myös muita, tehokkaampia vaihtoehtoja ilmiön rajoittamiseksi.

Verkkoalustoja koskevaa sääntelyä onkin juuri uudistettu ja aika näyttää voidaanko maalittamiseen puuttua tehokkaammin kyseisten uudistusten voimin.

Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla on vastattava, että sosiaalisen median verkkoalustoilla tapahtuvaan haitalliseen viestintään ja laittomaan toimintaan voidaan jossain määrin puuttua voimassa olevan sääntelyn avulla. On kuitenkin todettava, että se missä määrin ilmiöihin voidaan vaikuttaa ei ole riittävää. Siten pidänkin ongelmallisena sitä, että tämänhetkisen sääntelyn mukaan alustoilla on lähes vapaat kädet välittää sisältöä tai tehdä päätöksiä sen hallitsemisesta tai poistamisesta ilman säädelyjä mekanismeja. Toisin sanoen, laissa ei ole yleistä säännöstä, jolla sivuston tai alustan ylläpitäjä velvoitettaisiin valvomaan ylläpitämänsä sivuston laillisuutta tai poistamaan siitä tietty sisällöltään lainvastainen aineisto tai estämään sen tuleminen yleisön saataville. Näin ollen alustoille ei ole isompia edellytyksiä esimerkiksi maalittamistoimintaan puuttumisessa.

Todellisuudessa alustat luovat sääntönsä ja palveluehtonsa esimerkiksi sen mukaan mikä on heille kaikista edullisinta ja kannattavinta niiden liiketoiminnan kannalta. Jos arvosteleva ja kritisoiva, jopa vihamielinen keskustelu on alustojen toiminnan kannalta tuottoisaa, niillä ei todennäköisesti ole motiivia ryhtyä oma-aloitteiseen laittoman sisällön moderointiin. Toimintamallilla on myös sananvapautta samanaikaisesti korostava ja kaventava vaikutus, sillä sananvapauden toteutuminen on nimenomaisesti palvelun tarjoajasta kiinni alustojen itse päättäessään sisältönsä laadusta. Tällä ei kuitenkaan ole välttämättä mitään tekemistä todellisen sananvapaussääntelyn kanssa. Näin ollen yksityiset toimijat ovat asemassa, missä he päättävät kuinka sananvapautta toteutetaan yhteiskunnassa. Tämä on omiaan myös lisäämään eriarvoisuutta käyttäjien välillä, sillä sisällön poistaminen ei välttämättä perustu minkäänlaiselle systematiikalle.

Lisäksi laittoman sisällön moderoinnissa haasteita saattaa asettaa myös itsessään laittoman sisällön tunnistaminen. Maalittamisen tunnistaminen saattaa olla ongelmallista pelkästään sen vuoksi, että ilmiön määrittäminen on itsessään osoittautunut hyvin hankalaksi sen monimutkaisuutensa vuoksi. Näin maalittamiseen puuttuminen voi jäädä hyvinkin vähäiseksi. Jos laitton sisältö kyetään kuitenkin tunnistamaan, voidaan sosiaalisessa mediassa tapahtuvaan maalittamiseen puuttua eräiden pakkokeinojen avulla. Esimerkiksi sananvapauslain 18 §:ssä säädetään verkkoviestin jakelun keskeyttämisestä, kun taas lain sähköisen viestinnän palveluista 185 §:ssä säädetään mahdollisuudesta määrätä palvelun tarjoajalle kohdistettu ns. estomääräys. Näitä keinoja ei kuitenkaan voisi sanoa kovinkaan tehokkaiksi maalittamiseen puuttumisen osalta, sillä ilmiöön puuttuminen saattaa tyssätä jo sen tunnistamisen haasteisiin.

Kuitenkin uuden digipalvelusäädöksen myötä verkkoalustoilla jaettavaan laittomaan sisältöön voisi olla nykyistä sääntelyä helpompi puuttua tulevaisuudessa. Asetus asettaa konkreettisia muutoksia verkkoalustojen toiminnalle. Se esimerkiksi tarjoaisi laajemman keinovalikoiman kuin nykyinen voimassa oleva sääntely. Alustat eivät voisi myöskään enää mielivaltaisesti poistaa sisältöä tai perustaa päätöksiään omiin yhteisösääntöihinsä, jolloin perusoikeudet on otettu huomioon huomattavasti paremmin kuin ennen.

Asetuksessa on otettu käyttöön mekanismi, jonka avulla käyttäjät voivat ilmoittaa laittomasta sisällöstä suhteellisen herkästikin. Näin ollen verkossa tapahtuvaan laittomaan sisältöön voitaisiin puuttua entistä tehokkaammin. Ongelmia saattaa kuitenkin tuottaa jälleen laittoman sisällön tunnistaminen. Lisäksi asetuksessa laittoman sisällön määrittelyvastuu on nimenomaisesti asetettu palvelun käyttäjille. Alustojen käyttäjät toimisivat eräänlaisina valvojina ja ylläpidon valtuuttaminen vertaismoderaattoreina. Käyttäjät voivat toisin sanoen tehdä ilmoituksia, jos törmäävät mielestään haitallisiin, sääntöjenvastaisiin tai jopa laittomiin sisältöihin. Kuitenkin ongelmallista on muun muassa se, että laittoman sisällön määritelmät nojaavat muuhun lainsäädäntöön, jonka tulkinta voi aiheuttaa runsaasti päänvaivaa palveluiden käyttäjille. Lisäksi maallikolle ei pitäisi asettaa tämän kaltaisia epätarkasti määriteltyjä velvoitteita, ainakaan, jos asetuksen halutaan olevan esimerkiksi laillisuusperiaatteen mukainen. Säännöksen epämääräisyys on siten omiaan aiheuttamaan hankaluuksia. Asetuksen maallikolle asettamia velvoitteita onkin tarkasteltava perusoikeuksien rajoitusedellytysten täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen osalta, jonka mukaan rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä, jotta ne eivät aiheuttaisi turhan laveita tulkinnallisia ongelmia lainsoveltamisen osalta. Jos säännös ei ole selkeästi ymmärrettävissä tai jos säännöksen soveltamisvastuu ja ymmärtäminen on jätetty maallikon harteille voi johtaa siihen, ettei asetuksen tarkoituksenmukaisuus toteudu toivotulla tavalla.

Tämä saattaa esimerkiksi lisätä turhaa laittomasta sisällöstä ilmoittamista, sillä epävarmuus sisällön laillisuudesta saattaa kuitenkin ajaa käyttäjät tekemään ilmoituksen matalallakin kynnyksellä. Tämä on kaikessa yksinkertaisuudessaan omiaan kaventamaan sananvapautta, sillä sisältöä saatetaan poistaa myös väärin perustein. Ongelmia lisää se, että asetus sisältää hyvinkin voimakkaita kannustimia laittomaksi ilmoitetun sisällön poistamiseen palveluntarjoajan toimesta, nimittäin palveluntarjoajan tultua tietoiseksi laittomasta sisällöstä, se ei enää voi vedota asetuksen 5 artiklan mukaisiin vastuuvapaussääntöihin. Vastuuvapaussäännöksen vuoksi palveluntarjoajilla ei ole juurikaan liikkumattilaa vaan säännös käytännössä pakottaa palveluntarjoajat poistamaan sisällön olematta täysin varmoja sisällön todellisesta lainvastaisuudesta. Olenkin sitä mieltä, että alustapalveluiden vastuun lisääminen

tarkoittaisi sitä, että sananvapauden toteuttaminen on jälleen ulkoistettu yksityisille toimijoille, minkä ei myöskään voisi sanoa olevan oikeudenmukaista ja oikeusvaltion periaatteiden mukaista. Tähän perustuen voisi kuitenkin todeta, että maalittamiseen olisi mahdollista puuttua tehokkaammin, vaikkakin se tapahtuisi jossain määrin sananvapauden kustannuksella.

Olen silti sitä mieltä, että asetus tarjoaisi huomattavasti tehokkaampia työkaluja maalittamiseen puuttumisessa kuin ilmiön kriminalisointi. Sen kannalta voisi nähdä olevan tarpeellista asettaa alustapalveluille enemmän vastuuta laittoman verkkosisällön hallitsemisessa ja poistamisessa. Maalittamista ei tämän johdosta välttämättä tarvitsisi kriminalisoida, sillä kriminalisoinnilla olisi huomattavia vaikutuksia sananvapauden toteutumiseen.